

ARIF ZÊREVAN

.....
Bingehên
rastnivîsandina
kurdiyê (kirmancî)

.....
NEFEL

www.kurdme.com

www.all-kurd.com

www.kurdefrin.com

*Bingehên
rastnivîsandina kurdiyê*

ARIF ZÊREVAN

**Bingehên
rastnivîsandina
kurdiyê (kirmancî)**

NEFEL

Stockholm

1997

Arif Zêrevan: Bingeheên rastnivîsandina kurdiyê

Weşanxane: NEFEL
Tenstavägen 102, 1 tr
163 65 Spånga / Sweden

© Arif Zêrevan, 1997
Çapa yekê: 1997
Çapxane: Kristianstads Boktryckeri, 1997

Grafîka pirtûkê: NEFEL
ISBN: 91 973195 0 3

Ev kitêb bi arîkariya Skolverketê çap bûye.
Den här boken är framställd med bidrag från Skolverket.
This book is published with contribution from
Swedish National Agency for Education.

Bêyî destûreka nivîskî, kopîkirin, liberzêdekirin û
jinûveçapkirina vê kitêbê bi her awayî qedexe ye.

*Ji mîrê kirmanciya modern
mîr Celadet Alî Bedir-Xanê re*

*»Me zanî ko xweseriya me, di zimanê me de ye û em bi tenê
bi hînbûna xwendin û nivîsandina zimanê xwe û bi paras-
tina wî, di civata miletan de, wek miletekê xweser dikarin
bijîn û payedar bin.«*

Celadet Alî Bedir-Xan

nêverok

Kitêba çav-ber-bi-paşerojê	11
Pêşgotina nivîskarî	13

I. RAÇANDINA TEKSTÊ

Sernivîs	19
Nêverok	22
Paragraf	24
Destpêkirin di paragrafê de	24
Nişankirina paragrafeka nû	27
Jêgirtin û veguhostin	29
Forma klasîk ya jêgirtin û veguhostinê di kurdiyê de	29
Nişankirina jêgirtinê	30
Jêgirtin di jêgirtinê de	32
Guhortin di jêgirtinê de	33
Iqtibas	35
Bersiv û diyalog	35
Veguhostina dîrek û endîrek	37
Kurteveguhostin	39
Veguhostina hizirkirî, veguhostina giştî	39
Tekstên xweser	40
Deqandin	40
Têbînî û paşnot	41
Nivîsandina serkaniyan	42
Lîsteya navê serkaniyan	43
Protokol	44
Name	46
Nişankirin di tekstê de	49

II. NIVÎSANDINA NAVÊN KESAN, GIRDEK, HÛREK, HEJMAR, TEWANG, VEQETANDEK Û KURTEKAN

Navên kesan	53
Girdek yan hûrek	53
Di destpêka komekê de	53
Piştî niqtecotê	54
Di nav û hevenavan de	55
Serenav	55

Navên cihên cografîk yên taybetî	56
Hevenavên nesl û grûban	56
Navê rêxistin, şirket û yên wekî wan	58
Navê daireyan, û desgehên birêvebir	59
Bêjeyên ko ji navên xweser çêbûne	61
Di bêjeyên demdiyarker de	62
Di cihên dî de	63
Hejmar	66
Reqem yan tîp?	66
Senifandina hejmarên mezin	67
Senifandina nimre û hejmar(ên sal)an	70
Nêvber	71
Reqem û tîp pêk re	72
Jimarnavên bingehî	72
Tewanga jimarnavên bingehî	72
Jimarnavên rêzê	74
Nîşandeka dehêkê	76
Agahdariyên demî	77
Miqdar	79
Pêkvenivîsandina hejmar û bêjeyan	79
Tewang	80
Tewanga pronavan	81
Tewanga navdêrên binavkirî	81
Tewanga navdêrên nebinavkirî	83
Veqetandek	84
Veqetandekên navdêrên binavkirî	84
Veqetandekên navdêrên nebinavkirî	84
Tewanga veqetandekên navdêrên nebinavkirî	88
Kurtek	91
Lîsteya kurtekên adetî	91
Hevenavê pîvanan	92
Kurtekên bigirdek	93
Hinek kurtekên dî	94
 III. NIQTEŞANÎ	
Valahî	99
. Niqte	101
Di paşiya komekê de	101
Di nêv û paşiya kurtekan de	102

Di nêvbera hinek reqeman de	102
Sê niqte (...)	104
? Niqtepirs	106
Di paşiya komekan de	106
Piştî bêjeyeka bitenê	106
! Niqtebang	107
Mirov niqtebangê danayne piştî ...	108
Piştî bêjeya bitenê	108
, Bihnok	109
Bingehê sereke	109
Ji bo pêkvegirêdanê	109
Li dor nêvbirên wekî parantesan	110
Li dor hinek idyomên serbixwe	111
Li dor hevokên nêvbir	112
Bihnoka maneguhor	112
Bihnok di reqeman de	112
Niqtebihnok	113
: Niqtecot	114
– Xêzika axaftinê	116
Ji bo vêsîh, nêvbir û lêzêdekirinan	116
Ji bo bersivê – wekî xêzika bersivê	117
Bikaranîna li cihên dî	117
- Bendik	120
Ji bo vekîtê	120
Di pêkvegirêdanan de	120
Wekî beşek veşartî ji bêjeyê	121
Bikaranîna bendikê li cihên dî	121
() Kevanek	122
Li dor nêvbir û lêzêdekirinan	122
Li rex nîşandekên dî yên vavêrkinê	122
Parantes di parantesê de	123
Kevaneka rastê	123
[] Guşekevanek	125
{ } Kemberkevanek	126
» « Nîşandeka jêgirtinê	127
Li dor jêgirtinê	128
Li dor navê berhem û navan	128

Ji bo bêje yan idyomekê bide diyar kirin	128
Li dor nîşandekên vavêrkirinê yên dî	130
Li dor beşek ji bêjeyekê	130
Wekî nîşandeka dubarekirinê	131
' Apostrof	132
Wekî nîşandeka jêavêtinê	132
Wekî nîşandeka tewandinê	132
Wekî nîşandeka jêgirtinê	133
Aksent	134
´ Aksenta akût	134
` Aksenta grav	134
/ Xêzika xwehr	135
Wekî alternatîf	135
Bi maneya »her ...«	135
Di agahdariyên demî de	135
Bikaranîna wekî dî	135
\ Xêzika xwehr ya pêşûpaş	137
§ Nîşandeka paragrafê	137
% Nîşandeka sedêkê û	137
‰ Nîşandeka hezarêkê	137
Hinek nîşandekên dî	137
Nîşandekên matamatikî	138

IV. SERVEHÎ

Herfên translîterasyonê	141
Dengdêr	143
1. Dengdêrên kurt	143
2. Dengdêrên dirêj	143
Hinek nîşandekên dî	143
Nîşandekên serastkirinê	145
Ferhengok	149
Serkanî	153
Endeks	155

Kitêba çav-ber-bi-paşerojê

»Şerma mezin ew e ko mirov
nezanê xwendin û nivîsandina
zimanê xwe be.«

Hawar

Ji wan kêr kurdan ko bi zimanê xwe dixwînin û dinivîsin, bêguman kesên wisa dê hebin ko dê bibêjin »kitêbeke wisa bo çi tiştî baş e? Sed caran mixabin hinek kurd hene ko dibêjin »bila Kurdistanê serbixwe bête damezrandin, û paşê emê dest pê bikin, li zimanê xwe bi xwedî derkevin«. Ji ber ko naête zanîn, ka Kurdistanê serbixwe dê qet bête damezrandin an na, gotinê wisa vê me' nayê digihîne, ko niyeta wan kesan qet tine bi zimanê kurdî yê şîrîn ve mijûl bin. Û cihê daxê, gelek kurd hene ko qet bawer nakin ko welatekê kurdî dê çêbe.

Eger em mêze bikine birayên xwe yê cihû li Israîlê, emê bibînin ko berî damezrandina dewleta Israîlê bi pêncî salan yan zêdetir, cihûyan ji nû ve dest pê kir zimanê 'ibrî yê mirî vejînin û wî wek zimanê zikmakî bo zarokên cihû bi kar bînin. Îro jî zimanê 'ibrî bûye zimanê resmî (fermî) û niştîmanî yê gelê cihû li Israîlê.

Zimanê kurdî hêj zimanekê zêndî ye, belê, lê perwerdekirina zarokên kurd tim û tim bi zimanên biyaniyan e. Ev rastiya tal gefeke mezin li ser pašeroja zimanê kurdî pêk tîne. Zimanê kurdî çima bo perwerdekirina zarokan û xwendekarên zanîngehan neête bi kar anîn? Li hindêk deverên Kurdistanê 'Iraqê û li Ermenistanê ev yek xewn nîne, rastî ye! Çi li Silêmaniyê û çi li Êrivanê, kurd hene ko li xwendîgehê hînî rastnivîsa zimanê kurdî bûne.

Dibêjin ko sîh yan sîh-û-pênc milyon kurd hene. Ji wan 30–35 milyon kurdan, bi hezaran kurd hene ko bi vî zimanî dixwînin û dinivîsin. Di hejmara 22-yê ya kovara »Nûdemê« de, Firat Cewerî dinivîse ko »hevalek li ser navê weqfeke kurdî ji Tirkiyeyê hatibû Swêdê. Wî ji bo li-ser-lingan-mayîna weqfê ji kurdên li Swêdê daxwaza alîkariyê dikir. Yek ji daxwazên wî, ji bo kursên zimanê kurdî, peydakirina du mamosteyan bû. Vê rewşa ha jî ez pir dame fikirandin. Piştî evqas xebat, evqas xwîn, evqas wêranî, evqas koç-

berî hê jî peydakirina du mamosteyên zimanê kurdî zehmet e. Ez nizanim, ger sibe dusibe ji nişkê ve hewcedariya me bi dehhezaran mamoste çêbibe, emê çi bikin?»

Di dest û darekê hind dijwar da, cihê dilxweşbûna me gişkan e ko rewşenbîrekê kurd wek Arif Zêrevanî her heye, kesê ko hêviya xwe ji dest nedaye, ko xeyalşkestî nîne, û ko dev ji xebatên xwe yên giring bo pêşvebirina zimanê kurdî wek zimanekê çandî (kûltûrel) û yê perwerdekirinê bernedaye. Arif li benda damezrandina welatekê kurdî namîne – berevajî, ji mêj ve ye ko wî dest avêtiye xebatên xwe yên bi nîrx û hêja. Bo min şerefeke mezin e ko ez vê kitêba çav-ber-bi-paşerojê pêşkêşî we yên xwendevan bikim. Rojekê ji rojan, emê hemî hewcedarên vê pirtûkê bin, û di xwendin-gêhên kurdî da emê wê bi zarokên xwe bidin xwendin.

Berî ko em bigihine wê qonaxê, kar û erkê me hemiyan zehf e. Divêt ko em nişkekê nû – nişkekê mamosteyan – mezin bikin û perwerde bikin. Û divêt ko em astengên di nav mejiyên xwe da ji nav bibin: Kurdên ko li Ewrûpayê yan li Emrîkayê dijîn çima bi zimanê xwe naxwînin? Hinceta wan çi ye gelo? Ma li Elmanyayê cendirmeyên tirk dê êrîş bibine ser mala wan û wan bavêjine girtî-gêhê ji ber ko di mala wan da kitêb û kovar û rojnameyên kurdî hene?! Çima ew bi serbilindî bi wî zimanî napeyivin û bi zarokên xwe nadine xwendin û nivîsîn? Meger dîtînen dijminan der heqa zimanê kurdî da ketine nav mejiyê kurdan bi xwe.

Lê ev bîr û hizrên bê feyde li nik Arifê nivîskar, Arifê ronakbîr, Arifê mamosta naêne dîtî. Li ser hemî astengên li riya kurdan ra, Arif riya xwendina zimanê kurdî bo me hemiyan xweş dike. Ev berhema nû cihê serfiraziya me gişkan e!

Dr. Michael L. Chyet

sernivîskarê beşa kurdî
ya Dengê Emerîkayê

Pêşgotina nivîskarî

Çawa ko rastaxaftin hinerek e, welê rastnivîsandin jî hinerek e û bêyî zanîna bingehên rastnivîsandinê mirov nikare tekstekê bini-vîsîne ko xwendevan baş bikare fêm bike.

Erka bingehên rastnivîsandinê ew e ko (bêyî bihîstina denga, tonê axaftinê û reftarên gewdeyî) ramanekê bi hemî xweseriyên xwe ve, bi rêya çavan û xwendinê, bigihîne xwendevanan û xwendinê hêsanî bike.

Ji bo danîna bingehên rastnivîsandinê, bi gelemperî, du fikir an xetên sereke hene: rêbazên gramerê û tradisyona

Hinek ziman, li gor rola ko bêje di komê de dilehîze qîmetekê didin bêjeyê û dibêjin bila ew bêje li gor bingehên gramerê bîn nivîsandin. Zimanê fransî û swêdî û Celadet Alî Bedir-Xan xwe dispêrin rêbazên gramerê. Ew, ji tradisyona pirtir, li gor gramerê difikirin. Bo nimûne hevenavan bi hûrekê dinivîsîn.

Hinek ziman jî, li gor klasîkên xwe yê kevin diçin û tradisyona dikin bingeh. Zimanê inglîzî xwe dispêre tradisyona. Tirk wekî inglîzan dikin. Di van zimanên de hevenavê heywanan bi hûrekê, lê hevenavê grûbên mirovan bi girdekê tîn nivîsandin.

Ji aliyê gramer û spehîbûna grafîka tekstê ve bingehên zimanê fransî, swêdî û yê ko Celadet Alî Bedir-Xanî bi kar anîne ji yê tirkî û inglîzîyê çêtir in. Min jî di vê pirtûkê de xwe spartiyê rêbazên gramerê.

Ji ber ko klasîkên me yê kevin ne bi elfabeya zimanê kurdî ya latînî hatine nivîsandin, em nikarin xwe bispêrin wan. Di destên me de, şûna klasîkan, çend kovarên ko Celadet Alî Bedir-Xan û Kamiran Alî Bedir-Xanî derêxistine hene. Xeta wan jî, bi giştî, xeta rêbazên gramerê ye.

Di dawîya salên heştîyê de ez pê hesiyam ko di warê rastnivîsandinê de tevilheviyek heye. Hemî kovar û rojnameyên bi kirmanciyê derdiketin wekî êk nedinivîsîn û her nivîskarekî/ê bingehên rastnivîsandina wî zimanê biyanî yê ko wî/wê dizanî bi kar tanîn.

Ji bo tesbîtkirin û pêşniyarkirina hinek bingehên ji kurdiyê re, min sibata 1995-ê dest bi lêkolînekê kir. Min ewilî bingehên rast-

nivîsandina zimanê fransî, ingilîzî, swêdî û tirkî peyda kirin. Paşê jî min hemî hejmarên »Hawar«, »Ronahî« û »Roja Nûyê« bi hûrahî berçav kirin, da bizanim ka Celadet Alî Bedir-Xan û birayê wî Kamiran Alî Bedir-Xanî çi bingeh bi kar anîne.

Ji min re gelek zû diyar bû ko Celadet Alî Bedir-Xanî hema bi-bêje ji % 95 bingehên fransiyê bi kar anîne. Bingehên fransiyê û swêdiyê bi hinek ferqên gelek kiçik wekî êk in. Bingehên tirkî û ingilîziyê jî bi hinek cidahiyan wekî yêk in.

Bi vê lêkolînê careka dî mezinahiya Celadet Alî Bedir-Xanî wekî zimanzan û rewşenbîr derdikeve meydanê. Digel hinek vederiyan ew di bikaranîna bingehan de misteqir e û heta niho jî min ti nivîskar nedîtiye ko bingehan wekî wî serast bi kar bîne.

Di vê kitêbê de, hingî ji min hatiye, min termînolojiya Celadet Alî Bedir-Xanî bi kar aniye. Heger min kurdiya termekê peyda nekiribe, min navekê raveker jê re dîtiye û ji ferhengokan diyar dibe ka me'neyên wan çi ne.

Celadet Alî Bedir-Xanî »komek« ji bo »cümle« û »hevok« ji bo »yan cümle-ya« bi zimanê tirkî bi kar anîne. Piştî Celadetî piraniya kurdan dest pê kirine ko »hevokê« ji bo herduyan jî bi kar tînin. Min wekî Celadetî kiriye, da ferqa wan diyar bibe.

Herwiha min gihaneka »ko-yê« jî wekî Celadetî nivîsandiye. Hem Celadetî û hem Kamiranî heta mirina xwe jî ev gihanek wekî »ko« nivîsandine. Ji ber ko »u« di eslê xwe de di kurdiyê de nîne (mirov dikare »kwirdî« jî binivîsîne) û dengê biyanî ye. Miadilê wî dengî di kurdiyê de »wi« ye. Di hinek bêjeyan de ev »wi« pêk ve kelayî ne û bûne »u« (kurd, kuştin, kulav), di hinek bêjeyan de jî »w« ketiye »i« maye (gihan, kirmanc, kirm, hingivî). Ji ber ko »o-ya« di »ko-yê« de ne ew »wi-ya« pêkvekelayî ye nikare bibe »u«. Piştî mirina Celadetî û Kamiranî bi çi awayî »ku« belav bû ez nizanîm.

Heta ko ji min hat, min nimûneyên xwe ji tekstên ko Celadet Alî Bedir-Xanî bi xwe nivîsandine, bijartin. Min guhortin di tekstên Celadetî û brayê wî Kamiranî de nekirin, da xwendevan bizanin ka wan bingehên rastnivîsandinê çawa bi kar anîne.

Hêjayî gotinê ye ko Celadetî û Kamiranî ji bo nivîsarên xwe navên miste'ar bi kar anîne. Hinek ji navên Celadetî ev in: Herekol Azîzan, Bavê Cemşîd, Bavê Cemşîd û Sînem-Xanê, Nêrevan, Ha-

war, Xweyîyê Hawarê, Stranvan û Stranvanê Hawarê. Kamiranî jî ev nav bi kar anîne: Remildar û Kevnezan

Min di tekstên ji zimanê swêdî hatîn wergerandin de jî guhorin nekirin. Lê belê heçî tekstên ji tirkîyê hatîne wergerandin li gor wan bingehên ko min rast dîtine hatine nivîsandin.

Di ti zimanan de bingehên rastnivîsandinê sedê sed ne wekî êk in. Bo nimûne swêdî nîşandeka jêgirtinê bi sê awayên cida dinivîstin. Bingehên ko min nivîsandin ne mitleq in. Digel vê yekê jî ez van bingehan diparêzim û bawer dikim piştî ko we ev kitêb xwend hon dê nekarin wekî berê binivîsînin, hon dê bingehên nivîsandina xwe, hinek jî be, biguhorin.

Dibe ko navê vê kitêbê hinekê li we xerîb be. Ji ber min bêjeya »kurdiyê« tewandîye. Ev şiklê tewandina navdêrê zimanan li hemî deverên Kurdistanê ne bilav e. Lê belê heger em li gor bingehên gramerê bifikirin »kurdî« navdêreka mê ye ko divêt bi »ê«-yê bêt tewandin. Dê ji we re ne xerîb be ko ez bibêjim »tu heft salan li Ingiltereyê mayî û te ti ji ingiliziyê çênekir«.

Gava ko mebesta mirovî nezanîna bêjeyekê bi zimanê kurdî be, hingê mirov dikare bibêje »ez bi zimanê kurdî nizanim navê robotan çî ye«. Lê belê heger mebesta mirovî ziman bi xwe be, yanî mirov zimanî yekcar nezane hingê divêt mirov bibêje »ez kurdiyê nizanim«. Çawa ko hon dikarin bibêjin »kurdiya min ne baş e« welê hon dikarin bibêjin »ez kurdiyê nizanim«. Di herdu awayan de navdêr hatiye tewandin.

Wekî ko we li jorê ferq kiriye, carinan ez dibêjim »kurdiyê« û carinan dibêjim »zimanê kurdî«. Wextê bêjeya »kurdiyê« dikeve pey bêjeya »zimanî« hingê dibe rengdêr û nayêt tewandin.

Rastnivîsandina hokeran, rengdêran, lêkeran, daçekan û h.d. jî gerek bîn lêkolîn û kitêb li ser wan bîn nivîsandin. Ji bo ko kitêba min bi ebat û qewareyê xwe ve gelek mezin nebe û bi hêsanî hemî kes bikare kelkê jê bibîne min xwe li wan neda.

Ji aliyê raçandin û dabeşkirinê ve kitêba min fitrûmek e ji du kitêbên ingilîzî û didoyên swêdî: »The Chicago Manual of Style«,

»The Cambridge Handbook for Authors, Editors, and Publishers«, »Svenska skrivregler« û »Typografisk handbok«

Berî vê pêşgotinê xilas bikim divêt ez ji Mirad Ciwan û Remzî Kerîmî re spas bikim ko berî hemî kesê kitêb bi diqeteka hûr xwendin û pêşniyarên xwe ji min re gotin. Skolverketê nisxeyeka kitêbê ji çar kesan re – Firat Cewerî, Mirad Ciwan, Remzî Kerîm û Hesênê Metê – hinart û paşê jî di pêncê gulana 1997-ê de semî-nerek çêkir. Ez gelekê spasiya beşdaran dikim ko xwe ji rexneyan venedan û bi nêrînên xwe yên hêja arîkariya kitêba min kirin.

Newzad Şîkrî xelkê Behdînan e û li Enstîtûya Lengwîstîkê ya Ûnîversîteya Stockholmê doktorayê di heqê zimanê kurdî de dike. Berî ko kitêbê bidim çapê wî bi çavên lektorekê jêhatî ew xwend û pêşniyarên xwe pêşkêşî min kirin. Pir spas ji wî re.

Bêyî arîkariya karmendên Skolverketê – Erik Röjestål û Maj Beijerê – dê derêxistina vê kitêbê gelek zehmet bûya. Herdu jî hêjayî spasî û pesindanê ne.

Digel arîkariya hemî kesên ko keda wan di nivîsandin- amadekirin- û derêxistina vê kitêbê de heyî, kitêb bi kêmî û zêdehiyên xwe ve esera min e û lewra berpîrsê wê ez im û ne tikes e.

Stockholm, 4-ê tebaxa 1997-ê

Arif Zêrevan

ARIF ZÊREVAN 27-ê kanûna paşiyê sala 1965-ê li Kurdistanê hatiye dinyayê û wî di ber xwendina xwe ya nêvê û lîseyê re li nik babê xwe dersên gramera zimanê erebî, hedîs û tefsîr xwendiyê.

Ew, îlona 1986-ê, 21-salî, wekî mişextî çûye Swêdê û li wêderê bi cih bûye. Wî Fakûlteya Rojnamevaniyê li Ûnîversîteya Stockholmê xilas kiriye û paşê jî salekê li televîzyona Swêdê, Sveriges television, xebitiye.

Ev kitêb berhema wî ya pêşiyê ye ko dikeve destê xwendevanên kurd.

I. Raçandina tekstê

Raçandina tekstê

Sernivîs

- 1 Yek ji giringtirîn fonksyonên tîpografîyê dîtina sernivîseka layiq e ji tekstê re. Rasttira wê ew e ko em bibêjin tîpografî zimanê çavan e. Hemî tekstên ko ji çapkirinê re tîn amade kirin divêt bi awayekê bêna raçandin. Raçandin jî bi peydakirin û nivîsandina sernivîs, binsernivîs, nêvbersernivîs û hw.d-yan pêk têt. Sernivîs arîkariya xwendevanan dike, da ew bi nêrîna pêşiyê bizanin ka nêveroka tekstê çi ye.

Diyar e her tekstekê sernivîsek heye. Heger ko tekst pir dirêj be mirov dikare wê li qisiman dabeş bike; wekî beş û nêvbeş. Herwiha teksteka kurt jî bi sernivîsê ji xwendevanan re hêsanîtir dibe.

Heta ji te bêt sernivîsan venekîte û heger te ew vekîtandin jî li parçekirina kîtan miqate be. Ji bilî tîpa pêşiyê çêtir e ko mirov sernivîsan bi hûrekan binivîse.

- 2 Navê sernivîsa ko nêvbeşekê dide dest pê kirin *binsernivîs* e. Binsernivîsek dikare bi awayên cida bêt bi cih kirin.

a) Di rêzeka xweser de li jorê nêvbeşê, wekî *nêvbersernivîs*:

Kanîya-Qesara

Kanîyeke Cizîrê ye. Xelk cawê xwe tê de diqesirînin. Ji lewra jê re Kanîya-Qesara dibêjin. Navê vê kanîyê di Memê-Alanê de gelek derbas dibe. Piştî ko Mem digehe Cizîrê, di roja sersalê de derdikeve gerê, dikeve nav xelkê, û li serê vê kanîyê de rastî Zînê têt.

Azîzan, Herekol (1934), »Bêriya Botan«, *Hawar*, hjm. 25

ŞANEK

Di paragrafa pêşiyê ya piştî sernivîsekê de destpêkirina ji mal de ne pêwîst e. Ya baş ew e ko mirov di nêvbera sernivîsê û paragrafa piştî wê de niv rêzê vala bihêle.

b) Di marjînalê beşê de, li hinda rêza pêşiyê ya paragrafê, wekî *rexsernivîs*:

Westanî Di rojhelatê Cizîrê de meydanake fireh û mezin e. Di zemanê berê, di vê qadê de zirtxaneyek hebû. Pehlewan tê de hinerin çêdikirin, xelkê hesp dibezandin, cirîd dilehîstin. Di wextê şerî de leşkerê Botan di vê meydanê de digiha hev û diket rêzika ceng.

Azîzan, Herekol (1934), »Bêriya Botan«, *Hawar*, hjm. 25

c) Di rêza pêşiyê ya destpêka beşê de, wekî *rêzsernivîs*. Rêzsernivîsek bi binxetkirinê yan jî bi fontekê xweser têt nîşan kirin.

Seqlan. Di nivrowê Cizîrê de çemekî kiçik e. Di dora wî de çend dehlik hene. Serkanîya vî çemî di Çiyayê-Spî de ye. Havîn û Paîzan dehlên wî û parêzên dorê gelek spehî çêdibin.

Azîzan, Herekol (1934), »Bêriya Botan«, *Hawar*, hjm. 25

Yan jî wekî ko Celadetî kiriye tu jî dikarî *xêzika axaftinê* (–) deynî nêvbera rêzsernivîs û tekstê de. Lê ev ne riyeka baş e, ji lewra ev bîra diyalog û bersivê tîne bîra mirovî.

Borê-Mirîşkan – Borekî şetê Cizîrê ye. Dema ko ava Diclê boş dibe û çarnikarên Cizîrê digire û Cizîr tê de wek nêvrokî dimîne, qeta avê a kiçik dikeve aliyê Torê û deşta Hesinan. Hingê xelk xwe vedimalin û bi peyarî di vî borî re diborin; av tenik e. Ji lewra dibêjin-ê B[orê]-Mirîşkan.

Azîzan, Herekol (1934), »Bêriya Botan«, *Hawar*, hjm. 25

ŞANEK

Ji bilî rêzsernivîsê mirov niqteyê danayne dawiya ti sernivîsan.

- 3 Gava ko di tekstekê de sernivîsên guhortî hebin, mirov dikare wan sernivîsan bi reng û mezinahiyên fontên guhortî, bi *girdekê* yan jî bi *binxetkirinê* nîşan bike.

Her çi dibe bila bibe mirov ji sê rengan pirtir sernivîsên guhortî di beşekê de bi kar neîne çêtir e. Lê di hinek rewşên awarte – lêkolînen zanyarî û hiqûqî – de ji ber giringiya hiyerarşî û rêzê mirov ji sê dereceyan pirtir diçe. Ev jî peydakirina babeta ko mirov lê di-

gere piçekê zor dike, ji lewra carinan mirov nizane kîjîk sernivîs di kû de ye.

- 4 Sernivîs divêt têra xwe kurt be, lê dîsan jî divêt ew bi aşkereyî diyar bike ka beş behsa çî dike. Sernivîsên beşên ko mirov dikare bi de ber êk divêt wekî êk bin, yanî paralelên êk bin.

ŞANEK

Ji bo xwendevan bikaribe riya xwe di nêv tekstê de bibîne sîstemeka sernivîsan heye. Divêt tekst bi xwe barê enformasyonê hilgire. Divêt tekst ne bersivek be ji sernivîsê re.

Nenivîse:

Çima hêzên kurdan nabin yek?

Bi rastî mirov nizane.

Wiha binivîse:

Çima hêzên kurdan nabin yek?

Bi rastî mirov nizane ko çima hêzên kurdan nabin yek.

Nêverok

- 5 Teksteka ko ji çend rûperan pirtir be û binsernivîs tê de hebin, divêt xwedî nêverok jî be. Di nêverokê de mirov behsa sernivîsa her beşeka nû dike û nîşan dide ka di kîjîk rûperî de ye. Heger sernivîsên guhortî di nêverokekê de hebin mirov dikare wan bi grafi-kên cida, yanî bi mezinahî û fontên cida, nîşan bike. Heger ko nêverok gelek dirêj be, mirov dikare binsernivîsan li pey êk wekî teksteka yekparçe binivîse û nimreyên rûperan dayne pişt wan.

Nimûne A

PÊŞGOTIN	9
1 SEÎDÊ NÛRSÎ Û PIRSA KURDAN	11
2 DEWREYÊN JIYANA WÎ	14
2.1 Seîdê kevin	14
2.2 Seîdê nû	14
2.3 Seîdê siyê	16
3 RÎSALE-Î NÛR	17
3.1 Rîsale-î Nur, arîkariya dewletê û arîkarî ji dewletê	19
4 RÊXISTINÊN KURD YÊN KO EW TÊ DE BÛ	21
4.1 Di Cemiyeta arîkarî û pêşdebirina kurdan de	22
4.2 Di Cemiyeta belavkirina kultura kurdan de	22
4.3 Di Cemiyeta bilindkirina Kurdistanê de	22

Malmîsanij, Mihemed (1991), *Seîdê Nûrsî û pirsra kurdan*, Stockholm

Nimûne B

PÊŞGOTIN	9
1 SEÎDÊ NÛRSÎ Û PIRSA KURDAN	11
2 DEWREYÊN JIYANA WÎ	14
Seîdê kevin 14 – Seîdê nû 14 – Seîdê siyê 16	
3 RÎSALE-Î NÛR	17
Rîsale-î Nur, arîkariya dewletê û arîkarî ji dewletê 19	
4 RÊXISTINÊN KURD YÊN KO EW TÊ DE BÛ	21
Di Cemiyeta arîkarî û pêşdebirina kurdan de 22 – Di Cemiyeta belavkirina kultura kurdan de 22 – Di Cemiyeta bilindkirina Kurdistanê de 22	

Malmîsanij, Mihemed (1991), *Seîdê Nûrsî û pirsra kurdan*, Stockholm

Nimûne C

PÊŞGOTIN	9
I. RAÇANDINA TEKSTÊ	21
A. Paragraf	22
1. Destpêkirin di paragrafê de	22
2. Nişankirina paragrafeka nû	22
B. Jêgirtin û veguhostin	26
1. Forma klasîk ya jêgirtin û veguhostinê	28
2. Nişankirina jêgirtinê	30
3. Jêgirtin di jêgirtinê de	35
II. NIQTEŞANÎ	45
A. Niqte	47
1. Di paşiya komekê de	50
2. Di paşiya kurtekan de	54
B. Bihnok	57
1. Ji bo pêkvegirêdanê	60
2. Li dor nêvbirên wekî parantesan	61

Nimûne D

PÊŞGOTIN 9

VEQETANDEK 11

Veqetandekên binavkirî 14

Veqetandek di pêşiya rengdêran de 14

Veqetandekên nebinavkirî 17

Veqetandekên nebinavkirî di pêşiya rengdêran de 19

Tewanga veqetandekê 21

MÊJER 21

Yekejimar 21

Gelejimar 21

Gelejimariya serenavan 22

ŞANEK

Gava ko mirov nêverokekê çêdike û tê de bi aşkeryê diyar dika ka beş û nêvbeş kîjik in, hingê mirov bi giştî dizane ka nêverok çawa ye û dikare raçandina tekstê bi şiklê herî baş kontrol bike. Û heger ko mirov bixwaze hinek beşan jê bavêje divêt mirov lê miqate be ko nimreyên rûperan ji nû ve serast bike.

Paragraf

Destpêkirin di paragrafê de

- 6 Teksteka ko ji çend komekan pirtir be divêt li gora nêveroka xwe bi paragrafan bêt dabeş kirin. Dabeşkirina bi paragrafan dirûvê avahiya tekstê nîşanî mirovî dide. Mirov tiştên ko gelek nêzîkî êk in diêxe paragrafekê; bi paragrafeka nû têt diyar kirin ko tiştêka nû dê bêt. Li gor adetan paragrafek ji çend komekan pêk têt, lê di hinek rewşên awarte de paragrafek dikare ji komekekê tenê pêk bêt, û bi vî awayî têt diyar kirin ko ev tiştêka pir xweser e.

Tiştên ko mirov di paragrafekê de dicivîne girêdayî rengê teksta mirovî ye. Gelek çaran mirov dikare eynî tekstê bi awayên cida bi paragrafan lêk ve bike. Paragraflêkvekirin bi xwe dikare bi awayên cida rê li têgihîştina tekstê veke.

Di teksta *raporê* de mirov dikare her insurekê wekî paragrafekê binivîse. Di teksta *pedagojîk/perwerdeyî* de mirov dikare her gaveka nû di bûyerê de wek paragrafekê binivîse. Di teksta *mentiqî* de mirov dikare her deriyekê nû di hizirkirinê de wekî paragrafekê binivîse. Di teksta *çîrokê* de mirov dikare her serhatiyeka kiçik wekî paragrafekê binivîse. Di teksta *katalog û tiştên wekî katalogan* de giring e ko sîmetriyek hebe, da her kes, tişt an bûyera ko behsa wê têt kirin, di paragrafeka xweser de bêt dest nîşan kirin.

Nimûneya teksta raporê

[...] Hegereka bingehî ya dûrketina serekwezîrê [Tansu Çillerê] ji alternatîfeka siyasî biryara serekkomar Demîrelî bû; ew biryara ko digot ti pirs li ser »naskirina identîteyê« (yanî meseleya kurdan) nikarin bèn mînaqêşe kirin ta ko terorîsm neyêt bin pê kirin. Heger ne, dê tawîz li pey tawîzê dewam bike ta ko bigihî cidaxwaziyê. Hemî axaftinên li ser dersdayina bi zimanê kurdî an vekirina televizyoneka bi zimanê kurdî dê bête hesab kirin wekî kapîtulasyonekê li hember PKK-yê.

Yên rexnegir, berî hemiyan rêxistinên mafên mirovan û medya, dibêjin serekkomar û hikûmetê alaya teslîmîyetê ji bo eskeran hildane. Hinek jestên balkêş yên xatûn Çillerê – bo nimûne çêkirina civîneka hikûmetê li Hekariyayê, bajarê herî feqîr yê Başurê-rojhilatê – pir pir bû gaveka sempatîk ko ti maneya wê di guhortina rastiyê de nîne. Rojnameyekê bi sernivîseka bêhêvî wiha nivîsandibû: 'Li cepheyê roj-

hilatê qet tişteka nû nîne.’

Gava ko kurdên Tirkiyeyê berî deh salan dest bi şerê çekdarî kirin, rêxistina şerî Partiya Karkerên Kurdistanê ji 200 zelumên çekdar pêk dihat. Li gor texmînên desthilatdarên dewleta tirk îro PKK ji hêzeka bi 10 000 heta 15 000 kesan pêk tê; lê belê PKK bi xwe dibêje hejmara wan dora 60 000-an e. Di raporekê de ko ji serekkomarî re hatiye amade kirin tê gotin ko PKK dikare li Başurê-rojhilatê Tirkiyeyê bi destgiriya tagirên xwe yê aktîf û pasîf li dora 375 000 kesan mobîlîze bike, yanî 1/5-ê kesên mezin. [...]

Falkman, Kaj (1994), »Li cephayê rojhilatê qet tişteka nû nîne« , *ji rapora konsolusê Swêdê li Stenbolê*

Nimûneya teksta pedagojîk

Nimêj û ferz

Di bîst û çar saetan de, li ser mikelifan pênc nimêj ferz in:

Nimêja nîvroyê, êvarê, mexribê, îşayê û sibehê.

Wextên nimêjan:

Wextê nimêja nîvroyê, ji xwîlbûna rojê ba rojavayî ve heta siha tiştan dibe du caran.

Wextê nimêja êvarê, ji wî wextî heta rojavayê ye.

Wextê nimêja mexribê, ji avabûna rojê heta windabûna sorahiya rojê ye.

Wextê nimêja îşa, ji wî wextî heta sehriya sibehê ye.

Wextê nimêja sibehê ji wî wextî heta derketina rojê ye.

Bedir-Xan, Kamiran Alî (1971), *Dersên diyanetê û hedîsên cenabê Pêxember – ji tefsîra Qur’anê*

Nimûneyên teksta mentiqî

Premîs/îdia: Hemî mirov dê bimirin

Premîs/îdia: Ez mirovek im

Encam: Yanî ez dê bimirim.

»Li gorî qanûnên xwezayê heger mirov tiştêkê berde dê berbîjêr bike-ve û heger mirov parçeyeka metal pir germ bike dê jêk biçe. Hinek alim dibêjin wekî qanûnên xwezayê ji civatê re jî qanûnên giştî hene û navê ilmê wan qanûnan *nomolojî* ye.

Lê *hûmanîst* li dijî vê teoriyê derdikevin û dibêjin karûbarên mirovan nikarin bi qanûnên giştî bîn salûx dan:

- Ji ber ko guhorînên civatê bi kirinên wan mirovan ve girêdayî ne ko di civatê de dijîn û
- ji ber ko kirinên mirovan bi his û hizirên wan ve girêdayî ne û
- ji ber ko nêrînên hinek mirovan – ko birhê li kirinên wan dikin – ji yên dî guhortîtir in
- lewra jî danûstandinên mirovan nikarin wekî bûyerên xwezahî bi qanûnan ve girêdayî bin.«

Thurén, Torsten (1991), *Vetenskapsteori för nybörjare*, rûp. 116

Nimûneya teksta çîrokî

Şkêvlatok û kêvroşk

Carekê şkêvlatok û kêvroşkê şert kirin û gotin »kî berî yê dî giha filan girî yê mayî dê filan tiştî bidet ê«. Rabûn herduyan welê tifaqa xwe girêdan.

Kêvroşkê got »ez bi lingên xwe ewle me, çi demê ko mi xwest ez dê bigihim cihê nîşandayî«. Lê şkêvlatokî, hema çawa li êk hatin, da rê û çû cihê ko gotibûn.

Axir şkêvlatok bi rêveçûna xwe ya hêdî giha cihê diyarkirî; kêvroşk li hir çêrî, li wir av vexwar û li dera he raza.

Ji ber ko kêvroşk bi lingên xwe ewle bû û xwe mijûl kir, wê xwe ji bîr kir. Carekê bi xwe hesiya ko bûye êvar, hema da xwe û ber bi cihê ko li ser şert kiri bûn bezi û çû, dît ko şkêvlatokî li wê derê pal daye. Kêvroşk jovan bû lê îş qediya bû. Şkêvlatokî bi şert ew bir.

Ji çîrokeka anonîm

Nimûneya teksta katalogê

Nivîskar: Robert Olson

Pirtûk: The Emergence of Kurdish Nationalism, 1880–1925

Sala çapê: 1991

Cihê çapê: Austin, USA

Weşanxane: University of Texas Press

Rûper: 229

Ziman: Ingilîzî

ŞANEK

Xwendina teksteka ko gelek paragrafên dirêj tê de hebin, dibe barekê giran ji xwendevanan re, û xwendina teksteka ko gelek pa-

ragrafên kurt tê de hebin dê xwendevanan veciniqîne, serê wan têkilêk bike.

Nîşankirina paragrafeka nû

7 Ji bo nîşankirina paragrafeka nû sê sîstemên cida hene:

a) Bi *têçûyiyê*, ango mirov hinekê ji mal de dest bi rêza pêşiyê ya paragrafê dike; ya baş ew e ko mirov himbe cihê du an sê tîpan vala di serê rêzê de, berî bêjeya pêşiyê, bihêle. Dawiya paragrafê bi valahêlana dawiya rêza paşiyê çêdibe. Ev awayê nîşankirinê di tekstên çapkirî de qaide ye. Di destnivîsan de jî mirov valahiyê di-êxe pêşiya bêjeya destpêkê di rêza pêşiyê ya paragrafê de.

Îro hînbûna xwendin û nivîsandina zimanê mader ji bo her miletî êdî ne bi tenê wezîfeke şexsî lê wezîfeke milî ye jî. Heçî bi vê wezîfê ranebûne wezîfa xwe a milî pêk ve ne anîne û bi kêrî miletê xwe ne hatine. Ji bona ko mirov bikare xwe ji miletekî bihesibîne divêt bi kêrî wî bêt.

Azîzan, Herekol (1942), »Zîmanek û zilamek«, *Hawar*, hjm. 40

b) Bi *rêza vala*, mirov rêzekê di nêvbera du paragrafan de vala di-hêle, herçend tîpek tenê jî di dawiya paragrafa pêşiyê de hebe. Hemî rêz ji serê marjînalê çepê dest pê dikin.

Şêxê min, em dibêjin tu mirî yî, tu mirî yî. Lê di rastiyê de tu bi xwe jiyîn î, jiyîn tu bi xwe yî. Tu ji bona Kurdistanê mirî. Kurdistan heyînek e. Ji paydarbûna heyînekê jiyînek divêt. Jiyîn bi xwe bi mirinê tete pê. Tu mirî, tu bûî û tûê ji Kurdistanê re bibî jiyîn. Jiyîneke welê ko tenê bi Kurdistanê, bi ax û dar û kevir û miletê wê re dê vemirit.

Şêxê min, heye ko te dil kiribe, em navê te di rûpelên hawarê [*Hawarê, serastkirina min*] de hildin. Tu ne ketî xewa min. Lê ez bi vê daxwaza te hesiyam. Min şîhra *Bêriya-Botan [italîka min]* berî du salan nivîsand û peşkêşî giyanê te kiri bû. Gava şîhra Ferîdûn giha bû destê min, *Bêriya-Botan [italîka min]*, digel navê te, ji xwe keti bû rûpelên hawarê [*Hawarê!*]. Bi vê rasthatinê dilê min şa ye. Xwidê giyanê te ê bihuştî jî şa bikit.

Azîzan, Herekol (1934), »Şîna Şêx Evdîrehmanê Garisî«, *Hawar*, hjm. 25

Gava ko tu paragrafan bi rêza vala nîşan bikî, diyar nabe ka rêza pêşiyê di serê rûperekê nû de destpêka paragrafekê ye an no.

c) Bi *têçûyiya hilawistî*, mirov ji bilî rêza pêşiyê hemî rêzên dî yên paragrafekê hinekê bi aliyê rastê ve dibe. Têçûyiya hilawistî di tekstên ferheng, piyes û filman de pir têt bi kar anîn.

Ziman bi gelemperî bi zaran lêk vedibin. Di yek zimanî de yek caran du sê zar peyda dibin. Ev zar carina ji hev gelekî bi ferq in. Ewçend ko gramêra wan ji hev cida ye. Digel vê hindê ew zarên yek zimanî têne hesibandin. Wek zarên zimanê me.

Ji xwe zar bi mana gotinê ye. Ma em bi xwe nabêjin «Ev zar ji devê min derneketiye» an «Filankes çi mirovekî zarxweş e».

Di zimanê me de sê zarên bingehîn hene: zarê kurdmancî, zarê dumilî û zarê soranî. Herçî zar di nav xwe de bi zaravan leva dibin. Ferqa zaravan ne ewçend mezin e. Ev ferq tucaran nagehe heta gramêrê. Ferq di bêjan û awayê gotin û bilêvkirinê de ye.

Di senifandina zimanê nivîskî de zaravayek nikare bibe bingehê isûlê nivîsandinê. Lê di pêkanîna zimanê nivîskî de her zarava bi hêmanên xwe ên rast û xwerû-hilanî hevkarîyê dike û bikar têt.

Bedir-Xan, Celadet Alî (1943), »Zaravayê Cizîrê«, *Ronahî*, hjm. 20, rûp. 14

8 Ya baş ew e ko mirov di tekstekê de têçûyiyê yan rêza vala ji bo nîşankirina paragrafeka nû bi kar bîne. Lê mirov dikare herdu awayan pêk re bi kar bîne. Hingê divêt mirov rêza vala ji bo beşan û têçûyiyê ji bo paragrafên di beşan de bi kar bîne. Mirov dikare beşan, şûna *rêza vala*, bi *stêrik* an *binsernivîsan* nîşan bike. Lê mirov divêt wekî elmanîyan nêvbera paragrafan bê têçûyî û rêza vala, yanî nîşannekirî nehêle.

Herwiha mirov dikare di paragrafekê de jî nêvbirekê çêke. Wê nêvbirê jî mirov bi xêzîka axaftinê nîşan dike.

Rojekê mîrê Amediyê – li gora gotinekê yê hekarîyan – nêrîyek pezkûvî kuşt. Xelk ji mezinahiya wî man ecêbmayî. Stiruhên wî pîvan bi heft bihustan derketin.

Azîzan, Herekol (1934) »Bêriya Botan«, *Hawar*, hjm. 25

Jêgirtin û veguhostin

- 9 Maneya *jêgirtinê* ji sedê sed jêgirtina tiştekekê ye ko hatiye nivîsandin an gotin. Jêgirtinek dikare bêjeyek yan jî teksteka ji bêjeyekê dirêjtir be. Navê jêgirtinên dirêj *iqtibas* e. Navê veguhostina gotin bi gotin ji axaftina hinekan *veguhostina dîrek* e; navê veguhostina ko mirov hinek bêjeyên xwe tevil kirî be *veguhostina endîrek* e. Ji bilî vê, *veguhostina dîrek ya serastkirî* jî heye. Navê veguhostina kurtkirî û jinûveformûlekirî *kurteveguhostin* e.

Forma klasîk ya jêgirtin û veguhostinê di kurdiyê de

- 10 Di kurdiyê de forma klasîk ya jêgirtin û veguhostinê forma »got«-ê ye. Gava mirov tiştekekê ji axaftina yekê digire an vediguhoze, mirov dibêje filan kesê »got« û paşê jî jêgirtinê an veguhostinê dinivîse.

Wekî têt zanîn jêgirtina ji tekstên nivîsandî hertim bi nîşandeka jêgirtinê têt nîşan kirin û veguhostin ne şert e bi nîşandeka jêgirtinê bêt nîşan kirin.

Forma »got«-ê bi çend awayan têt bi kar anîn. Li jêr bi nimûneyan diyar dibe ka mirov bi wê formê çawa dikare binivîse.

Got'ê: Navê te bi xêr?

Got'î: Navê min 'Emer e.

— Tu xelkê k'î re y?

Got'î: Wella, ez nizanim.

— Tu kurê kê y?

Got'î: – Ez nizanim.

Got'ê: – Pa, tu çi dikey li vêrê?

Got'î: – Wella, ma ejî hema... rîzqê min jî wê hat'îye vêrê û wê xo dibînim li vêrê.

Blau, Joyce (1992), »'Emer«, *Hêvî*, hjm. 8, rûp. 74

67 – Gava Mûsayî ji milletê xwe re got: Xwidê bi şerjêkirina çêlekekê ji we re emir kiriye, wan got: Ma tu henekê xwe bi me dikî? Mûsayî got: Xwidê min jê bisitirîne, yê ko henekê xwe bi bawermendan dike, dibe ji xelkên gunehkar û nezan.

Bedir-Xan, Kamiran Ali (1941), »Tefsîra Qur'anê«, *Hawar*, hjm. 29

Mîrî ji feqehî pirsî: Para te çi ye bêje...

Feqehî got: Beramberê serê keşê bidin min.

Mîrî got: Serê keşê bi laşê wî ve ye, em çawan beramberê wî bidin te.

Feqehî got: Rahet e, serê keşê ji laşê wî vekin.

Anîn serê keşê jê vekirin û danîn ser şehîne û li milê din hêdî hêdî zêrên xezîne êxistin, hetanî ko zêr tamam bûn. Zêr beramberê serê keşê ne hatin.

Mîr enirî û gote feqehî: Te zanî bû ko serê keşê hinde giran e, ji lew-re te ev şert bi min re kir.

Azîzan, Herekol (1941), »Klasîkên me«, *Hawar*, hjm. 33, rûp. 9

Celadet Alî Bedir-Xanî di *Hawarê* de (hjm. 33) pirsyar kiriye: »Gelo di edebiyatê de klasîkên kurdmancan kî ne? Ew kengê rabûne û bi paş-xwe ve çi eser hiştine?«

Joyce Blauyê di konferansê de got: Ehmedê Xanî hûmanîstekê mezin bû. (*Ev veguhostin e û veguhostin bi nîşandeka jêgirtinê nayêt nîşan kirin.*)

Li jêrê bi hûrahî behsa jêgirtin û veguhostinê têt kirin. Hinek formên ko ta niho di kurdiyê de ne hatine bi kar anîn jî hene.

Nîşankirina jêgirtinê

- 11 Ew bêjeyên ko ji derekê tên girtin bi *nîşandeka jêgirtinê* tên nîşan kirin.

Gotina »bi şeref û namûs« di nêv kurdan de sondeka pir belav e.

Di nêv kurdan de sondeka herî mezin »bi şeref û namûs« e.

Gava ko nîşandeka jêgirtinê komekekê bide dest pê kirin divêt tîpa pêşiyê girdek be.

»Bi şeref û namûs« di nêv kurdan de sondeka qedirbilind e.

- 12 Gava ko jêgirtin komekê sax be û di teksta orjînal de bi niqteyê xelas bibe, hingê nîşandeka jêgirtinê û nîşandeka vavêrkirinê wiha têt bi cih kirin.

a) Niqteya jêgirtinê hertim têt parastin heger berî jêgirtinê niqtecot (:) hebe, yan jî heger jêgirtin komekê hem bide dest pê kirin û hem jî xelas bike.

Di *Hawarê* de Celadet Alî Bedir-Xanî nivîsand: »Yekbûna kurdan jî bi yekîtiya zmanê kurdî çêdibe û yekîtiya zmanî jî bi yekîtiya herfan dest pê dike.«

»Yekbûna kurdan jî bi yekîtiya zmanê kurdî çêdibe«, Celadet Alî Bedir-Xanî di *Hawarê* de nivîsand, »û yekîtiya zmanî jî bi yekîtiya herfan dest pê dike.«

b) Di hemî rewşên dî de niqteya jêgirtinê bi xwe têt avêtin.

Heger ko ez ne xelet bim Celadet Alî Bedir-Xan bû ko nivîsand »Yekbûna kurdan jî bi yekîtiya zmanê kurdî çêdibe û yekîtiya zmanî jî bi yekîtiya herfan dest pê dike«.

»Yekbûna kurdan jî bi yekîtiya zmanê kurdî çêdibe û yekîtiya zmanî jî bi yekîtiya herfan dest pê dike«, Celadet Alî Bedir-Xanî nivîsand.

Ma gelo bi rastî jî Celadet Alî Bedir-Xan bû yê ko nivîsand »Yekbûna kurdan jî bi yekîtiya zmanê kurdî çêdibe û yekîtiya zmanî jî bi yekîtiya herfan dest pê dike«?

Celadet Alî Bedir-Xanî nivîsî ko »yekbûna kurdan jî bi yekîtiya zmanê kurdî çêdibe«, û mebesteka wî ew bû ko »yekîtiya zmanî jî bi yekîtiya herfan dest pê dike«.

13 Gava ko jêgirtin pirs yan baneşanek be hingê nîşandeka jêgirtinê û nîşandeka vavêrkirinê wiha têt nivîsandin.

a) Nîşandeka pirsê û niqtebang di jêgirtinê de têt parastin, heger ko komeka li dor wê komekeka idiaker be.

»Ma Hon hero pir caran serê xwe dişon?« pirsê pêşiyê bû di anketê de.

Pirsa dehê, »Ma Hon hero pir caran serê xwe dişon?«, ji aliyê gelek kesan ve nehatiye bersiv dan.

Di anketê de pirsên şexsî jî hatin kirin, wekî »Ma Hon hero pir caran serê xwe dişon?«

b) Nîşandeka pirsê û niqtebanga jêgirtinekê tên rakirin heger ko jêgirtin bi xwe komeka pirsê an jî komeka bangkirinê bi dawî bîne.

Ma tişteka bereqil e ko mirov pirsyar bike »Ma Hon hero pir caran serê xwe dişon«?

Bihizire ko mirov dikare bipirse »Ma Hon hero pir caran serê xwe dişon«?

ŞANEK

Ya baş ew e mirov rê nede ko gelek nîşandek li dor êk bicivin. Lê carinan mirov, bo xatirê zelaliyê, dikare nîşandekê vavêrkirinê dayne pêşî û paşîya nîşandeka jêgirtinê.

Ma wî gotiye »Nakim!«?

Dê kirêt be ko mirov binivîse:

Ma wî gotiye, »Nakim!«,?

Jêgirtin di jêgirtinê de

- 14 Heger di wê jêgirtinê de ko mirov ji êkê digire jêgirtinek hebe, hingê ew jêgirtina nêvê bi nîşandeka jêgirtinê ya kit ('an ›) û jêgirtin hemî bi nîşandeka jêgirtinê ya cot ("an ») têt nîşan kirin.

Li ser ferqa di nêvbera tirkî û kurdîyê de Ferhadî gotiye: »Gava ko em gotina 'se direye karwan dibore' bi kar tînin, di eslê xwe de em bi kurdîkî diaxivin lê gava ko em 'se direye karwan dihere' bi kar tînin, di eslê xwe de em bi tirkîkî diaxivin.«

ŞANEK

Ya baş ew e mirov rê nede ko nîşandeka jêgirtinê ya kit ('an ›) û ya cot ("an ») bên kêleka êk. Lê belê heger di nêvbera herduyan de niqtepirs hebe zerer nake.

»Celadet Alî Bedir-Xanî di nivîsareka xwe de pirsîye: »Ma Xanî ne pêxemberê kurdan yê nijadîn e?«

Guhortin di jêgirtinê de

- 15 Mîrov dikare kurtkirinekê di orjînalê jêgirtinekê de çêke. Kurtkirineka kurt bi sê niqteyan û yeka dirêj bi sê xêzikên axaftinê – di nêv guşekevanekê de – çêdibe.

Yehûda bi xwe hînî zimanê xwe, hînî ibranîyê bû bû. Niho diviya bû ibranîyê di nav civata milletê xwe de belav bike. [...] Di sala 1881ê de Elyêzer keça mamosteyê xwe ji xwe re anî û berê xwe da Felestînê. Bi vî awayî jinikek, hîmê xanimanekê, keti bû destê wî. Zaro wê bidana pey. Yehûda bi rê ve, di vaporê de dersa jina xwe got û hetanî ko gihaştine erdê Felestînê jina wî hînî çend pirsên ibranî bû bû.

[– – –]

Dawiyê Yehûda rojnameke bi ibranî belav kir ji xwe re xwendevan jî peyda kirin. Bi rê va û di hin dibistanên cihê de dest bi xwendina ibranîyê jî kirin.

Azîzan, Herekol (1942), »Zimanek û zilamek«, *Hawar*, hjm. 40

Heger ko mirovî bivêt bi awayekê gelek aşkere guhortinên di jêgirtinekê de nîşan bike, hingê baştir e ko mirov wan guhortinan bi guşekevanekê ([]) nîşan bike. Maneya »guşekevanekê« ew e ko ew guhortinên ko mirovî paşê kirîn di orjînalê tekstê de nebûn.

Û ya baş ew e mirov jêavêtina di pêşî û paşîya jêgirtinê de nîşan neke, lê heger mirov bibêje ileh ez dê nîşan bikim hingê mirov dikare di nêv guşekevanekê de sê niqteyan dayne pêşîya jêgirtinê û sê niqteyan jî dayne paşîya jêgirtinê.

[...] Me got zimanên mirî zimanên zindî. Bêdiro, ji awirê jiyînbariyê ve ziman jî wek mirovan û wek her heybera rihber dizên, dijîn û dimirin.

Ji zimanên mirî hin hene warkor û kordûnde diçin, di pey xwe re tu tiştî nahêlin; ne kêl ne kitêb. Hinên din di pey xwe re eserine mezin, kitêbne hêja dihêlin û ew kitêb hetanî îro jî têne xwendin. Lê ew ziman bi xwe mirî ne, ji ber ko êdî ew ne zimanê devkî ne û tu kes bi wan napeyve.

Li Ewropayê latînî, li rohelatê nîzing [!] ibranî zimanine mirî bûn. Latînî îro jî zimanekî mirî ye. Lê herçî ibranî êdî ne zimanekî mirî, lêbelê zimanekî zindî ye. [...]

Azîzan, Herekol (1942), »Zimanek û zilamek«, *Hawar*, hjm. 40

Mebest ji jêgirtinê, li şûna ko mirov bi xwe nêrînekê formûle bike, ew e mirov ji xwendevanan re diyar bike ka formûlasyona serkaniyê çi bû. Lewra divêt mirov ji bilî rewşên ko şaşiyên çapê di orjînalî de çêbûyîbin *di jêgirtinê de guhortinan* çêneke.

Di tekstên ilmî/zanyarî de mirov dikare şaşiyên bi »guşekevanekê« serast bike yan jî serastnekirî bihêle. Mirov dikare şaşiyên di orjînalî de wiha [!] yan jî wiha [*lê binêre*] ji xwendevanan re bide diyar kirin.

Mirov nikare ji bo bêje yan formûlasyoneka spehîtir di jêgirtinekê de bêje û avakirina komekan biguhore. Li şûna wê mirov dikare di nêvbera *guşekevanekê* de guhortinan yan jî pêşniyaran binivîse û bibêje ev *serastkirina min* e yan jî bibêje ev *italîka min* e.

Li Ewropayê latînî, li rohelatê nîzing [Rohilata-nêzîk, *serastkirina min*] ibranî zimanine mirî bûn. Latînî îro jî zimanekî mirî ye. Lê herçî ibranî êdî ne zimanekî mirî, lêbelê zimanekî zindî ye.

Azîzan, Herekol (1942), »Zimanek û zilamek«, *Hawar*, hjm. 40

ŞANEK

Gava mirov jêgirtinekê dike parçeyek ji komeka xwe, hingê divêt ew welê bêt çêkirin ko ew bi avahî û forma xwe ve li komeka mirovî bike. Ji bo mirov bi awayekê baş vî karî bike hinek caran divêt mirov komeka xwe ji nû ve formûle bike yan jî qismekî ji jêgirtinê bigire da form lêk bikin.

»Ji wan niqtan pê ve ko xasê denganiya zimanê kurdî ne, di şikl û dengên herfan de, herçend heye, xwe li elfabeya tirkan nêzîk xistin û jê nedûrketin.«

Vê jêgirtina li jorê mirov dikare, wekî ko min li jêrê kiriye, bike parçeyek ji komeka xwe.

Heger ko Celadet Alî Bedir-Xanî gotibe »ji wan niqtan pê ve ko xasê denganiya zimanê kurdî ne, di şikl û dengên herfan de, herçend heye, xwe li elfabeya tirkan nêzîk xistin û jê nedûrketin« hingê divêt mirov şiklê herfên kurdîyê »i« û »î«-yê neke wekî yên zimanê tirkî.

Iqtibas

- 16 Iqtibas, yanî jêgirtineka dirêj ji teksta hinekên dî, spehîtir diyar dibe heger ko mirov iqtibasê ji teksta xwe ziravtir binivîse.

Herwiha mirov dikare fontê iqtibasê biguhore, nêvbera rêzan ji ya teksta dî tengtir bike, yan jî mirov dikare iqtibasê bi puntoyeka kiçiktir binivîse. Gava ko jêgirtinek yan iqtibasek bi van awayan bêt nîşan kirin ne pêwîst e mirov nîşandeka jêgirtinê dayne dora wê. Lê divêt ji teksta li dor iqtibasê diyar bibe ko iqtibas *iqtibas* e û ne kurtasiya teksta li dorê ye.

- 17 Gava ko mirov ji belgeyeka nivîsandî iqtibasekê bike û bixwaze hinek parçeyên ne giring jê bavêje, divêt mirov wê di nêv *guşekewanekê* de bi sê xêzikên axaftinê yên li pey êk nîşan bike.

Iqtibasek ji protokola civîna malbata bedirxaniyan, di 17-ê hezîrana 1920-ê de.

[--]

1. Hate axaftin ko piştî notaya hatî dayin bo Ingiltereyê li ser eynî mijarê, belê bi islûbeka dî ko li gorî polîtîkaya Fransayê be, notayek bêt dayin bo hikûmeta Cîmhûriyetê jî.

2. Digel dengên Celadet Alî û Kamiran Alî began yên li dijî û pêşniyara Mihemed Alî begî ya paşdexistinê, bi piraniya çar dangan hate biryar dan ko nota bêt dayin.

3. Hate biryar dan ko nota ji aliyê Evdirehman û Celadet Alî began ve bêt nivîsandin û wergerandin – li gorî çarçeveya di civînê de bingehê wê hat danîn.

[--]

Malmîsanij, Mihemed (1994), *Cizîra Botanî Bedirhanîler ve Bedirhani Ailesi ...*, rûp. 25

Bersiv û diyalog

- 18 Mirov dikare bersivan jî eyn wekî jêgirtinan bi nîşandeka jêgirtinê nîşan bike.

Riyeka dî ji bo nîşankirina bersivan ew e ko mirov *xêzika bersivê* (–) bi kar bîne. Xêzika bersivê jî wekî xêzika axaftinê ye. Xêzika bersivê bi têçûyiyê têt nivîsandin û bersivê dide dest pê kirin. Gava ko mirov axaftina gelek kesan dinivîse hingê axaftina her kese-

kê bi xêzika bersivê di rêzeka nû de dest pê dike.

Ferqeka diyar di nêvbera xêzika axaftinê (–) û *bendikê* (-) de heye. Xêzikên axaftinê jî du texlît in. Yek ji wan himbe *em-ê* (—) dirêj e û navê wê *em-dash* e. Ya di himbe *en-ê* (-) dirêj e û navê wê *en-dash* e. Em di kurdîyê de ya ko navê wê *en-dash* (-) e bi kar tînin. Ji bilî ingilîziyê di zimanên di de *em-dash* (—) nayêt bi kar anîn. Û mirov ticaran bendikê (-) di şûna xêzika axaftinê (-) de bi kar naîne.

ŞANEK Û AWARTE

Heger mirov bixwaze, mirov dikare di diyalog û veguhostinê de xêzika axaftinê û xêzika bersivê bi *em-dash* (—) binivîse. Lê ji bîr neke tenê di pêşiya bersiv û diyalogan de.

— Xelef, tu çi dixwîni?

— »Mem û Zînê«!

— Tu »Mem û Zînê« dixwîni! Ma ne baştir e tu kitêbekê di heqê kompûteran de bixwîni?

— Min berê »Mem û Zîn« nexwendîye û dibêjin ew qurana kurdan e.

— No lo, bi rastî? Baş e, nexwe em dikarin pêk re wê bixwînin; ez îro difikirim ka ez çi kitêbê bixwînim.

ŞANEK 1

Mirov nikare xêzika bersivê ji bo nîşankirina jêgirtinan ji tekstên nivîsandî bi kar bîne.

ŞANEK 2

Xêzika bersivê baş diyar nabe heger ew ji bo bersivê tenê bête bi kar anîn, ji ber ti nîşandek diyar nakin ka bersiv li kû xelas dibe.

— Ehmedê Xanî kesê yekê bû ko »Mem û Zîn« bi ziman û motifên kurdî nivîsand. Ehmedê Xanî di »Mem û Zînê« de ne tenê behsa çiroka du evîndaran kir, herwiha wî bi awayekê romantîk û dramatik jiyana xelkên dema xwe nîşan da û hest û xwestên wan teswîr kir.

ŞANEK 3

Gava ko mirov bersiv û diyalogên ko ji gelek paragrafan pêk tînin

bi nivîskî vediguhoze – wekî di hevpeyvînan de – hingê mirov dikare her paragrafeka bersiv û diyalogê bi xêzika bersivê bide dest pê kirin, da ko bersiv û diyalogan ji teksta xwe vavêr bike.

Wê [Xezalê] ji tirsan derew li wan [dêûbabên xwe] kiribû, gotibû ko ew dê bi hevaleka xwe ya keç re derbikeve bajarî.

— Êveliyê, tu heta niho li kîj kolaneyan digerayî? Ma te mal nîn e? Ma tu nizanî li mala xwe vehewî? Çêlek çêlek e, rojê diçe nêv garanê lê êvaran li mala xweyê xwe vedihewe!

Babê Xezalê dest bi xezeb û tawanbarkirina xwe kiribû. Bi dengê bilind diaxaft – nediauxaft, belkî direyî –, kerba dilê xwe li Xezalê vedikir. Xezalê xwe şaş kiribû, nedizani çî bike û çî bibêje. Wê bi tirs û dilgermî ji babê xwe re:

— Ho babo, babê min yê delal, wileh ez ne êvelî me. Min û çêlekan jî neke wekî hev. Ma dinya xirab bû ko ez bi hevala xwe re derketim bajarî – wê ne wêra bibêje bi hevalê xwe re –, pa ez ne çûme min ti qehbîti ne kiriye.

— Te îro ne kiribe tu dê sibehî bikî, heger tu ta nivê şevê li kolaneyan bimînî tu dê qehbîtiyê ji bikî, babê Xezalê got.

Agirî girt qulincên Xezalê. Dilopên xwêdanê ji kelakûçikên wê berew piştûva wê de herikîn.

Nêrwehî, Xelifeyê (1994), »Nêrevanî li asoyê şîrgerm yê Stockholmê«, *Didar*, hjm. 12–13, rûp. 17

ŞANEK 4

Carinan mirov dikare xêzika bersivê biêxe paragrafêkê. Û hingê divêt mirov niqtocotê dayne pêşiya xêzika bersivê ya ewil.

Lêkolînerêkê elmanî, Wolfgang Iser, sirrê xwendinê wiha formûle kiriye: – Xwendin meydana e ko nivîskar û xwendevan pêk re li wê derê tiyatroyeka fanteziyan dilehîzin. – Afirîner ne tenê nivîskar, herwiha xwendevan e jî. Hayê nivîskarekê baş ji vê êkê heye û ji lewre jî xwendevanî vedixwîne ji bo hevkarîyê.

Lagercrantz, Olof (1985), *Om konsten att läsa och skriva*, rûp. 8

Veguhostina dîrek û endîrek

- 19 Gava ko mirov bi nivîskî gotinên axaftina yekî vediguhoze, wekî di hevpeyvînekê de, ya baş ew e ko mirov formûlasyonên wî se-

rast bike da ew xweş bê n xwendin. Mirov serastkirinên wiha di veguhostina dîrek de jî dike. Li jêrê nimûne hene, ka mirov çawa vî karî dike.

Nimûneya veguhostina gotin bi gotin

Cedirma ser gun'de girt, zelum l' baxça dibistanê kom kirin. Wan gelik kesan dan, destê Eliyê Emer şkenand. Sê dest bazinê jina Hecî Evdila-yê taxa Kevilan dizî. Hersal tên û ho li me dikin, ji destê wan dad û meded e, lê nikarî ti bikî. Ma kes xweyîtiyê nikari li me biki?

Nimûneya veguhostina serastkiri

Cendirmeyan bi ser gundî de girtin û zelum li baxçeyê dibistanê kom kirin. Wan li gelek kesan dan û destên Eliyê Emerî şkenandin. Sê dest bazinên jina Hecî Evdilayê taxa Kevilan jî dizîn. Hersal tên û holê li me dikin. Me ji destê wan dad û meded e, lê em nikarin ti tiştî bikin. Ma kes nikare xweyîtiyê li me bike?

20 Di veguhostina endîrek de mirov nêveroka axaftina yekê vediguhoze. Mirov di veguhostinê de hinek guhortinan çêdike. Guhortinên ko mirov hertim dikin ev in:

- guhortina zemanê lêkerê
- guhortina avahiya komekê
- guhortina pronavên kesîn
- guhortina gotinên wekî *hir, niho, îro*
- guhortina nîşandekên niqteşaniyê

Nimûneya veguhostina dîrek

Şemsî: – Min ticaran cendirmeyên hewqes zalim ne dîtine! Ma qey Xwidê dilekê birehm nekiriye behra wan?

Remezani: – Te hêj zilma komandoyan ne dîtiye! Divêt em xwe ji xezeba wan re amade bikin.

Nimûneya veguhostina endîrek

Şemsiyê got ko wê ticaran cendirmeyên hewqas zalim ne dîtine û mereq fikir ka ji ber çi Xwidê dilekê birehm nekiriye behra wan. Remezani ji wê re got ko wê hêj zilma komandoyan ne dîtiye, ji lewra divêt ew xwe ji xezeba wan re amade bikin.

Kurteveguhostin

- 21 Maneya kurteveguhostinê kurtkirin û veguhostina nêveroka teksteke nivîsandî, axaftin yan jî diyalogekê ye. Mirov dikare teksta li jorê bi kurtî wiha vebiguhoze.

Gava ko Şemsiyê behsa bêwijdaniya cendirmeyan kir, Remezanî got-ê xwe li hêviya xezeba komandoyan bigire.

Veguhostina hizirkirî, veguhostina giştî

- 22 Teksta ko nêveroka ramanekê vediguhoze ne pêwîst e bi nîşandeka jêgirtinê bêt nîşan kirin. Ev qaide ji bo wê yekê jî derbas dibe ko nêveroka ramana pirs û baneşanan jî di xwe de diguncîne. Herwiha pirs û baneşanên giştî jî bi nîşandeka jêgirtinê nayên nîşan kirin.

Serdana Kurdistanê Iraqê ez hinekê tirsandim. Ma wan mirovên nenas dê arîkariya min bikirana? Ma bi rastî jî kurdên başurê kurdên bakurê baş nas dikin? Ez cidî hizirîm ko ez mirovekê nasê mintiqeyê bikim rêberê xwe.

Hînbûna kurdiyê ne karekê hêsan e, ew hizirî, dê gelek wextî bigire.

Ma berpirsyarê rewşa aborî ya xirab kî ye? Mirovên feqîr niho vê pirsê ji xwe dikin.

Wê dibistana kevin nerûxîne! Cihnişînên deverê dilnexweş in û plan dikin serhildanekê bikin.

ŞANEK

Lêkerên wekî *fikirî*, *hizirî*, *got*, *qêriya* û hw.d. dikarin rolê hevoka veguhostinê bilehîzin û hingê veguhostin bi nîşandeka jêgirtinê têt nîşan kirin.

Pîrê hizirî: »Ma rojeka zûtir bimirama dê ji min re ne çêtir bûya?«

Tekstên xweser

Hinek tekst hene ko xweseriyeka wan heye; wekî bend, tablo, diyagram, figûr, têbînî, serkanî, navê serkaniyan, protokol, name û ferhengok.

Deqandin

- 23 Gava ko mirov bixwaze di danasînekê de deqên tiştêkê deq bi deq nîşan bike, mirov dikare her deqekê di rêzekê de bi nîşandekê binivîse. Wekî nîşandek mirov dikare *xêzika axaftinê, stêr* û hw.d. bi kar bîne.

Heger ko her deqek parçeyek ji komeka destpêker be divêt deqa paşiyê tenê bi niqteyê (.) bêt nîşan kirin. Ne pêwîst e ko bihnok di nêvbera her deqê de hebe û berî niqteya paşiyê jî divêt mirov *û-yê* nenivîse.

Enstîtuya Kurdî ya Parîsê pêşniyar dike ko kurd bi kurdî

- bixwînin
- xewnan bibînin
- cilan li xwe bikin.

Heger her deqek gelek dirêj be, mirov dikare rê bide ko her deqek ji gelek komekan pêk bêt û ew komek bi girdekan dest pê bikin.

Van tiştên he bi xwe re bîne:

- * Lihêfeka razanê ya germ. – Ji ber ko دنیا gelek sar e, dibe ko tu xwe li ber sermayê negirî.
- * Cizmeyeka çerm ya stûr. – Gelek baran bariye, bila lingên te di nêv heriyê de nemînin.
- * Kêreka çeqo ya biçik. – Da tu bikarî pê keleman bibirî.

Heger nêveroka wan deqên ko te li pey êk rêz kirîn ne hempayê êk bin divêt tu di destpêkê de vê êkê diyar bikî.

Lêkolîna li ser mafên mirovan li Tirkiyeyê behsa çend meseleyan dike ko hinekê pêk ve girêdayî ne:

- zordariya li ser gundiyên kurd

- şewitandina daristanên kurdan
- girtina heywanparêzên tirk li bajarên rojavaya Tirkîyeyê
- derêxistina penaberên faris yên ko li Enqereyê ne.

ŞANEK 1

Divêt mirov di eynî deqandinê de hinek deqan wekî komekên serbixwe û hinekan jî wekî beşeka ji komekê nenivîse.

ŞANEK 2

Hinek caran dibe pêwîst bibe ko mirov gihanekekê (*û, yan, yan jî*) biêxe nêvbera herdu deqên paşiyê yên deqandinekê. Ev jî ji bo zelalkirina têkiliyên di nêvbera herdu deqan de ye.

Qaideyên xweser ji wan kesan re hene ko dizewicin

- ji wan kesan re ko ji salekê hindiktir li Kurdistanê jiyayîn

yan jî

- ji wan re ko bi eslê xwe kurd in lê hemwelatiya xwe winda kirine û bûne hemwelatiyê welatekê dî.

Têbînî û paşnot

- 24 Di gelek rewşan de dibe mecbûr bibî ko hinek paşnot û têbînîyan binivîsî.¹ Yanî divêt mirov hinek nîşandekên balkêşiyê ji bo paşnot û têbînîyan di nêv teksta xwe de bi cih bike û li cihekê dî paşnotekê yan têbînîyekê jê re binivîse.

Mirov dikare teksta têbînîyan biêxe binê herî jêr yê rûperî, yan jî hemî paşnotan li ser êk bicivîne û wekî notên paşiyê biêxe dawiya hemî teksta xwe.

Gava mirov têbînîyan dinivîse divêt mirov teksta wê bi awayekê pir diyar ji teksta bingehî vavêr bike; yan bi xeteka dirêj li binê rûperî yan jî bi fonteka guhortî. Teksta têbînîyê bi tîpa gewre dest pê dike û bi niqteyê xelas dibe, herçend ew ji bêjeyekê tenê jî pêk bêt.

ŞANEK

Ne xerîb e ko hinek kes carinan paşnotên xwe di dawiya beşê de

1. Ez di vê kitêbê de bêjeya »têbînî«-yê ji têbînîyên di binê rûperan de, û bêjeya »paşnot«-ê jî ji notên di dawiya beşê yan pirtûkê de bi kar tînim.

kom bikin, lê ev ji xwendevanan re zoriyê derdiêxin û mirovî aciz dikin.

25 Nîşandeka ko mirov ji bo têbînî û paşnotan bi kar tîne yan reqemeka bilindkirî ye yan jî reqemek ko kevanek li kêleka wê ya rastê heye. Heger ko mirov têbîniyeka bi tenê jî hebe divêt mirov wê bi reqemekê nîşan bike.² Û eynî reqem divêt teksta têbîniyê jî di rêza xwe de bide dest pê kirin.

26 Paşnotên ko dikevin paşiyê divêt bi reqemên ko li pey êk in bên nimre kirin. Ji ber ko nimrekirina li pey êk ji xwendevanan re ji nimrekirina di rûper yan di dawiya beşan de hêsanîtir e.

Nivîsandina serkaniyan

27 Serkaniyên ko mirov agahdarî yan jêgirtin jê girtin, divêt bi awayekê gelek diyar bên nîşan kirin.

Gava ko mirov bixwaze bi riyeke hêsanî behsa serkaniyekê bike divêt mirov hinek agahdariyan bide xwendevanan da ew bikare serkaniyê nas bike.

Di »Mala Xwidê« de Mehmûd Lewendiyî gelek pêkenînên kurdan yê enteresan nivîsandine.

Di »Armancê« (çiriya-pêşiyê 95) de Ehmed Rêbazî gotiye kurd li kû şerê êk bikin, li kû bêtifaqî di nêvbera wan de hebe, li wê derê li kêmaqil û casûsan bigerin.

Di tekstên ilmî û lêkolînan de nivîsandina serkaniyan gelek giring e. Nivîskar divêt hertim binivîse ka wî/wê ji kîj serkaniyê agahdarî girtiye; heger ko agahdarî ne tişteka welê be ko ji aliyê hemî kesî ve diyar be an jî jixwe aşkere be. Ji bo nivîsandina serkaniyên wiha ya herî baş ew e ko mirov sîstema Harvardê bi kar bîne.

28 Li gor sîstema Harvardê (ko jê re têt gotin *sîstema-nivîskar-salê*) mirov navê serkaniyê di nêvbera kevanekan de di nêv nivîsê bi

2. Asterîsk (*) yan jî xaç (+) kêman caran wekî nîşandeka têbîniyan têt bi kar anîn.

xwe de dinivîse. Mirov navê nivîskarî/ê û sala çapê, navê berhemê, û paşê jî reqema rûper, navê beşê, navê nêvbeşê û hw.d. dinivîse.

»Belê li şer xwal û xwarzî. Xwal û xwarzî li rex hev, berê wan li armancekê şer dikin. Xwarzîyên me li me radibin. Berê wan li berê me ye. Em armanca wan, ew armancên me ne. Heçko em ji hev re polik in. Bi destên hev, di destên hev de dimirin« (Bedir-Xan, Celadet Alî (1935), *Hawar*, hjm. 26, rûp. 44).

ŞANEK

Sîstemeka dî heye ko navê wê sîstema Oxfordê ye. Li gor vê sîstemê wekî not mirov reqemekê diêxe nêv nivîsa xwe û li gor wê reqemê mirov navê serkaniyê yan di binê rûperê de, yan di dawiya beşê de yan jî di dawiya hemiyê nivîsê de dinivîse. Bi vî awayî reqemên paşnotan û yên serkaniyan têkilêk dibin. Ev ji xwendevanan re zoriyê derdiêxe ji ber ko ev rê lê vedike ko xwendevan notên paşnotan û navên serkaniyan têkilêk bike. Heger ko eynî serkanî gelek caran bêt bi kar anîn bes e ko mirov hemiyê navê serkaniyê tenê cara pêşiyê binivîse.

Lîsteya navê serkaniyan

29 Di lîsteyeka navê serkaniyan ya bêqusûr de divêt ev agahdariyên he hebin.

1. Nav û paşnavê nivîskarî/ê.
2. Sala çapê.
3. Navê pirtûkê yê kamil. Heger ko serkanî tez yan tişteka wekî wê be, divêt mirov navê kovar, antolojî û hw.d-yên ko serkanî tê de hatîn weşandin binivîse.
4. Cihê weşandinê (ne cihê çapkirinê).
5. Dezgeha weşandinê, ango weşanxane.
6. Reqema çapê (heger ko gelek caran hatibe derêxistin).
7. Cild, beş, sala çendê.
8. Heger ko hebe navê seriya wê.
9. Hejmara rûperan.
10. Heger ko hebe reqema ISBN-ê.

Awayên cida ji bo nivîsandina agahdariyên di heqê serkaniyan de hene. Û rêzkirina wan jî hinekê jêk ferq e. Lê belê divêt mirov ji xwe re awayekî bineqîne û hertim wî bixebitîne, yan ne dê têkilêkî çêbibe. Li jêrê lîsteyeka li gor sîstema Harvardê heye. Li gor vê sîstemê divêt hertim mirov bi navê nivîskarî/ê dest pê bike, dîv re sala çapê û paşê jî navê eserê.

Burkay, Kemal (1988), *Azadî û jîyan*, Stockholm: Roja Nû.

Barnas, Rojen (1995), »Hecî Mihemed Eliyê Qelşo«, *Çira*, hjm. 1.

Li gor van nimûneyên li jorê me navê eseran, heger ko eser serbixwe be, bi italîkê nivîsiye. Heger ko eser nivîsarek ji kovar, antolojî û hw.d-yekê be mirov navê nivîsarê di nêv nîşandeka jêgirtinê de û navê cihê ko nivîsar tê de hatî weşandin bi italîkê dinivîse.

Heger ko eser ji aliyê du (sê) kesan ve hatibe nivîsandin divêt mirov *û*-yekê yan jî vê nîşandekê (ê) biêxe nêvbera navên herdu (herduyên paşiyê) nivîskaran. Ko nivîskarên eserê ji siyan pirtir bin mirov navê nivîskarê pêşiyê dinivîse û dibêje (*û hinekên dî*).

Heger ko navê nivîskarî nebe mirov navê eserê pêşiyê dinivîse.

ŞANEK

Carinan mirov dikare lîsteyeka navê serkaniyan ya hinekê hêsanîtir bi kar bîne. Di wê lîsteyê de tenê agahdariyên herî giring hene.

Burkay, K.: *Azadî û jîyan*. 1988.

Şemo, Erebê: *Jiyana bextewar*.

Li gor metoda fransiyan navê serkaniyan wiha dikarin bînin nivîsandin:

Şemo, Erebê, *Jiyana bextewar*. Stockholm, 1990, rûp. 254.

Şemo (Erebê): *Jiyana bextewar*. Stockholm, 1990, rûp. 254.

Protokol

- 30 Mirov ji bo gelek awayên civînan protokolan dinivîse, da paşê bizane ka di civînê de kê çi gotiye. Du rengên protokolan hene. Di *protokola mînaqêşeyê* de mirov nêrînên guhortî yên kesên axaftî

vediguhoze û dinivîse ka biryara çî hatiye girtin. Di *protokola biryarê* de tenê têt nivîsandin ka biryar çî ye. Li gor pêwîstiyê, hinek caran mirov dikare herdu awayan di eynî protokolê de bi kar bîne û pêşiyê nêrînan, paşê jî biryaran binivîse.

Li jêrê nimûneyek ji protokala kombîne heye. Di vê protokolê de hatiye diyar kirin ka kê çî mînaqêşe kirine, nêrînên kê jêk cida ne û çî biryar hatine dayin.

Civîna çarê

duşem, 21-ê hezîrana 1336-ê [1920]

piştî nîvro, saet 5.05

Emîn Alî beg, serok

Mihemed Alî beg, endam

Mirad Remzî beg, endam

Hesen Fewzî beg, endam

Evdirehman beg, endam

Celadet Alî beg, endam

Kamiran Alî beg, endam

1. Hate axaftin ko piştî notaya hatî dayin bo Ingiltereyê li ser eynî mijarê, belê bi islûbeka dî ko li gorî polîtîkaya Fransayê be, notayek bêt dayin bo hikûmeta Cimhûriyetê jî.

2. Digel dengên Celadet Alî û Kamiran Alî began yên li dij û pêşniyara Mihemed Alî begî ya paşdexistinê, bi piraniya çar dengên hate biryar dan ko nota bêt dayin.

3. Hate biryar dan ko nota ji aliyê Evdirehman û Celadet Alî began ve bêt nivîsandin û wergerandin – li gor çerçeveya di civînê de bingehê wê hat danîn.

4. Hate biryar dan ko, piştî daxwaza Aqûb Paşayê iraqî, yê ko di meh-kemeyê de doza milkê desteserkirî dike, lêkolîneka êkdîtîne li ser wekaletê bêt kirin.

5. Miswedeya birêvebirnameyê, ya ko ji aliyê Celadet Alî begî ve hatiye nivîsandin, hate xwendin û biryar hate dayin ko ji bo lênêrîne ji her

endamekî re nisxeyek bêtrêkirin da di civîna bêtrê de li serê bêtrê minaqeşe kirin.

6. Civîna di 6.35-ê de xelas bû.

[imza]

Malmîsanîj, Mihemed (1994), *Cizîra Botanî Bedirhanîler ve ...*, rûp. 25

- 31 Di hemî babetên protokolên de divêtarî, cih û beşdarên civînê bînin nivîsandin. Heger kesên ko nav û miqamê wan yêner veder hebînin divêtar ew jî bînin diyar kirin. Herwiha divêtar bêtrê diyar kirin ka kê protokol nivîsandiye. Bendên cîda yêner protokolê tînin nimre kirin û sernivîs jê re tînet dîtin.

ŞANEK

Heger ko beşdarên civînê gelek bînin, mirov dikare tenê navê serek, sekreter û katibê berpirsyar, ko ji aliyê beşdaran ve tînin hilbijartin, binivîse.

- 32 Bûyer û axaftinên ko di civînê de derbas bûyînin, divêtar bi »zemanê borî« bînin nivîsandin. Li nimûneya li jorê binêre.

Name

- 33 Di nameyên ne şexsî de mirov tarîx, nav û navnîşana kesê/cihê name jê re tînet rêkirin û navnîşana xwe dinivîse. Heger ko name li ser mijareka diyar be divêtar bi komekekê mirov binivîse ka daxwaza mirovî çî ye.

Divêtar mirov hertîm di binê nameyê de navê xwe – bi awayekê ko bêtrê xwendin – û imzaya xwe binivîse.

ŞANEK

Heger tu li ser navê rêxistin yan desgehekê nameyekê binivîsî tu dikarî bibêjî »em« şûna ko tu navê rêxistinê dehbare bikî. Di dawîya nameyê de tu dikarî wiha binivîsî:

XX

li ser navê

Komeleya Nivîskarên Kurd li Swêdê

Malmîsanîj

Şêxmûsê Temerî

Kolaneya Cemîl paşayî 275, qet 4

121 63 Deriyê Çiyayî / DIYARBEKIR

tfn. 412-576 98 13

Mehdî Zana

Belediyeya Diyarbekirê

121 94 DIYARBEKIR

tfn. 412-664 35 27

Ziftkirina kolaneya me

Rêzdar Mehdî Zana.

Wekî tu dizanî, berî hilibijartina te bo serokiya belediyeyê tu xwe bi xwe hatî taxa me û te li qehwexaneya Êzdînşêrî soz da heger tu bibî serokê belediyeyê dê tu kolaneya me qîr û zift bikî.

Ve heşt heyîv in tu serokiya Belediyeya Diyarbekirê dikî û hêj te kolaneya me nedaye qîr û zift kirin. Ma qey, piştî ko te girêka xwe bi pişt heçikî êxist te em ji bîr kirin.

Zarokên me her sibehî, gava ko diçin dibistanê, bivênevê didin nêv heriyê û tipiskên qirêjê dipijiqin kincên wan. Li dibistanê mamhoste gazindan ji wan dikin, dibêjin »çima diya we kincên we naşû« û gava zarok tên malê diya wan ji wan re dibêje »xwenenasno, ma hon xwe ji heriyê naporêzin«?

Vêca bi vê nameyê, careka dî, ez dixwazim bînim bîra te ko kolaneya me di wextekê kurt de divêt bêt qîr û zift kirin, yan ne em di hilibijartineka dî de dengên xwe nadin te.

Digel silam û rêzê

Şêxmûsê Temerî

Şêxmûsê Temerî

Ev nimûneya nameyeka resmî ye.

Qamişlo, 16-ê nîsana 1995-ê

Raser Kewgir

Kolaneya Mihemedê Şêxo 46, qet 3

110 75 QAMIŞLO

Pûjana min,

ve çend roj e ko pêjnî ji te nehatî, dibêjim aya nebe ko dilê Pûjana min ji ne-nivîsandina min ya nameyan mayî be. Tu dizanî, adetê min e, kêman caran nameyan dinivîsinim. Lê cardî jî adetê xwe diguherim, saet yek û nivê şevê li ber kompûterê rûniştî me û nameyekê ji te re dinivîsinim.

Xwezî te bizaniya ka min niho çiçes bêriya te kiriye.

Xwidê dizane ko tu niho li xeweka şîrîn de yî, hayê te ji bayê felekê nîne, bê kul û keder tu xewê di aramiya laşê xwe yê nazenîn de dinivîni.

Xwezî niho, vê saniyeyê, şeva 16-ê nîsana 1995-ê, saet 01.36-ê, ne xew lê ez û canê min di aramiya laşê te de binivistina. Bêhna aramiya laşê te yê spehî û nazenîn min sermest dike.

Erê Pûjana min, spehîya min ya hêja, ez himbe te ji te hez dikim. Kesek yan tiştêka ji te pirtir jê hez bikim nîne, lewra dibêjim himbe te ji te hez dikim. Bi Xwidayê gewre tu gelek spehî û dilbijîn î.

Heger niho, vê saniyeyê, ez bibûma bablesûtek û bihatima, min li ser rexa texteyê te daniya dê çi xweş bûya. Min welê hêdîka pif bikirîya binguha te û çavên te ji xewê bel bibûna, te bidîtiya ko ez, dildarê te, Raserê te, li rexa te me.

Ez dê sibehî zû vê nameyê ji te re verêkim. Heger hêj name negihayî te, te ji min re telefon vekir ez dê behsa nêveroka wê nekim.

Maçeka germ û Raserekê germ diyariyê te, Pûjana xwe, dikim.

Raser Kewgir

Raser Kewgir

Ev nimûneya nameyeka şexsî ye. Heger mirov bixwaze mirov dikare navnîşana bigirî/ê jî li binê ya xwe binivîsîne.

Nîşankirin di tekstê de

Ji bo nîşankirina hinek tîp, bêje û komekan riyên cida hene.

- 34 Gava mirov bixwaze behsa bêjeyekê yan îdyomêkê bike, mirov dikare wê bi *italîkê* binivîse.

Gelek caran peyva *guhartinê* şaş têt bi kar anîn.

ŞANEK

Herwiha bêjeyên yekherf jî bi italîkê yan jî di nêv kevanekê de tèn nivîsandin.

Tîpa *û-yê* gelek kêr mirovî têt.

- 35 Heger bêjeyek hinekê xweser be û mirov bivêt wê diyar bike hingê mirov dikare bêjeyê biêxe nêv nîşandeka jêgirtinê.

Erê baş e, tu dikarî ji min re bibêji »dînokeyo«, lê ticaran nebêje »eh-meq«!

ŞANEK

Bila li bîra te be ko hinek caran nîşandeka jêgirtinê ji bo îronî û gumanê têt bi kar anîn, lewra hinekê lê miqate be.

- 36 Bikaranîna gotinên wekî »ne ji xwe ve« û »xwidêgiravî« delîl in ko mirov xweyîtiya xwe li tişteke nake.

Generalên tirkan jî ne ji xwe ve aştîparêz in.

Xwidêgiravî Hesên jî zêlam e.

- 37 Mirov dikare hinek bêje yan beşan bi **reşkirinê** ji teksta dî vavêr bike. Di daktîloyê de reşkirin bi kêşana du xetan di binê bêjeyê de çêdibe.

Bi reşkirinê mirov **nêverokê** balkêş dike, ne **bêjeyê** bi xwe.

ŞANEK

Hinek caran mirov ji bo balkişandinê italîkê di şûna reşkirinê de bi kar tîne.

- 38 Gava mirov bixwaze bi xweseriyeka pir diyar bêjeyekê ji tekstê vavêr bike, hingê divêt mirov bêjeyê *f i r r* bike. Mebest ji *firrkinê* hêlana valahiyê di nêvbera tîpan de ye. Di daktîloyê de firrkin bi xêzikan çêdibe.

Binasê mirina Yılmaz Güneyî nexweşiya *p e n c e ş ê r ê* bû.

Binasê mirina Yılmaz Güneyî nexweşiya penceşêrê bû.

- 39 Ji bo balkişandinê bêjeyek dikare bi *girdekan* jî bêt nivîsandin.

BALKÊŞÎ! Deriyê xana me yekşeman girtiye.

XETERA MIRINÊ! Erd qerisî ye!

- 40 Navê rojname, kovar, pirtûk, film, stran û hw.d-yan bi nîşandeka jêgirtinê yan jî bi italîkê tên nivîsandin.

Mistefa Goyaniyî di »Nûbiharê« de hinek agahdarî di heqê arşîfên osmaniyan de nenivîsandine.

**II. Nivîsandina navên kesan, girdek, hûrek,
hejmar, tewang, veqetandek û kurtekan**

Nivîsandina navên kesan, girdek, hûrek, hejmar, tewang, veqetandek û kurtekan

Navên kesan

- 41 Navên kesan, ji bilî mîr û melikên dîrokî, li gor navhilgiran tene nivîsandin. Xweyê navî çawa dinivîse divêt mirov jî welê binivîse.
- 42 Navên kesên elfabeya latînî bi kar tînin li gor zimanê xweyê xwe tene nivîsandin. Lê belê hinek navên ji zimanê erebî derbasî zimanê kurdî bûyîn hatine guhortin û formeka nû girtine, ew nav bi forma kurdiyê tene nivîsandin.

Mihemed, Ehmed, Evdîrehman, Evdîla, Emer, Evdo, Heso, Xelo, Celo
Lê belê: George Bush, John Major, Winston Churchill

Girdek yan hûrek

Di destpêka komekê de

- 43 Di destpêka komekê de girdek têt bi kar anîn.

ŞANEK

Di paşnavên wekî *de Goya, van Gogh* û *von Döbeln* de kîten wekî *de, van* û *von-an* bi hûrekan tene nivîsandin. Û ev kîten gava komekekê jî bide dest pê kirin hûrekiya xwe diparêze.

Rehîmoyî hinek tabloyên hêja û spehî çêkirine. van Gogh di xewnên Rehîmoyî de dijî.

Martin van Bruinessenî pirtûkek bi navê »Axa-Şêx-Dewlet« li ser jiyana kurdan ya civakî nivîsandîye. van Bruinessen di nêrînen xwe yên di heqê şêxan de gelek caran xelet e.

Lê gava gotînen kurtkirî bikevin serê komekê ew bi girdekê dest pê dikin.

Hjm. 25-ê ya *Hawarê* bi serê xwe xezîneyek e.

Piştî niqtecotê

- 44 Heger ko komeka li pey niqtecotê veguhostineka dîrek yan jî tiş-
teka wekî jêgirtinê be, hingê piştî niqtecotê girdek têt nivîsandin.

Sosinê bang kir: »Ezê sibehî êvarî bêm.«

Hamlet: Hebûn yan nebûn, pirs ev e.

Hinekan ji bo Mihemed Emîn Bozarlanî gotiye: »Ew dîroka kurdan
hewqes baş dizane ko mirov dibêje qey hayê wî ji dergevanên ber de-
riyê Mistoyê Mîrî jî heye.«

- 45 Hişyarî, baneşan û pirsên ko li pey niqtecotê tên bi girdekê dest
pê dikin, herçend ew ne jêgirtin jî bin.

Slogana wan ev bû: Yek ji bo hemiyan, hemî ji bo yekê!

Mesele ev e: Em dê kengê bigihîn armanca xwe?

Şîreta Melayê Cizerî ev e: Ji bilî eşqê baweriyê bi ti tiştê neînin!

- 46 Gava ko niqtecot li pêşiya nimûnedan, hejmartin, şirovekirin,
behskirina bi kurtî û yên wekî wan be, û komeka di pey re jî ne-
kare serbixwe be hingê evên he bi hûrekê dest pê dikin.

Texlîtê tiriyên wan [yên eşîra jêliyan, Arif] ev in: teyifî, gozane, sincêrî,
kerkûşî, gencîkî, gewrê mîr, gewrê mehmo, reşê çê, sorê difsê, berîsa-
ne, tortorî, gozanê sor, binê tat, tiliya zeynebê.

Azizan, Herekol (1941), »Jêliyan«, *Hawar*, hjm. 35, rûp. 12

Tenê grûbek ji karkeran qezenc dike: qesabên li belediyeyê dixebitin.

Li ser riya bazdanê sê xetên bireng hene: kesk, sor û spî.

Rengên alaya kurdan ev in: sor, zer, kesk û spî.

Heger li pey niqtecotê gelek komek bên, divêt ew bi girdekê bên
nivîsandin.

Pêşniyara sosyologan gelek probleman bi xwe re tîne: Zarok dibin 12-
salî. Mamhoste nikarin wan bitebitînin. Keç dilê xwe dibijînin kuran.

Pêşniyara emerîkiyan dibe ko pirsra şerê nêvxweyî çareser bike: Hewlêr dê ji aliyê Partî û Yekîtiyê ve bêt idare kirin. Pereyên gumirka Brahîm-Xelîlî dê nivî-nivî li herdu partiyan bêt dabeş kirin. Tixûbê di nêvbera bakur û başurê Kurdistanê de dê ji aliyê herdu partiyan ve bêt parastin.

Di nav û hevenavan de

- 47 Mîrov navê xwe bi girdekê dinivîse û hevenavî jî bi hûrekê. Lê belê gelek caran zor e ko mirov tixûbê di nêvbera van kategoriyan de nas bike. Beşa li jêrê bi hûrahî li ser vê êkê radiweste.

Serenav

- 48 Serenav bi girdekê tên nivîsandin. Heger serenav bên tewandin jî.

Li Diyarbekirê hezar Şêxmûs hene.

Diyarbekir bi Şêxmûsên xwe meşhûr e.

Şer di nêvbera cizerî û Xelîlan de bû.

Ehmedan dor nedan Mihemedan.

ŞANEK 1

Bêjeyên ko rayeka wan serenav bin lê wekî navên izahî bên bi kar anîn bi hûrekê tên nivîsandin. Hingê bêje ne kesekê, lê rengê ji mirovan yan jî tiştêka dî ji bilî mirovan bi nav dike: *quisling*, *rontgen*, *dîzel* (ji *Diesel*).

Herwiha serenavê kesan, yê ko ji bo pîvanê û tiştên wekî wê tên bi kar anîn jî bi hûrekê têt nivîsandin: *watt*, *bekerel* (ji *Becquerel*), *hertz*, *amper* (ji *Ampere*), *kelvin*.

ŞANEK 2

Hinek serenavên dînî bi girdekê tên nivîsandin: *Xwidê*, *Xaliq*, *Yezdan*, *Zerdeşt*. (Lê belê: *Yezdan xwedayekê kurdan e*.)

- 49 **Paşnavên** sabit bi girdekê tên nivîsandin, ji ber ko ew bûne wekî navên xweser.

Kawayê Hesinkar, Memê Alan, Zîna Zêdan, Hesinê Hewêrî, Felîtê Quto, Rustemê Zal

Paşnavên ko dirêj bin û ji gelek bêjeyan pêk bên bi hûrekê tèn nivîsandin.

Melekê piştîkestî, Kerîmê giştîçirayî, Weysiyê devxwehr.

50 **Inwan**, – yên biyanî jî – bi hûrekê tèn nivîsandin.

gerînende Reşo, prîns Wilhelm, kralîçe Krîstîna, madam Curie, ayetollah Xomeynî, mîr Miheme.

ŞANEK

Hinek caran zor e ko mirov bizane ka çi paşnav û çi inwan e. Lê belê mirov dikare bibêje »ew ê ko jê re ... dihat gotin« paşnav (*Xanê Lepzêrîn*) e û »ew ê ko ... bû« inwan (*Remezane reş*) e.

Navên cihên cografîk yên taybetî

51 Navên cihên cografîk yên taybetî bi girdekê tèn nivîsandin.

Ewropa, Ingiltere, Diyarbekir, Nîl, Firat, Dicle, Benavya, Girê Çolya, Cizîr, Reşîne, Tenîn, Koqendîl, Deştalto, Kolaneya Êzdînşêrî, Dirba Şahînoyî, Keleha Ewrexê, Birca Belek, Stoyê Şkêr, Kêleşîn

ŞANEK 1

Navên aliyên cografîk (*bakur, başur, rojhilat û rojava*) bi hûrekê tèn nivîsandin. Lê heger mebest jê herêmeka diyarkirî be (*Kurdistan Bakur, Emerîkaya Başur, Rojava û Rojhilat*) hingê mirov bi girdekê dinivîse.

ŞANEK 2

Heger mirov cotnavê hinek cihên cografîk bi bendikê (-) pêk ve girê bide divêt navê didoyê bi hûrekê bêt nivîsandin.

Rojhilata-nêvê, Rojhilata-dûr, Latîn-amerîka, San-salwador

Hevenavên nesl û grûban

52 Hevenavên heywan, netewe, ziman û hişînahiyan – familî, grûb, nijad, tov, cins, texlît û yên wekî wan – ne navên taybetî ne û

lewra jî bi hûrekê tên nivîsandin. Hinek kes belkî dihizirin ko di-
vêt navê neteweyan û zimanan bi girdekê bên nivîsandin. Ne we-
lê ye. Ji ber gava mirov eqlane bihizire wekî hevenav ti ferq di
nêvbera *develereb*, *gurg/tirk* û *kew/kurd* de nîne. Yek hevenavê
heywanan, yê dî jî hevenavê heywan-mirovan e.

orangutan, rovî, hirç, şêr, bizin, hesp, kurd, tirk, ereb, faris, lîlûz, gul-
beroj, cihûyê gerok, misilmanê bêhteng, şirnexiyên qurre, ceh, ge-
nim, dire

- 53 Herwiha, ji bilî heywan û hişînahiyan, hevenavê nesl û grûbên dî
jî bi hûrekê tên nivîsandin.

vexwarin: *şampanya*, *şerab*, *bordeaux*, *ava madenê*

penîr: *kaşar*, *penîrê kifko*, *gorgonzola*

qumaş: *qedîfe*, *basme*, *caw*, *kûderî*, *şîade*, *dirêl*

spor: *birr*, *tirbûl*, *kerikê melayokî*, *badmînton*, *fotbol*

wekî dî: *motora dîzel*, *cercereya çarçerx*

- 54 Hevenavên zanyarî yê latînî gava ko ji navê hişînahî û heywanan
çêbûbin hertim bêjeya pêşiyê (navê familiyê) bi girdekê û peyva
didoyê (navê texlîtî) bi hûrekê têt nivîsandin.

Anemone nemorosa, Canis lupos

Eynî prensîp ji organîsmayên zêndî re jî têt bi kar anîn; wekî
bakterî û vîrûs.

Streptococcus viridans

ŞANEK

Navê nexweşiyên bi hûrekê tên nivîsandin, herçend rayeka wan jî
hevenavên latînî jî bin: *kanser*, *tûberkûlos* (ji Mycobacterium tu-
berculosis), *sorik*, *xirok*.

Heger nexweşiyekê navê xwe jî yê kesekî girtibe navê wî kesî bi
girdekê têt nivîsandin: *nexweşiya Parkînsonî*, *sendrûma Wernersî*.

Navê rêxistin, şirket û yên wekî wan

55 Navê rêxistin, komele, şirket, rojname û kovaran li gor nivîsandina xweyê wan têt nivîsandin. Herwiha navê enstîtû û desgehên ilmî yên bi karê perwerde, tib, lêkolîn, ekspozîsyon, derhênerî û karên wekî wan ve mijûl dibin li gor xweyê wan têt nivîsandin.

Federasyona Komeleyên Kurdistanê Li Swêdê, Komeleya Nivîskarên Kurd Li Swêdê, Yekîtiya Ciwanên Kurd Li Swêdê, Armanc, Welatê Me, Nûdem, Enstîtuya Kurdî ya Parîsê, Heyva Sor

56 Heger xweyê navî ne belî be yan jî yekdengî di bikaranîna navî de nebe, divêt mirov li pey van qaideyên li jêrê biçê. Eynî qaide ji bo kesên navekê nû ji desgeheka xwe re bibîne tên pêşniyar kirin.

a) Qaideyê bingehîn ew e ko tenê tîpa pêşiyê ya bêjeya pêşiyê di navî de girdek be.

b) Girdek di bêjeya didoyê de jî têt bi kar anîn heger ev şertê jêrê hebe.

- Di navên ko bi »Komeleya«, »Weqfa«, »Rêxistina« û pêşnavên wekî van dest pê bikin de bêjeya didoyê bi girdekê têt nivîsandin.

Komeleya Nivîskarên kurd li derve, Weqfa Parastina mafê kevokan, Rêxistina Paqjikirina daristanan

ŞANEK 1

Di tekstê de divêt mirov navan li gor logotîpê nenivîse, ji ber ko ew qaideyên nivîsandinê yên normal xirab dikan. Wekî *Şirketa-Caman, nûROJ û weşanxaneyaDENG*.

ŞANEK 2

Navê partiyên siyasî bi girdekê tên nivîsandin: *Partiya Demokrat ya Kurdistanê-Yekgirtin, Partiya Karkerên Kurdistanê, Partiya Sosyalîst ya Kurdistanê, Yekîtiya Niştimanî ya Kurdistanê*.

Kurteka navê partiyên bi girdekan tên nivîsandin: *PDK-Yekgirtin, PKK, PSK, YNK*. Lê belê *Yekîtî, Partî*.

Heger mirov diyar bike ka mebesta mirovî kîjîk dibistan e hingê navê xwendegehên bilind û ûnîversîteyên ko li gelek cihan hene bi girdekê tên nivîsandin. Heger mebesta mirovî babetê dibîstanê be mirov bi hûrekê dinivîse.

Evînê Fakûlteya Rojnamevaniyê li Ûnîversîteya Stockholmê xwend.
Evînê bihara borî fakûlteya rojnamevaniyê xwend.

Navê daireyan, û desgehên birêvebir

57 Carinan zor e ko mirov vavêr bike ka çi navê xweser û çi navê izahî ye – nemaze navên daire, desgehên birêvebir û yên wekî wan. Ma gelo *hikûmet, meclisa belediyeyê, şalyariya derve, daireya bikiran, daireya posteyê, daireya bac û bideyê, şalyariya parastinê* û yên wekî van navên xweser in yan jî hevenavên welê ne ko salûxa karê van organan didin?

Piraniya navên wiha hem navên xweser in hem jî hevenavên salûxder in. Li gorî van qaideyên li jêrê hereke bike.

58 Daireyên merkezî û organên dî ko di babeta xwe de yêkane ne, divêt bi girdekê bên nivîsandin. Lê gihanek û daçekên di nêvbera bêjeyên sereke de bi hûrekê tên nivîsandin.

Wezaretê Derve, Komîsyona Karê Ziraî, Daireya Bikiran, Dadgeha Bilind, Daireya Karûbarê Biyaniyan

Heger ko mirov ne emîn be ka gelek daireyên ji eynî babetê hene an no, hingê mirov girdekê bi kar tîne. Navê *komîte, komîsyon, tefîîşxane* û yên wekî wan bi girdekê tên nivîsandin.

Delegasyona lêkolînên mafê mirovî
Şûraya pirsên exlaqî û bijîşkî
Komîteya parastina bircên Diyarbekirê

59 Navên ko bi girdekê tên nivîsandin di forma xwe ya kurt de jî girdekê diparêzin; heger ko ew nav hê jî karakterê xweseriya xwe biparêze.

Federasyon (Federasyona Komeleyên Kurdistanê li Swêdê)
Parlamento (Parlamentoya Herêma Kurdistanê Iraqê)

Forma kurt ya hinek navên giştî ko karakterekê wan yê xweser nebe, hertim bi hûrekê tên nivîsandin: *heyet, daire, rêveberî, şûra, enstîtû, komîsyon, wezaret, komîte* û yên wekî van.

60 *Awarte*. Ev hevenavên li jêrê bi hûrekê tên nivîsandin:

dewlet, mîrekî, hikûmet, ofisa hikûmetê, parlamento, ordu, hêza he-wayî, hêza deryayî, hêza bejiyê, hêza cengê, hêza parastinê, polis, gumrik, diyanet

»Dewlet, hikûmet, wezîr û wezaret, polis û cendirme bi vên û destê mîletî têne danîn, û karê wan parastina heq û qanûn, rehetî û xweşiya xelkê ye.

Civatmîlet, ji nimînendeyên mîletî bihevketî ye; û wekîlên mîlet se-rekê dewletê dibijêrin; hikûmet, ango wezaret, bi destê serekwezîrî têtê dayîn; heke nimînendeyên mîletî qîma xwe pê tînin, ew wezaret dimîne, heke no, ew diçe, û yeke din tê cihê wî.«

Kevnezan (1945), »Demokrasi«, *Roja Nû*, hjm. 52

Hevenavê kesan hertim bi hûrekê têt nivîsandin, herçend ew hevenavê daireyekê jî be.

dadgirê giştî, serekkomandar, wekîlê dadê, wekîlê bazirganiyê, miftî, qazî, doktor, awokat, mihendis, mamhoste, mîr, axa

»Rojekê mîr Miheme bi hinceta nêçîrê, dîsan çûbû bal perîya xwe ve. Berî ko bigehe şkeftê xulamên xwe li cihekî hiştibûn û ji wan re gotibû ko medin pey wî. Mîr çû; xulam, mifirdî pêleke drêj li hêvîyê man. Mîr nedihat. Dinya li wan dibû êvar. Yekî ji xulamên guh neda hevalên xwe ji wan veqetîya da rê û çû, li mîrî bigere. Mîr û perî li ber devê şkeftê rûniştibûn. Zarowan di dora wan de dileyîstin. Mîrî berê xwe dabû şkeftê, keçperî di peşberê wî de bû. Xulam wekê ew dîtî jûvan bû, dil kir ko xwe veşêre û şûn ve vegere. Lê çavê perîyê pê ketibû. Perîyê bawar kir ko mîrî bêbextî lê kiriye; bû firolek û digel zarokên xwe

winda bû. Mîr bi lerzeke ecêb ket. Xulaman darûbestek çêkirin, mîr lê kirin, berê wî dan Cizîrê. Bi rê ve, mîr çû rehmetê. Malikên jêrîn ji stranekê ye ko wesiyeta mîr Miheme dibêjin-ê.»

Azîzan, Herekol (1934), »Bêriya Botan«, Hawar, hjm. 25

ŞANEK

Kurtenavê hevenavê kesan bi girdekê têt nivîsandin: *dadgirê giştî (DG)*, *serekkomandar (SK)*, *wekîlê dadê (WD)*

- 61 Temamiya navê daireyên herêmî û belediyeyan bi girdekê têt nivîsandin.

Belediyeya Diyarbekirê, Daireya Heczê li Cizîrê, Daireya Polîsî li Şernexê, Meclisa Belediyeya Sêrtê, Heyeta Kulturê li Wanê

Navên ko ne timam bin rola navên îzahî dibînin û bi giştî bi hûrekê têt nivîsandin.

meclisa belediyeyê, komîteya birêvebir ya belediyeyê, belediye, dadgeha destpêkê

- 62 Beş û parçeyên ko di nêv eynî daire, şirket û desgehê de ne bi hûrekê têt nivîsandin.

beşa ragihandinê, servîsa teknîkî, beşa plankirinê, sekretaryaya nêveteweyî, seksyona ewleyiyê

Bêjeyên ko ji navên xweser çêbûne

- 63 Bêjeyên ko ji navên cografîk yê xweser çêbûyî bin hertim bi hûrekê têt nivîsandin. Herwiha navê netewe û zimanan jî hertim bi hûrekê têt nivîsandin.

stockholmî, cizerî, diyarbekirî, fereşînî, herekolî, botî, torî, didêrî, emerîkî, firansî, swêdî

»NÛÇEYÊN ECEMISTANÊ – Piştî ko ûris û ingilîz ketine Ecemistanê kurdên Ecemistanê hinek bihna xwe da. Lê eceman ev serbestî ji kurdan

re tişteki zêde hesibande û ji nû ve dest bi şidandina kurdan kir. Li ser vê yekê kurd li ber hikûmeta Tehranê asê bûne. Ecem û kurdan li hev xistine. Di girtinhevên pêşîn de, wer dixuye, zora eceman çûye. Ece-man di vê mehê de, li Tehranê ordiyek saz kiriye û li 18ê mehê vê or-duyê berê xwe da Kurdistanê.»

Nêrevan (1942), »Rewşa dinyayê«, Hawar, hjm. 44

64 Bêjeyên ko ji navê kesan çêbûyî bin bi hûrekê tên nivîsandin.

darwînîst, marksîst, lenînîst,
zerdûştî, mesîhî, bedirxanperest, tawisparêz

Rengdêrên ko ji navê kesan çêbûne bi girdekê tên nivîsandin. Mebest jê »ew tišta wekî ya ...« ye. *formûlasyoneka Celadetkî* formûlasyonek e ji Celadetî, *aştiyeka Hitlerkî* aştiyek e ji Hitlerî. Li vêderê rengdêr bersiva pîrseka wiha dide: Ya kê? Hinek nimûneyên dî: *vekîta Kamirankî, raçandina Xelîfêkî*.

Van nimûneyên li jorê bide ber *şaştîyeka celadetkî*, ko mebest jê ne tişteka Celadetî kiriye. Li vêderê rengdêr bersiva pîrseka wiha dide: Bi çi awayî? Hinek nimûneyên dî: *îmaneka mihemedikî, we-latparêziyeka barzanikî, kurdîtiyeka berzencikî*.

Di bêjeyên demdiyarker de

65 Bêjeyên demdiyarker bi hûrekê tên nivîsandin. Ev ji bo navê roj, heyîv û demsalan jî welê ye. Celadet Alî Bedir-Xan navê roj, heyîv û demsalan bi girdekê dinivîse. Ez gelekê lê xebitîm ko fêm bikim ka çima wî welê kiriye, lê li ti deran min bersivek nedît. Ji ber em dizanin ko Celadet Alî Bedir-Xan navê netewe û zimanan bi hûrekê dinivîse. Celadetî di mesela hûrek û girdekan de hertim wekî fransiyê hereke kiriye, lê tenê di bêjeyên demdiyarker de welê nekiriye. Bi ya min divêt mirov navê roj, heyîv û demsalan bi hûrekê binivîse.

havîn, zivistan, pehîz, bihar, şemî, yekşem, duşem, sêşem, çarşem, pêncşem, în, kanûna-paşiyê, sibat, adar, nîsan, gulan, hezîran, tîr-meh, tebax, îlon, çiriya-pêşiyê, çiriya-paşiyê, kanûna-pêşiyê

»Demên salê

Di salekê de çend dem hene? Di salekê de çar dem hene: bihar, havîn, payîz û zivistan. Di payîzê de hewa çawa ye? Di payîzê de hewa eydî ne gelek germ e û ber bi dawiya payîzê hewa sar dibe û pelên daran sor, û cûn dibin û diweşin. Zivistan çawa ye? Zivistan dema berf û baranê ye, dinya yek car dibe sar, serma dora me digire. Bihar xweş e? Belê, bihar gelek xweş e, serma namîne, bexçe û gul û gulçîçekine rengereng dikenin, eziman dibe heşîn, zaro li ser rê û di nav kuçe û kolanan de dileyizin. Tu li ser havînê çi dibêjî? Havîn germ û comerd e. Havîn nandaya me ye. Di havînê de xwarin û vexwarin baş dibin, zad, meywe, heşinatî dibin erzan, xelk têra xwe dixwin.«

Bedir-Xan, Kamiran Ali (1989), *Le kurde sans peine*, rûp. 52

Herwiha hevenavê hinek rojên bi taybet jî bi hûrekê tên nivîsandin. Newroz jî ne awarteyê vî qaideyî ye. Em bibêjin navê keçekê Newroz e û di diyalogekê de em »Newroz hat« dinivîsin. Aya em dê bi çi wechî bizanin ya ko hatî ew keça ko navê wê Newroz e û ne cejna newrozê ye?

Herwiha eynî nimûneyê ji bo navê heyîv û demsalan jî biceribîne. Gava em bibêjin »Gulanê Bihar bi xwe re anî« di eslê xwe de divêt mebesta me du kes bin ko navê yekê »Gulan« û ya dî »Bihar« e. Heger mebesta me heyîva »gulanê« û demsala »biharê« be divêt em bi hûrekê binivîsin.

bîstûyekê adarê, yekê gulanê, roja dayikan, roja xwidêdanê, serê salê, şeva îne, şeva qendilê, newroz

66 Peryod û bûyerên dîrokî bi hûrekê tên nivîsandin.

cenga cihanê ya pêşiyê, cenga sihsalan, şoreşa fransî, şeva gîskberdanê, şerê Xelîcê, sedsalên rûreşiyê, demê ziraetçandinê

Di cihên dî de

67 Di navên pirtûk, film, berhemên hinerî, berhemên mûsikî, ekspozîsyon û yên wekî wan de tenê bêjeya pêşiyê û navê kesan bi girdekê tên nivîsandin.

Eyşana Elî
Şahîno
Kîme ez
Hey li min xerîbê
Yar gewrê

ŞANEK 1

Ji bo navê pirtûkên dînî pirê caran girdek têt bi kar anîn: *Incîl, Qur'an, Tewrat, Mishefa Reş, Avesta*. Ev qaide gava mirov behsa navê pirtûkê bike derbas dibe. Heger mirov behsa hejmarên pirtûkê yan jî tiştên ko mirov dide ber pirtûkên dînî bike, divêt mirov hûrekê bi kar bîne.

Misilmanan bi hezaran quran rêkirin Kafkasyayê.

»Mem û Zîn« û »Hawar« quranên kurdan in.

»Ji xwe felsefe û nivîsandin ango destpêka pêşketina cihanê bi heyîna nijadê me ve girêdayî ye. Cihandostî, cihanbratî jî destxetê me ye.

Navê kitêba zerdeştîyan *Avesta [italîka min]* ye. Nivîsevanê wê Zerdeşt e. Dema nivîsandina *Avestayê* biewleyî hêj ne hatiye zanîn. Hin nivîsevanên rojavayê dibêjin ko şeşsed sal berî Îsa pêxember hatiye nivîsandin. Hinekên din û zerdeştî bi xwe bawer in ko *Avesta* pêncêzar sal berî Îsa pêxember hebû. Herhal kitêbeke gelek kevn, mezin û hêja ye.«

Bedir-Xan, Kamiran Alî (1935), »Zerdeşt«, *Hawar*, hjm. 26, rûp. 9

ŞANEK 2

Hevenavê qanûnan wekî qaide bi girdekê têt nivîsandin: *Qanûna trafîkê, Qanûna medenî, Qanûna hemwelatîyê*.

68 Di kurdîyê de heger mebesta te kesek tenê be ticaran tu nikarî ji bo rêzdariyê binivîsî »Hon«. Bo nimûne di tirkî, ingilîzî û swêdiya kevin de ev form têt bi kar anîn. Swêdiyan îro dest ji vê formê berdane û rojnamevan gava pirsekê ji serokwezîrê Swêdê dikin dibêjin »tu«, nabêjin »Hon«. Lê belê mirov dikare bi kesekê li hemberî xwe re bi pronav û navê kesê sisîyê biaxive: *Seyda çi dibêje?, Serokwezîr dê kengê hikûmeteka nû damezirîne* û hw.d.

Herwekî têt zanîn zarokekê kurd gava tiştê ji babê xwe pirs dike dibêje »tu«, nabêje »Hon«. Lê heger mirov bixwaze di nivîsarekê de bi şikilekê mezinahiya kesê mirov pê re diaxive diyar bike mirov dikare »Tu« binivîse, yanî bi girdekê. Heger mirov forma »Tu«-yê bi kar anî divêt mirov di tewangên wê de jî »Te«-yê bi kar bîne.

Di »Tefsîra Qur'anê« de Kamiran Alî Bedir-Xan forma »tu«-yê ji bo bangkirina Xwidê jî bi kar tîne; yanî Xwidê jî di kurdiyê de nikare bibe »Hon«.

32. Ferîşteyan got: Mezin tu î, ji zanîna ko te gihande me pê ve, em bi tu tiştî nizanin; yê zana û fêris tu î.

Bedir-Xan, Kamiran A. (1941) »Tefsîra Qur'anê«, *Hawar*, hjm. 28

69 Navê eşîran jî bi hûrekê tên nivîsandin. Ji bîr neke ko di kurdiyê de navê hemî eşîran bi *an*-ê xelas dibe.

mîran, alîkan, didêran, dawûdîyan, soran, garisan, batûyan, teyan, xêrkan, kiçan, mûsereşan, zêwkan, reşikan, meman, harûnan, hesinan, ebasan, alîyan, berwariyan, şûvan, jêlîyan, kerran, goyan

Bêjeya »didêrî« rengdêra kesên ji eşîra didêran in, lê belê »didêran« navdêrê eşîrê bi xwe ye.

ŞANEK

Navê deverên cografîk yê ko cihên eşîran diyar dikin bi girdekê tên nivîsandin.

Botan, Soran, Behdînan, Garisan, Berwariyan, Goyan

Hejmar

Reqem yan tîp?

70 Di rewşên ko tê de miqdara hejmarê giring bin, eded bi reqeman tèn nivîsandin. Wekî nimûne di teksta matematîkî, tablo, lîste, biha, veguhostina encamên sporê û hw.d-yan de.

Çiqas mirov bivê deqîq be hewqas pêwîst e ko mirov reqeman bi kar bîne. Lewra ededên bi dehêk hertim bi reqeman tèn nivîsandin.

2,5 3,14 205,34567

Kertên ededan pirê caran bi reqeman tèn nivîsandin, nemaze gava mirov bixwaze deqîq be. Lê mirov dikare kertan wekî ko mirov dixwîne binivîse jî.

2 1/2 yan dido û nîvek

1/3 yan sêyêk

1/4 yan çarêk

3/4 yan sêçarik yan ji çarê sê

6/9 yan ji nehê şeş

5 7/8 yan pênc û ji heştê heft

Gava mirov hejmara pîvanan bi kurtî dinivîse hertim mirov reqeman bi kar tîne, herwiha piştî *saet-ê* jî.

10 m, 2 dm, 11 kg, saet 20.00, yek bi 25 dolaran

Lê gava mirov hemiya hejmara pîvanan binivîse mirov dikare ededan bi tîpan jî binivîse.

deh metre yan 10 metre

bîst kêlo yan 20 kêlo

Di nimrekinê de hertim reqem tèn bi kar anîn.

sinif 5, hejmar 56, Kolaneya Cemîl paşayî 38

71 Di wan rewşan de ko miqdara hejmarê ne giring bin, ya baş ew e mirov ededên kiçik bi tîpan û yên mezin bi reqeman binivîse. Qaideyek ew e ko mirov heta hejmara yazdehê bi tîpan û ji hejmara 12-ê pê de bi reqeman binivîse.

Lê belê ededên mezin yên bêkert pirê caran bi tîpan tên nivîsandin, nemaze gava mirov ededeka texmînî binivîse.

Li meydana Çarçirayê bi hezaran mirov kom bû bûn, dor pêncsed ji wan hatin girtin.

ŞANEK

Heta ji mirovî bêt divêt mirov komekekê bi reqeman nede dest pê kirin, lewra ew tixûbê komekê nependî dike û zor dibe mirov bizane ka komek ji kû dest pê dike. Di rewşên wiha de ya baş ew e ko mirov formûlasyona komeka xwe biguhore yan jî reqeman bi tîpan binivîse.

Sala 1965-ê xwidê ez dam.

Di bin şapeyê de 356 kes man.

Sêsedûpêncûşeş kes di bin şapeyê de man.

Senifandina hejmarên mezin

72 Hejmarên mezin yên ko bi reqeman tên nivîsandin divêt ji bo xatirê zelalbûnê bên senifandin. Senifandin ji paşiyê ve bi grûbên ji sê reqeman pêk hatî çêdibe. Grûb bi valahiyekê () jêk tên veqetandin. Celadet Alî Bedir-Xanî hejmarên ji 10 000-ê kiçiktir hinêk caran bê valahî nivîsandine. Lê belê ji bo istiqrarê divêt her tim valahî di nêvbera grûbên reqeman de hebe û neyîna valahiyê têkilêkiyê bi reqemên salan re çêdike. Li ferqa di nêvbera »sala 1945-ê« û »1 945 zela«-an de binêre.

27 985 368

1 056 925

127 098

5 657

»Ji vî awirî ve tonaja vaporan di vî şerî de yek ji hêmanên zeferê ên

meztir e. Roja ko şer dest pê kirî bû tonaja vaporên dinyayê bi awayê jêrîn bû:

Rûsye	1 300 000
Isweç	1 600 000
Yewnanistan	1 800 000
Frense	2 950 000
Holende	2 980 000
Îtalye	3 500 000
Elemanyê	4 500 000
Norvêc	4 900 000
Japon	5 600 000
Emêrike	12 000 000
Kişwerê Brîtanyayê	21 300 000
Dewletên mayîn	7 570 000«

Bedir-Xan, Celadet Alî (?) (1942), »Şer û vaporên barkêş«, *Ronahî*, hjm. 6, rûp. 15

Serekwezîr [Churchill] dîsa vegeriya ser pîrsa şerê Misrê û got:

– Hin hene ko hikûmetê itham dikin û dibêjin ko me tiştên lazim di wext û zemanê xwe de rênêkirine welatên rohelatê nîzing [!]. Lê ne welê ye. Di nav du salên paşîn de me çek û eskerên jêrîn şandine welatên rohelatê nîzing [!]: 950 000 esker, 4500 tang [4 500, *serastkirina min*], 6 000 balafir, 5 000 top, 50 000 mîtralyoz, 100 000 kemyon. Di vevê de me 2000 [!] tang jî rênêkirine welatê ûris.

Nêrevan (1942), »Rewşa dinyayê«, *Hawar*, hjm. 46

ŞANEK

Heger mirov grûban, şûna valahiyê (), bi niqteyekê (.) jêk vebiqetîne ne baş e, lewra di hinek rewşên nêvneteweyî de niqte (.) wekî nîşandeka dehêkê têt bi kar anîn. Di ingilîziyê de bihnok (,) ji bo veqetandina hejmarên mezin têt bi kar anîn. Di kurdiyê de bihnok (,) wekî nîşandeka dehêkê têt bi kar anîn.

- 73 Hejmarên mezin di hinek rewşan de dikarin bi tîpan bên nivîsandin. Gava ko bi tîpan hejmarên girover (wekî hezar û milyon) bên nivîsandin, divêt ew wekî du bêjeyan bin. Hejmarên ko bi tîpan hatîn nivîsandin wekî reqeman têt grûb kirin; grûbên sê bi sê.

notûpênc hezar, neh milyon

Hejmarên ko di bin hezarê re ne hertim bi yek bêjeyê tên nivîsandin.

bîstûpênc, çilûheft, notûneh, pêncsedûpêncî, nehseûnotûneh

»Dema nivîsandina *Avestayê* biewleyî hêj ne hatiye zanîn. Hin nivîsevanên rojavayê dibêjin ko şeşsed sal berî Îsa pêxember hatiye nivîsandin.«

Bedir-Xan, Kamiran Alî (1935), »Zerdeşt û rêya Zerdeşt«, *Hawar*, hjm. 26, rûp. 9

Hejmarên gelek mezin, yên di ser hezarê re, bi cidanivîsandina bêjeyên wekî hezar, milyon, milyar, qitilyon û hw.d-yan tên nivîsandin. Ji vê pê ve hejmarên di hemî wekî reqeman tên grûb kirin; grûbên sê bi sê.

1 195 (hezar û sedûnotûpênc)

55 195 (pêncîûpênc hezar û sedûnotûpênc)

175 195 (sedûheftîûpênc hezar û sedûnotûpênc)

1 175 195 (milyonek û sedûheftîûpênc hezar û sedûnotûpênc)

25 175 195 (bîstûpênc milyon û sedûheftîûpênc hezar û sedû-
[notûpênc])

25 175 195 112 (bîstûpênc milyar û sedûheftîûpênc milyon û
[sedûnotûpênc hezar û sedûduwazdeh])

ŞANEK 1

Gava ko mirov çeka pereyan dinivîse giring e ko mirov hemî reqeman wekî yek bêjeyê binivîse, da kes nekare biguhore.

ŞANEK 2

Hejmarên girover ko ji hezarê pirtir in dikarin kombîne hem bi reqem hem bi tîpan bîn nivîsandin: *20 hezar, 1 1/2 milyon.*

ŞANEK 3

Hejmara salê bi tîpan wekî yek bêjeyê têt nivîsandin.

1939 (hezarûnehseûsihûneh)

4652 salan berî Îsayî (çarhezarûşeşsedûpêncîûdu salan berî Îsayî)

»Hinekên din û zerdeştî bi xwe bawer in ko *Avesta* pêncezar sal berî
Îsa pêxember hebû. Herhal kitêbeke gelek kevn, mezin û hêja ye.«

Bedir-Xan, Kamiran Alî (1935), »Zerdeşt û rêya Zerdeşt«, *Hawar*, hjm. 26, rûp. 9

Senifandina nimre û hejmar(ên sal)an

74 Hinek hejmar û reqemên bi taybet bi awayên cida tên senifandin.

Hejmara salê

1639, 1946, 1975, 2000

Nimreya telefonê

586-203 10

412-568 01 50

412-34 23 45/234 (koda bajarî 412, nimreya aboneyî 34 23 45, nimre-
ya girêdanê 234)

Nimreya kolaneyê

Kolaneya Kamiran Alî Bedir-Xanî 68

Kolaneya Xelîfeyî 7-9, qat 2

Nimreya posteyê

746 93 Dêrsim (3+2 reqem)

121 42 Diyarbekir

Nimreya postcîroyê

Du reqem: pc. 67-9

Sê reqem: pc. 5 03-9

Çar reqem: pc. 24 01-9

Pênc reqem: pc. 2 78 02-9

Şeş reqem: pc. 17 17 17-9

Heft reqem: pc. 765 45 28-6

Nimreya bankcîroyê

bc. 785-3498 (hertim 3+4 reqem in û bi bendikê jêk tên veqetandin)

Nimreya xwidêdanê

651227 *yan* 27.12.1965 *yan* 27/12/1965 *yan jî* 27.XII.1965

Nimreyên ISBN û ISSN-ê

Maneya ISBN-ê »International Series of Book Numbers« e û ji nimrekirina pirtûkan re têt bi kar anîn. Mirov dikare nêvbera reqeman vala bi-hêle yan jî bendikekê biêxe nêvbera wan. Ew wiha tên grûb kirin: ISBN 91 8773 067 7 yan jî 91-8773-067-7. Reqema paşiyê ya kontrolkirinê ye û dikare reqemeka 0–9 be.

Û reqema ISSN-ê ji bo kovaran têt bi kar anîn. Ew wiha têt nivîsandin: ISSN 0282-1842 (Hertim 4+4 reqem in bi bendikê jêk tên veqetandin û nayên grûb kirin.)

Nêvber

75 Divêt reqem neyên kurt kirin. Mirov wiha dinivîse:

2–300 kesan (2 ta 300 kesan)

û

200–300 kesan (200 ta 300 kesan).

Lê belê mirov dikare di nêvbera hejmara salan de kurtkirinekê çêbike: Şûna 1950–1952-ê 1950–52.

ŞANEK

Mirov dikare »200–300 kesan« binivîse yan jî »nêvbera 200 û 300 kesan«. Lê belê mirov nikare »nêvbera 200–300 kesan« binivîse. (Li xêzika axaftinê binêre). Di swêdî, fransî û ingliziyê de jî welê ye. Li van nimûneyên li jêrê binêre.

Between 888 and 905, many Kurdish tribes rose in rebellion against the domination of their Arab rules, asserting their independence.

Bedr Khan, Sureya (1928), *The Case of Kurdistan Against Turkey*, pp. 26

Following the Armenian massacres of 1894–96, under the inspiration of Abd-ul-Hamid, a group of Kurdish leaders came at last to a realization of the disastrous effects of misguided religious fervor upon their people, as well as of the folly and the infamy of the Turk's Pan-Islamic policy.

Bedr Khan, Sureya (1928), *The Case of Kurdistan Against Turkey*, pp. 30–31

Reqem û tîp pêk re

76 Gava ko reqem û tîp kombîne pêk re tên bi kar anîn hinek caran valahî dikeve nêvbera wan, hinek caran jî valahî nakeve nêvbera wan.

A4, G3, AK4, E 4, sinif 5 a, Mîg 29

Qaideyeka baş ji bo vî awayî nîne, li gora rewşê mirov valahiyê di-êxe nêvbera wan an naêxe nêvbera wan.

Jimarnavên bingehî

77 Di kirmanciyê de jimarnavên bingehî ji yekê heta dawiyê ne:

yek, du, sê, çar, pênc, şeş, heft, heşt, neh, deh, yazdeh, diwazdeh, sizdeh, çardeh, pazdeh, nozdeh, bîst, ... sih, çil, pêncî, şêstî, heftî, heştî, not, sed, hezar, milyon, qitilyon ...

Tewanga jimarnavên bingehî

78 Di kirmanciyê de zayenda hemî jimarnavên bingehî mê ye û ew bi »ê«-yê têne tewandin. Botî, hacî beyrî, behdînî, hekarî û klasîkên kirmancî jimarnavan mê dihesibînin û bi qenaeta min ev ji wan tewangên dî rasttir e.

yekê, didoyê, sêyê, çarê, pêncê, şeşê, heftê, heştê, nehê, dehê, yazdehê, diwazdehê, ... bîstê, ... sihê, çilê, pênciyê, şêstiyê, heftiyê, heştiyê, notê, sedê, hezarê, milyonê, trilyonê, qitilyonê ...

Yanî mirov dibêje:

Ez yekê dibînim.

Ez çarê dibînim.

Ez heştiyê dibînim.

Ji van nimûneyên jorî diyar dibe ya ko mirov dibîne hejmar bi xwe ye, ne navdêreka ko dayî pey wê ye.

Lê di nimûneyên jêrî de yên ko mirov dibîne ne hejmar bi xwe, lê navdêr in:

Ez yek zelumî dibînim.
Ez çar zelaman dibînim.
Ez pêncî zelaman dibînim.

Ez dê niho nimûneyekê binivîsînim û rave bikim:

Ez 27 zelaman dibînim.

Heger ko em navdêra ko »zelam« e rakin hingê em dikarin holê binivîsin:

Ez 27-an dibînim.

Yanî ev »an«-a he tewanga navdêreka gelejimar e ko daye pey jimarnavê.

Li ferqa ko di nêvbera van du nimûneyan de heye binêre:

Ez sala 1997-ê bûm 32-salî. (Ez wê salê bûm 32-salî.)

Ez 1997 salan nikarim bijîm. (Ez wan nikarim bijîm.)

Di nimûneya ewilî de »1997« jimarnaveka yekejimar e ko bi »ê«-yê têt tewandin û mirov dikare pronava »wê« biêxe cihê wê û lêkerek dikare bide pey wê. Lê belê di nimûneya didoyê de »1997« jimarnavek e ko navdêreka gelejimar »salan« daye pey wê, pronava tewandî »wan« nikare bikeve cihê jimarnavê û lêkerek jî nikare bide pey wê.

Yanî mirov nikare bibêje:

Ez sala 1997-an bûm 32-salî. (Ez wan salê bûm 32-salî.)

Ji ber ko »1997« yek sal e û tenê pronava tewandî »wê« dikare bikeve cihê wê.

ŞANEK

Di heqê tewanga jimarnavên bingehî de nêrînek heye ko dibêje jimarnavan zayendên cida hene û ji lewra jî divêt ew li gor wan za-

yendan bêne tewandin. Li gor nêrîna Celadet Alî Bedir-Xanî zayenda jimarnava »1«-ê mê ye, lê ya jimarnavên ji 2-ê ta 20-ê gelejimar e û ya jimarnavên girover 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90 û 100-ê nêr e û lewra divêt bi »1«-yê bêne tewandin. Li gor teoriya wî ev nimûneyên li jêrê rast in:

Ez yekê dibînim.

Ez çaran dibînim.

Ez çilî dibînim.

Celadet dibêje ji ber ko zayenda »çarê« gelejimar e ew navdêra xwe jî li gor xwe ditewîne. Lê rastî ne welê ye. Ji ber ko ne jimarnavê tewanga xwe daye navdêrê, tewanga gelejimara navdêrê bi jimarnavê ve bûye. Gava em »ez çaran dibînim« dibêjin navdêreka veşartî heye ko em bi nav nakin. Divêt em bibêjin »ez çar zelaman dibînim« yan »ez çar tiştan dibînim«. Heger ko bi rastî jî tewanga jimarnavê tehsîr li navdêrê bikira divêt me »ez yek zelamê dibînim« binivîsanda ji ber ko zayenda »yekê« mê ye.

Yanî jimarnav mê ne û hemî jimarnav yekejimar in, lê belê navdêrên dikevin pêşiya wan an didin pey wan dikarin gelejimar yan yekejimar bin.

Jimarnavên rêzê

79 Di kirmanciyê de jimarnavên rêzê bi arîkariya pronavên îşarkî »yê«, »ya« û »yên« têne çêkirin.

yê yekê, yê didoyê, yê sêyê, yê çarê, yê pêncê, yê şeşê, yê heftê, yê heştê, yê nehê, yê dehê, yê yazdehê, yê diwazdehê, ... yê bîstê, yê sihê, yê çilê, yê pênciyê, yê şêstiyê, yê heftiyê, yê heştiyê, yê notê, yê sedê, yê hezarê, yê milyonê, yê trilyonê, qitilyonê ...

Di komekan de piraniya caran pronavên îşarkî »yê«, »ya« û »yên« dibin veqetandek û bi navdêran ve dibin. Ji bikaranîna wan ya di komekê de mirov dizane ka ew çawa jimarnavên bingehî dikin jimarnavên rêzê û ka ew tewangên jimarnavên bingehî ne an no.

Gava ko em »Ez sala 1986-ê çûm Wanê« dibêjin hingê em ji-

marnavê li gor zayenda wê ya mê ditewînin. Lê gava ko em »Cara pêncê, zelamê heftê, mirovê dehê, dengbêjê sedê û hw.d.« dibêjin em wan diêxin rêzekê de.

Ez dê ji hinek klasîkên kirmancan hinek nimûneyan bidim ko teoriya Celadetî piştrast nakin. Ehmedê Xanî di »Nûbihara biçûkan« de holê dinivîsîne:

Ji kelîma sanî bigir tu herfa çarê
Tarîx e ji bo »Nûbiharê«

Herwiha gava ko Ehmedê Xanî rîknên islamê dihejmêre ew holê dinivîsîne:

Rîknê di islamê pênc in:

- Rîknê ewil
- Rîknê didoyê
- Rîknê siyê
- Rîknê çarê
- Rîknê pêncê

Mele Mehmûdê Bayezidî sala 1858 û 1859-ê cildê yekê yê »Şerefnameya« Şerefhanê Bidlîsî ji farisîyê wergerandîye bo kirmancîyê. Di rûperê didoyê yê destnivîsa Mele Mehmûdî de dabeşkirineka holê heye:

- Qismê ewil
- Qismê duyê
- Qismê siyê
- Qismê çarê

ŞANEK

Di vê sedsala paşiyê de hinek kirmancan dest pê kirine ko jimarnavên rêzê bi »em« û »emîn« dinivîsîn. Ev bi tehsîra soraniyê hatiye nêv kirmancan. Ji aliyê gramerê ve ti bivênevêtî nîne ko mirov wekî soran bike, ji ber ko di komekê de diyar dibe ka »ê«-ya bi jimarnavê ve bûyî tewang e an no:

Jimarnavên rêzê

Cara sedê
Hilbijêrê didoyê
Pêxemberê şeşê
Serokwezîrê nehê

Jimarnavên bingehî (tewang)

Kerem sala 1955-ê ji diya xwe bû.
Xezal ji hejmara 60-yê hes nake.
Min hêviya xwe ji roja 20-ê birî.

80 Mirov dikare jimarnavên rêzê bi reqeman jî binivîsîne. Pîraniya caran mirov niqteyekê datîne pişt reqemê, wekî:

1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., ... 20.

ŞANEK 1

Şûna niqteyê (.) mirov dikare bendikekê (-) dayne pişt reqemê û ê-yekê pê ve bike: 1-ê, 2-ê, 3-ê, 4-ê, 5-ê, ...

ŞANEK 2

Ji bilî vê rêzkirinê hinek bêjeyên dî jî hene ko rolê rêzkirinê dilehîzin.

Cara pêşiyê, cara ewilî, cara paşiyê, cara dawiyê

81 Di nimrekirina tarîxê de hejmar bi ê-yê têt tewandin û maneya wê ne rêzkirina jimarnavê rêzê ye.

27-ê gulana 1965-ê (Maneya wê ne 27-emîn gulana 1965-emîn e. Maneya wê bîstûheftê gulana hezarûnehsedûşêstûpêncê ye.)

Nîşandeka dehêkê

82 Wekî nîşandek ji bo dehêkê bihnok – ne niqte – têt bi kar anîn û dehêk bê valahî li pey bihnokê re têt nivîsandin.

3,1415926535

Divêt mirov sifirekê (o) dayne pêşiya bihnoka dehêkê heger hej-
mara dehêkê ji 1-ê hindiktir be: 0,75. Yanî mirov nikare dîrek bi
nîşandeka dehêkê (,) dest pê bike.

Agahdariyên demî

- 83 Divêt mirov bêsêbeb hejmara salê kurt neke, nemaze gava mirov
tarîxê dinivîse. Heger mirov bibêje ileh ezê hejmara salê kurt bi-
kim, hingê mirov dikare herdu reqemên paşiyê biparêze û bi ben-
dikekê (-) bitewîne.

havîna 95-ê, sala 50-yê

- 84 Mirov dikare tarîxê bi gelek awayan binivîse. Ya herî hêja û ji ça-
van re xweş ew e ko mirov navê heyîvê bi tîpan binivîse. Vê meto-
dê mirov dikare li hemî deran bi kar bîne.

21-ê adara 1967-ê (*tewandî*)

- 85 Navê heyîvan nayêt kurt kirin, lê yê hinek rojan dikare bêt kurt
kirin. Kurtkirin jî bi avêtina *em*-ê çêdibe. Navê roja »în« û »şemi-
yê« nayên kurt kirin.

yekş. duş. sêş. çarş. pênc.

- 86 Bi reqeman mirov dikare tarîxê bi gelek awayan binivîse. Ya herî
baş ew e ko mirov xêzika xwehr (/) dayne nêvbera reqemên roj û
heyîvê de.

27/1 1967

- 87 Ji bilî vê sîstemê du awayên dî jî ji bo nivîsandina tarîxê hene. Di-
vêt mirov hinekê li wan miqate be.

A) 27.1.1967

B) 1967-01-27

Varyanta paşiyê (B) li gor standarda nêvneteweyî ye. Di varyanta

pêşiyê (A) de mirov sifirê (o) naêxe pêşiya hejmarên ko ji dehê (10) kiçiktir bin, lê di varyanta (B)-yê de divêt mirov sifirekê (o) biêxe pêşiya hejmarên ji dehê (10) kiçiktir.

Di herdu varyantan de jî mirov ticaran reqemên salê kurt nake, ji ber ew rê li têkilêkiyê vedike. Li gor sîstema (A)-yê *roj-heyîv-sal*, li gor sîstema (B)-yê *sal-heyîv-roj* tînen nivîsandin.

88 Periyodên demî wiha dikarin bînen nivîsandin:

6–27 gulana 1995-ê

6 gulan–20 hezîrana 1994-ê

6 gulana 1993–8 tebaxa 1994-ê

yan jî

6/5–24/5 1994 (*wiha jî*: 6–24/5 1994)

6/5–24/6 1994

6/5 1993–7/1 1994

»Cemreyên salê ev in:

1–20 Sibat. Cemre dikeve hewayê û ba germ dibe.

2–27 Sibat. Cemre dikeve avê; sira avê dişkê û av dest bi germbûnê dike.

3–6 Adar. Cemre dikeve axê; germî di axê digere.«

Remildar (1943), »Tîştên bikêr«, *Ronahî*, hjm. 13, rûp. 4

89 Demê mirov saet, deqîqe û saniyeyan dinivîse divêt mirov niqteyê (.) bi kar bîne. Ne şert e mirov wekî ingilîz û emerîkiyan niqtecotê (:) ji saetê re bi kar bîne, lewra ew niqteyê (.) wekî nîşandeka dehêkê bi kar tînin.

saet 9.30 *yan* 09.30, saet 18.00 *yan* saet 18

Demê serketinê: 2.55.04 (du saet pêncîûpênc deqîqe û çar saniye)

Divêt mirov nîşandeka dehêkê bêxe pêşiya dehêkê, yanî kertên saniyeyê.

25.08,4 (bîstûpênc deqîqe û heşt saniye û çar salîse)

Miqdar

90 Miqdara bihayê tiştan bi gelek awayan dikare bêt nivîsandin.

5 banqenot û 90 qurîş

5,90 banqenot

5:90 (banqenot)

Pêkvenivîsandina hejmar û bêjeyan

91 Hinek caran mirov dikare hejmar û bêjeyekê bi bendikekê (-) pêk ve binivîse. Gava yek ji mirovî bipirse ka mirov çendsalî ye, mirov dikare bibêje ez »35-salî« me. Ji ber ferqek di nêvbera »xebata 35 salan« û »35-saltiya« mirovî de heye. »35-salî« rengdêrê mirovî ye.

Tewang

92 Hemî navdêr, binavkirî û nebinavkirî, di hinek halan de têne tewandin. Navdêr di van halên jêrî de têne tewandin:

a) Heger navdêr di demê niho û demê bêt yê lêkereka transîtîf de bireser be têt tewandin.

Kendal Hesenî dibîne.

Kendalek Hesenekî dibîne.

Kendal dê Hesenî bibîne.

Kendalek dê Hesenekî bibîne.

b) Heger navdêr di demê borî yê lêkereka transîtîf de kirar be têt tewandin.

Rojenî helbest xwend.

Rojenekî helbest xwend.

Miryemê nan peht.

Miryemekê nan peht.

c) Heger daçekê bikeve pêşiya navdêrê hingê navdêr têt tewandin.

Kendal bi Hesenî re diaxive.

Kendalek bi Hesenekî re diaxive.

Leyla bi Zelalê re çû.

Leylayek bi Zelalekê re çû.

d) Heger navdêrek bibe biresera navdêreka dî, hingê navdêra bûyî bireser têt tewandin.

Kurê Ehmedî xweşlaw e.

Kurekê Ehmedekî xweşlaw e.

Keça Binefşê spehî ye.

Keçeka Binefşekê spehî ye.

e) Heger navdêr ji bo gazîkirinê bêt bi kar anîn hingê navdêr têt tewandin. Navê vê tewangê tewanga gazîkirinê ye.

-o ji bo yekejimara zayenda nêr

Ho Hesenî! Mirado!

-ê ji bo yekejimara zayenda mê

Ho Xeyîcê! Miryemê!

-ino ji bo gelejimara herdu zayendan

Zelamîno! Keçîno!

Tewanga pronavan

93 Di kirmanciyê de du grubên pronavan hene: yên xweser û yên tewandî. Pronavên xweser dikevin cihên navdêrên xweser û pronavên tewandî dikevin cihên navdêrên tewandî.

<i>pronavên xweser</i>	<i>pronavên tewandî</i>
ez	min
tu	te
ew	wî, wê
em	me
hon	we
ew	wan

Hesen Leylayê dibîne. Hesenî Leyla dît.
Ew wê dibîne. Wî ew dît.

<i>pronavên pirsiyarkî</i>	
<i>yên xweser</i>	<i>yên tewandî</i>
kî	kê
kîjik/kîjan	kijikî/kijanî
kîjik/kîjan	kijikê/kijanê
kîjik/kîjan	kijikan/kîjanan

Gava ko di komekekê de pronavek ji gruba yên xweser be divêt pronavê dî ji gruba yên tewandî be û vajiyê vê jî rast e.

Tewanga navdêrên binavkirî

94 Navdêrên binavkirî li gora mêjer û zayendên xwe têne tewandin. Parkîtên tewangê bi paşya navdêran ve dibin.

-î ji bo yekejimara zayenda nêr

Ez hespî dibînim.

-ê ji bo yekejimara zayenda mê

Ez mehinê dibînim.

-an ji bo gelejimara herdu zayendan

Ez hespan dibînim. Ez mehînan dibînim.

ŞANEK

Parkîta tewangê »an«-a ji bo gelejimara herdu zayendan ketiye dawiya hinek bêjeyan û bûye parçeyek ji bêjeyê bi xwe: *serhedan, botan, şêrwan, xerzan, hewêrkan, goyan, qeşûran, milan, spêrtiyan, kiçan û h.d.* Ev bêjeyên he ticaran nayên tewandin.

Idrîs ji Botan têt. Eşîrên botan gelek in.
Reşo çûye Xerzan. Reşo ji nêv eşîra xerzan têt.

Di kurdiyê de hinek bêje jî hene ko rayeka wan bi xwe bi »an«-ê xilas dibe: *Rewan, zîman, şivan, baran, peyman, garan, kevan, didan h.d.* Ev bêje li gora mêjer û zayendên xwe têne tewandin.

Pênc garanên gundê me hene.
Deh şivanan nekarîn çar beranan dax bidin.

Herçend rayeka bêjeya »gulanê« ne bi »an«-ê xilas dibe, cardî jî ew tete tewandin û mirov dibêje »heyiva gulanê«, ne »heyiva gulê«.

95 Li hinek deverên Kurdistanê navdêrên nêr yên ko di wan de tîpên »ê« û »a« hene bi guhortina van tîpan bi »ê«-yekê jî ditewînin.

Em ji xênî derketin. Gurgîn çû eş.

Ji ber ko di hemî navdêrên nêr de dengdêrên »e« û »a« peyda nabin, li wan deverên Kurdistanê navdêrên wekî »kim, goşt, dil, hiş, mirov, gir, kur, mîr, mêr, gund, şîr« û h.d. natewînin. Ew dibêjin:

Ez şîr vedixwim. Şûna ko bibêjin: Ez şîrî vedixwim.
Ez goşt dixwim. Şûna ko bibêjin: Ez goştî dixwim.

Guhortina »e« û »a«-yê bi »ê«-yê ne tewangeka misteqir e. Ya baş ew e ko mirov van navdêrên nêr bi parkîta »î«-yê bitewîne.

Tewang di kurdiyê de hêmanekê bingehî ye. Terikandina tewangê siqetiyekê diêxe gramera zimanê me. Gava navdêr neyên tewandin mirov nikare bizane ka kirarê lêkerekê û bireserê lêkerekê çi ye û kî ye. Heger em bibêjin »Hesen ker kuşt« ne diyar e ka Hesenî ker kuştiye an kerî Hesen kuştiye. Ji bo em bizanin yê ko ker kuştî Hesen e divêt em »Hesenî ker kuşt« binivîsîn.

- 96 Heger gelek navdêran dabe pey êk û ji yek mêjerê bin, lê ne ji yek zayendê bin, hingê mirov dikare li gora navdêra paşiyê bitewîne.

Ez hesp û mehîné dibînim. Ez mehîn û hespî dibînim.

Heger gelek navdêran dabe pey êk û ne ji yek mêjerê bin, hingê her navdêr cida û li gora mêjer û zayenda xwe tête tewandin.

Ez mihê û bizinan dibînim. Ez mehînan û hespî dibînim.

Tewanga navdêrên nebinavkirî

- 97 Tewanga navdêrên nebinavkirî bi arîkariya pronavên nebinavkirî »yek« û »hin«-ê tête çêkirin. Navdêr bi xwe jî, wekî navdêrên binavkirî, parkîten tewangê distînin.

yek ... -î ji bo yekejimara zayenda nêr

Bahoz *yek hespî* dibîne. Rizgar *yek nanî* dixwe.

yek ... -ê ji bo yekejimara zayenda mê

Bahoz *yek mehîné* dibîne. Rizgar *yek sêvê* dixwe.

hin ... -an ji bo gelejimara herdu zayendan

Bahoz *hin hespan* dibîne. Rizgar *hin sêvan* dixwe.

- 98 Bi pêşketina zimanê re pronavên nebinavkirî »yek« û »hin« wekî veqetandek (*-ek* û *-in*) dikevin paşiya navdêran.

Veqetandek

Veqetandekên navdêrên binavkirî

99 Veqetandekên navdêrên binavkirî, wekî ko Celadet Alî Bedir-Xan dibêje, ji pronavên îşarkî »yê«, »ya« û »yên«-ê çêbûyî ne. Gava ko bireserên navdêran didin pey navdêran ev veqetandekên he bi navdêran ve dibin.

Di eslê xwe de gava ev pronav dikevin pêşiya biresera navdêrekê »di-yek« dikeve nêvbera wan û bireserê:

[yê] -ê ji bo yekejimara zayenda nêr

Hesp <i>yê di</i> Keremî	Hesp <i>yê di</i> boz
Hesp <i>yê</i> Keremî	Hesp <i>yê</i> boz
Hespê Keremî	Hespê boz

[ya] -a ji bo yekejimara zayenda mê

Mehîn <i>ya di</i> Keremî	Mehîn <i>ya di</i> boz
Mehîn <i>ya</i> Keremî	Mehîn <i>ya</i> boz
Mehîna Keremî	Mehîna boz

[yên] -ên ji bo gelejimara herdu zayendan

Hesp <i>yên di</i> Keremî	Hesp <i>yên di</i> boz
Hesp <i>yên</i> Keremî	Hesp <i>yên</i> boz
Hespên Keremî	Hespên boz

Mehîn <i>yên di</i> Keremî	Mehîn <i>yên di</i> boz
Mehîn <i>yên</i> Keremî	Mehîn <i>yên</i> boz
Mehînen Keremî	Mehînen boz

Veqetandekên navdêrên nebinavkirî

100 Veqetandekên navdêrên nebinavkirî an ji pronavên nebinavkirî »yek« û »hin«-ê, an ji kombînazona pronavên nebinavkirî û pronavên îşarkî »yek yê«, »yek ya« û »hin yên«-ê çêbûyî ne.

101 Veqetandekên navdêrên nebinavkirî yên ko hêj ti bireser bi wan ve nebûyî ne ji pronavên nebinavkiri »yek« û »hin«-ê çêbûyî ne:

[yek] -ek ji bo yekejimara zayenda nêr

Yek hesp hat. *Hespek hat.*

[yek] -ek ji bo yekejimara zayenda mê

Yek mehîn hat. *Mehînek hat.*

[hin] -in ji bo gelejimara herdu zayendan

Hin hesp hatin. *Hespin hatin.*

102 Veqetandekên navdêrên nebinavkirî yên ko bireserekê daye pey, ji kombînazona pronavên nebinavkirî û pronavên îşarkî »yek yê«, »yek ya« û »hin yên«-ê çêbûyî ne. Li hir veqetandekên nebinavkirinê »-ek« û »-in« û veqetandekên bireserên navdêran »-ê«, »-a« û »-ên« bi hev re ketine dawiya navdêran:

[yek yê] -ek-ê ji bo yekejimara zayenda nêr

Yek hesp yê boz giya xwar.
Hespekê boz giya xwar.

[yek ya] -ek-a ji bo yekejimara zayenda mê

Yek mehîn ya boz hat.
Mehîneka boz hat.

[hin yên] -in-ên ji bo gelejimara herdu zayendan

Hin hesp yên boz hatin.
Hespinên boz hatin.

ŞANEK 1

Ji bo sivikahiyê, di axaftinê de »-a«-ya »mehînek/a boz« bûye »-e«

û ev şiklê he standiye: »mehîneke boz«. Herwisa cardî ji bo sivika-hiyê »-inên«-a »hespinên boz« bûye »-inen« û ev şiklê he standiye: »hespinen boz«.

Xelkên botî pronavên işarkî »ya« û »yê«-yê, pirê caran, serbixwe dihêlin. Yanî ew dibêjin »mehînek ya boz« û »Hespek yê Ristemî«. Lê belê xelkên torî – digel ko ew jî botî ne – »mehîneka boz« dibêjin.

ŞANEK 2

Di nivîsandina veqetandeka navdêrên nebinavkirî ya ji bo yekejimara zayenda nêr de, heta niho tevîhevîyek heye. Ji ber ko bisporên gramera kurdiyê heta niho vê veqetandekê wekî ko hertim tewang be bi parkîta tewangê »î«-yê dinivîsîn.

Lê belê veqetandekên navdêrên nebinavkirî jî wekî veqetandekên navdêrên binavkirî ne: ji bo yekejimara zayenda nêr »-ê«, ji bo yekejimara zayenda mê »-a« û ji bo gelejimara herdu zayendan »-ên«. Xweserîya navdêrên nebinavkirî ew e ko »yek« û »hin« jî wekî veqetandek bi wan ve dibin: »-ek-ê«, »-ek-a« û »-in-ên«.

Di klasîkên kirmanciyê de û di kirmanciya botî, hacî beyrî, hekarî û behdînî de ev awa têt bi kar anîn û ji aliyê gramerê ve jî bingeh jê re heye.

Ji lewra Ehmedê Xanî di »Mem û Zînê« de veqetandeka navdêrên nebinavkirî, ya ji bo yekejimara zayenda nêr, holê dinivîsîne:

Her mîrekê wan bi bezlê Hatem

Her mêrekê wan bi remzê Ristem

Heger em van du rêzan jêk vekin dê holê bixwehîn:

Her yek mîr yê di wan bi bezlê Hatem

Her yek mêr yê di wan bi remzê Ristem

Gava ko »di«-ya klasîk bikeve û pronava nebinavkirî »yek« bêt paşîya bêjeya piştî xwe dê holê lê bêt:

Her mîrek yê wan bi bezlê Hatem

Her mêrek yê wan bi remzê Ristem

Heger ko pronava işarkî »yê« jî bi bêjeya beriya xwe ve bikele û bibe veqetandek dê holê lê bêt:

Her mîrekê wan bi bezlê Hatem
Her mêrekê wan bi remzê Ristem

Çi kesê ko ne botî, hacî beyrî, behdînî û hekarî be û klasîkên kirmancî jî nexwendibin dikare tefsîrekê ji xwe re li beyta li jorê bide û bibêje ko »ê«-ya di bêjeyên »mîrekê« û »mêrekê« de şaş hatine nivîsandin û rastiya wan divêt »mîrekî« û »mêrekî« be.

Mirovekê botî gava behsa zelamekê qenc bike holê dibêje:

Ez bi zelamekê qenc re diaxivim.

Ew ticaran nabêje:

Ez bi zelamekî qenc re diaxivim.
Min hespekî qemer ji xwe re kirî.

Nimûneyeka dî ji Ehmedê Xanî:

Tacdîn sekinî û pirsiyar kir
Pirsa xwe ji yêkê extiyar kir

Ew »ê«-ya ko dikeve paşiya veqetandeka navdêra nebinavkirî wekî »ê«-ya ko dikeve paşiya veqetandeka navdêra binavkirî ye. Herdu »ê« jî ji pronava işarkî »yê«-yê çêbûyî ne.

Hespê Keremî kayê dixwe. (binavkirî)
Hespekê Keremî kayê dixwe. (nebinavkirî)

ŞANEK 3

Guhortina ko li hinek deverên Kurdistanê ketiye veqetandeka navdêrên nebinavkirî, ya ji bo yekejimara zayenda nêr, ji sivikkirinê pê ve ne titişt e. Çawa ko li hinek deveran »jineka spehî« dikin »jineke spehî«, welê »zelamekê têr« jî sivik dikin û dibêjin »zela-

mekî têt». Yan ne, bi ti awayî mirov nikare »zelamekî têt« biparêze. Ev guhortin bi xwe re du problemên mezin tîne: 1) *nediyarbûna tewang û veqetandekê*, 2) *guhortina rengdêran bi hokeran*.

1) *Nediyarbûna tewang û veqetandekê*. Gava ko mirov veqetandeka navdêrên nebinavkirî ya ji bo yekejimara zayenda nêr jî bi »ekî« binivîsîne hingê mirov nikare bizane ka di komeka »zelamekî Hesênî li min da« de yê ko li min dayî »zelamek« e an »Hesen« e an jî herdu ne. Ji bo ko em bizanin yê ko li min dayî zelamek *yê* Hesênî ye, ne Hesênî bi xwe ye, divêt em »zelamekê Hesênî li min da« binivîsînin. Di navdêrên nebinavkirî de ev problem nîne ji ber di halê tewangê de mirov dibêje »zelamî li min da« û di halê veqetandekê de dibêje »zelamê Hesênî li min da«. Ji lewra divêt mirov holê binivîsîne:

Zelamekî li min da. (tewang, *Yek zelamî li min da.*)

lê belê

Zelamekê Hesênî li min da. (veqetandek, *Zelamek yê Hesênî li min da.*)

2) *Guhortina rengdêran bi hokeran*. Gava ko mirov veqetandeka navdêrên nebinavkirî ya ji bo yekejimara zayenda nêr jî bi »ekî« binivîsîne hingê hemî rengdêrên di pey navdêrên nebinavkirî re têt dibin hoker û ev jî maneya komekan serûbin dike. Heger em »zelamekî xirab li min da« binivîsînin divêt mebesta me ew be ko zelamekî bi awayekê xirab li min daye, li hir bêjeya »xirab« hoker e. Heger mebesta me zelamek *yê xirab* be divêt em »zelamekê xirab li min da« binivîsînin, li hir bêjeya »xirab« rengdêr e.

Mirovekî têt nan xwar. (têt = hoker, *Yek mirovî têt nan xwar.*)

lê belê

Mirovekê têt nan xwar. (têt = rengdêr, *Yek mirov yê têt nan xwar.*)

Tewanga veqetandekên navdêrên nebinavkirî

103 Tewanga veqetandekên navdêrên nebinavkirî ji kombînazona pronavên nebinavkirî û parkîten tewangê »yek î«, »yek ê« û »hin an«-ê çêbûyî ne:

[yek î] -ek-î ji bo yekejimara zayenda nêr

Yek hespî giya xwar.

Hespekî giya xwar.

[yek ê] -ek-ê ji bo yekejimara zayenda mê

Yek mehînê giya xwar.

Mehînekê giya xwar.

[hin an] -in-an ji bo gelejimara herdu zayendan

Hin hespan giya xwar.

Hespinan giya xwar.

ŞANEK

Xelkên çar herêmên Kurdistanê, botî, hacî beyrî, behdînî, hekarî û klasîkên kirmancan veqetandeka navdêrên nebinavkirî ya ji bo yekejimara zayenda nêr jî bi »ê«-yê ditewînin û dibêjin »zelamekê nan xwar«, »ez hespekê dibînim«. Ji ber ko »yek« di eslê xwe de jimarnav e gava ko ew dikeve paşiya navdêrekê zayenda jimarnavê (ango »yek«-ê) dibe zayenda raser (domînant) û navdêr hemî li gor zayenda »yek«-ê tête tewandin, ko ew jî »ê« ye.

Ji ber vê hindê ye ko Ehmedê Xanî di »Mem û Zînê« de veqetandeka navdêrên nebinavkirî, ya ji bo yekejimara zayenda nêr, holê ditewîne:

Di heqê Memo û Tacdînî de:

Willah yekê nemaye rahet

Billah yekê nemaye taqet

Di heqê daweta Tacdîn û Sityê de:

Her berderekê şemateyek lê

Her mecme'ekê temaşayek lê

Di heqê Bekoyî de:

Çil car dikin *yekê* micerreb
Paşê *ewî* dê bikin miqerreb

Mirovekê botî veqetandekên navdêrên nebinavkirî holê ditewîne:

Ez *zelamekê* dibînim.
Ez *jinekê* dibînim.
Ez *hin hespan* dibînim. (Ez *hespinan* dibînim.)
Ez *hin mehînan* dibînim. (Ez *mehîninan* dibînim.)

Herçend ez bi xwe hacî beyrî me, li gor baweriya min, çêtir e ko mirov tewanga veqetandeka navdêrên nebinavkirî, ya ji bo yekeji-mara zayenda nêr, bi »î«-yê binivîsîne bike »-ekî« û heger veqetandek be bi »ê«-yê binivîsîne û bike »ekê«.

Ez *zelamekî* dibînim. (tewang)
lê belê
Ez *zelamekê* bejinbilind dibînim. (veqetandek)

RAVEK

Tekstên Ehmedê Xanî, Melayê Cizerî, Melayê Bateyî, Mele Xelîlê Sêrtî û nivîskarên klasîk yên ko bi kirmanciya botan, hacî beyran, behdînan û hekariyan nivîsandine li gora isula zaravayê wan tên nivîsandin. Ev ji bo sedaqeta bi tekstên wan re pêwîst e.

Kurtek

Lîsteya kurtekên adetî

104 Kurtekên adetî di kurdiyê de hêj baş rûneniştine û her nivîskarek li gor zanîna xwe kurtekan bi kar tîne an naîne. Li jêrê nimûneyên çend kurtekan hene. Ev kurtekên he divêt bi niqteyê bên nivîsandin, herçiqas ew di nêva komekê de jî bin.

Şanek: 2 – Bêjeyên wek Frense, Sûriye, Emêrike, Efrîqe h.d. yên ko bi «e» kê tamam dibin, [...]

Bedir-Xan, Celadet Alî (1941), »Bingehên gramêra kurdmançî«, *Hawar*, hjm. 32. rûp. 10

Ji vê jêgirtinê jî diyar e ko Celadetî bêjeyên »heta dawiyê« bi niqteyan kurt kirine. Di swêdiyê de jî kurtekên adetî bi eynî qaideyê tîn kurt kirin.

Niqtekirina kurtekan jî bi serê xwe problemeka mezin e. Aya mirov niqteyê dayne nêvbera her bêjeyekê de, yan jî di dawiya kurtekê bi xwe de? Bersiveka sedê sed ji vê pirsê re nîne û li jêrê alternatîfek ko min neqandî heye. Li gor vê sîstemê hemî kurtekên adetî bi niqteyê piştî her bêjeyekê xelas dibin û bi vî awayî istiqrarekê diêxe sîstemê. Di swêdî û fransiyê de carinan niqte li pişt her bêjeyekê heye, carinan jî li paşya hemiyê kurtekê tenê niqteyek heye.

hw.d.	herwekî dî
w.d.	wekî dî
w.n.	wekî nimûne
b.nim.	bo nimûne
b.z.	berî zayîne
p.z.	piştî zayîne
b.m.î.	berî mîlada Îsayî
p.m.î.	piştî mîlada Îsayî
h.h.	hicrî heyîvî (qemerî)
h.r.	hicrî rojî (şemsî)
m.	mirin
l.bn.	lê binêre
f.b.	fed bikirê

y.j.w.	yek ji wan
j.t.	ji ... ta
y.w.w.	yên wekî wan
y.w.v.	yên wekî van
hw.	herwiha
nvn.	navnîşan
j.bl.v.	ji bilî vê/van
j.bl.w.	ji bilî wê/wan
nzk.	nêzikî
p.n.	piştî nîvro
b.n.	berî nîvro
b.	berî
p.	piştî
h.d.	heta dawiyê
bc.	bankcîro
pc.	postcîro
hjm.	hejmar
rûp.	rûper/rûpel
tfn.	telefon
drnc.	derînce
yekş.	yekşem
duş.	duşem
sêş.	sêşem
çarş.	çarşem
pênş.	pênşem

Hevenavê pîvanan

105 Hevenavê pîvanan – ko li gor lêkhatina nêvneteweyî ne – hertim bêniqte tên nivîsandin. Ew piranî digel reqeman tên bi kar anîn. Herwiha kurtekên van hevenavan jî bêniqte tên nivîsandin.

Li jêrê çend nimûneyên hevenav- û kurtekên pîvanan hene:

km	kilometre
m	metre
dm	dehêkmetre
cm	santîmetre

mm	milîmetre
km ²	kîlometreçarçîk
a	ar (di kadastroyê de têt bi kar anîn)
ha	hektar (di kadastroyê de têt bi kar anîn)
m ²	metreçarçîk
dm ²	dehêkmetreçarçîk
cm ²	santîmetreçarçîk
mm ²	milîmetreçarçîk
m ³	metrekûb
dm ³	dehêkmetrekub
cm ³	santîmetrekub
mm ³	milîmetrekub
hl	hektolître
l	lître
dl	dehêklître
cl	santîlître
ml	milîlître
t	ton
dt	dehêkton
kg	kîlogram
hg	hektogram
g	gram
dg	dehêkgram
cg	santîgram
mg	milîgram
dq	deqîqe
s	saniye

Kurtekên bigirdek

106 Hinek kurtekên bigirdek hene ko dişibihin navan. Ew wekî navan tèn xwendin û wekî qaide bêniqte bi tîpên gir tèn nivîsandin.

UN	United Nations
USA	United States of America
PDK	Partiya Demokrat ya Kurdistanê
YNK	Yekîtiya Niştimanî ya Kurdistanê
PKK	Partiya Karkerên Kurdistanê

Hinek bêjeyên bigirdek yên ko ne navekê xweser in bi hûrekan têt nivîsandin.

mc	motorsiklêt
wc	coya avê; boriya avê (ji destavrêtinê re)
tv	televizyon

Gava ko kurtekên bigirdek ne tîp bi tîp, lê wekî bêjeyekê bêt xwendin, divêt mirov kurtekan bi hûrekê wekî bêjeyekê binivîse.

aids	Ji »acquired immune deficiency syndrome«-ya bi inglîzî çêbûye û navê nexweşiyeka nebûna hêza xwe-bi-xwe-parastinê ye.
hîv	Ji »human immunodeficiency virus«-a bi inglîzî çêbûye û navê patojena ko aids-ê çêdike ye.

Lê gava kurtekek, ji yê wê wek bêjeyekê têt xwendin, navekê xweser be, hingê tîpa wê ya pêşiyê bi girdekê têt nivîsandin.

Unesco	United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organisation Rêxistina Hîndekarî, Zanyarî û Kulturî ya Neteweyên Yekbûyî
Unicef	United Nations Children's Fund Fonda Zarokan ya Neteweyên Yekbûyî
Nato	North Atlantic Treaty Organisation Rêxistina Pakta Atlantîka Bakur

Hinek kurtekên di

107 Ev jî hinek di kurtek in ko têt bi kar anîn. Nîqteyê dayne dawîya van kurtekan.

anat.	anatomi
antrop.	antropoloji
ereb.	erebi
arkeol.	arkeoloji
astrol.	astroloji

astron.	astronomî
bakteriyol.	bakteriyolojî
biyol.	biyolojî
bot.	botanîk
diyal.	diyalektal
dîpl.	dîplomasi
ekon.	ekonomî
elektr.	elektronîk
embriyo.	embriyolojî
em.	emerîkanî
etîm.	etîmolojî
etnogr.	etnografya
far.	farisî
farmakol.	farmakolojî
flsf.	felsefe
fonet.	fonetîk
frenol.	frenolojî
fîz.	fîzîk
fîzyol.	fîzyoloji
jogr.	jografya
jeol.	jeolojî
geom.	geometrî
gram.	gamer
hind.	hindî
îron.	îronîk
ital.	italî
jap.	japonî
kat.	katolîkî
kim.	kimyayî
lat.	latînî
ment.	mentiq
mat.	matematîk
mek.	mekanîk
metal.	metalurjî
meteor.	meteorolojî
mîner.	mîneralojî
mod.	modern

mûz.	mûzîk
mîtol.	mîtolojî
paleont.	paleontolojî
parl.	parlamenterî
ped.	pedagojî
pol.	polîtîk
psîkol.	psîkolojî
retor.	retorîk
sosyol.	sosyolojî
statîst.	statîstîk
stenogr.	stenografî
sw.	swêdî
tiyat.	tiyatroyî
tekn.	teknîk
telgr.	telgraf
teol.	teolojî
topogr.	topografî
tirk.	tirkî
tîpogr.	tîpografî
ûnîv.	ûnîversîte
veter.	veterîner
zool.	zoolojî

III. Niqteşanı

Niqteşanî

Valahî

108 Gava ko mirov tekstekê dinivîse divêt di nêvbera her du bêjeyan de valahiyek () hebe da mirov bikare resmê bêjeyan jêk vavêr bike. Heger valahiya nêvbera du bêjeyan gelek teng be, bêje pêk ve dimînin û resmê bêjeyan xirab dibe. Heger valahiya nêvbera du bêjeyan fireh be hingê çavên mirovî li valahiyê asê dibin û mirov naxwaze xwendinê bidomîne.

Mebest ji »resmê bêjeyê« ew e ko li gor lêkolînên zanyarî mirov ne tîpan yek bi yek, lê bêjeyan wekî resm nas dike û dixwîne.

109 Mirov ti valahiyê naêxe pêşiya niqte, niqtepirs, niqtebang, bihnok, niqtecot û niqtebihnokê. Lê belê mirov valahiyê diêxe dawiya van hemiyana heger ko bêjeyeka nû di pey wan re bêt.

ŞANEK

Di fransiyê de valahiyê diêxin pêşiya niqtepirs, niqtebang, bihnok, niqtecot û niqtebihnokê. Herwiha fransî valahiyê diêxin pêşî û paşiya nîşandekên jêgirtinê û kevanekan. Celadet Alî Bedir-Xanî jî di »Hawarê« de carinan welê kiriye. Bi ya min ne baş e ko mirov welê bike, ji ber hem resmê bêjeyan pê xirab dibe, hem jî baş diyar nabe ka nîşandekên jêgirtinê bi teksta berî xwe ve yan bi ya piştî xwe ve girêdayî ne.

110 Gava ko bendik, niqte, bihnoka dehêkê, niqtecot û apostrof di nêv bêje, kurtek an jî reqeman de bin hingê mirov valahiyê naêxe ne pêşî û ne jî paşiya wan.

rojnamevaneka pro-kurd

sekr.nexw. (sekretera nexweşxaneyê)

saet 20.30

5,50 metre

pîvan 1:100 (ji bo nexşeyan)

j'xwe, j'ber

III Nîşandekên ko di cihê bêjeyan de tên bi kar anîn wekî bêjeyan ci-
da tên nivîsandin. Yanî mirov valahiyê diêxe pêşiya nîşandekên
wekî *ê*; %, ‰, £, \$.

Nîşandeka ° (derece), ´ (deqîqe û fot) û ´´ (saniye û tum) bi re-
qema pêşiya xwe re bê valahî tên nivîsandin û awarteyên qaideyê
jorî ne.

II2 Mirov valahiyê naêxe nêvbera kevanek an jî nîşandeka jêgirtinê û
teksta ko ev nîşandek lê tên êk.

Serokê Komeleya Nivîskarên Kurd li Swêdê (Malmîsanij) nameyek ji
serekwezîra Tirkiyeyê re şand.

Ciwanan ji »cehşikî« re gotin »tu xayîn î« û tif kirinê.

II3 Mirov valahiyê diêxe pêşî û paşiya xêzika axaftinê, ji bilî gava ko
ew bi maneya »ji ... ta« bêt bi kar anîn.

Ez nikarim – nemaze niho – ti sozan bidim te.

Derî di nêv hefteyê de saet 8–17 vekiriye.

II4 Heger ne ji bo diyarkirina rêzên helbestan û parantesa di parante-
sê de be mirov ti valahiyê naêxe pêşî û paşiya *xêzika xwehr* (I).

. Niqte

Di paşiya komekê de

115 Mirov niqteyê datîne paşiya komekeka idiaker. Heger piştî niqteyê bêjeyeka nû bêt, divêt li pişt niqteyê valahiyek hebe.

ŞANEK

Mirov niqteyê danayne paşiya sernivîsê, herçend sernivîs komekek tamam jî be.

Ehmedê Xanî feylesofekê mirovperwer e

Di 27-ê gulana 1995-ê de li Stockholmê, li ser daxwaza Komeleya Nivîskarên Kurd û Federasyona Komeleyên Kurdistanê li Swêdê konferansek di heqê Ehmedê Xanî de hat çêkirin. Axêvera konferansê profesor Juyce Blauyê bi kurtî wiha got:

— Ehmedê Xanî ne tenê helbestvan jî bû, herwiha ew feylesofekê mirovperwer bû. Nêrîna wî li ser mirovan nêrîneka felsefî bû.

— Ehmedê Xanî kesê yekê bû ko *Mem û Zîn* bi ziman û motifên kurdî nivîsand. Ehmedê Xaniyî di *Mem û Zînê* de ne tenê behsa çîroka du evîndaran kir, herwiha wî bi awayekê romantîk û dramatik jiyana xelkên demê xwe nîşan da û hest û xwestên wan teswîr kir.

Xalid, Birahîm (1995), »Ehmedê Xanî feylesofekê mirovperwer«, *Didar*, hjm. 15

Heger ko sernivîs ji gelek komekan pêk bêt û komeka didoyê ne ji rêza didoyê dest pê bike, divêt komeka pêşiyê bi niqteyê yan nîşandekeka dî xelas bibe û hingê mirov niqteyê danayne piştî komeka paşiyê.

Ehmedê Xanî xudankitêb e. Ew pêxember e jî

Mela Camî di heqê Mewlana Celaledînê Rûmî û kitêba wî *Mesnewîyê* de gotiye:

Men çi gûyem wesfî an alicenab

Nîst pêxember welê dared kitab

Yanî: Ez di heqê wî alicenabî de çi bibêjim, ne pêxember e, lê kitêba wî heye.

Ev pesnekî bilind û hêja ye û bi her awayî li bejna Mewlana têt.

Di heqê Ehmedê Xanî û kitêba wî *Mem û Zînê* de, bi min be, mirov

dikare jê bêtir jî bibêje. Belê Xanî jî xudan kitêb e. Lê Xanî pêxember e jî. Pêxemberê diyaneta me a milî, pêxemberê ola me a nijadîn.

Xanî di wextekî welê de rabû ko – beriya niho bi sê sed û neh salan – ne li cem me, lê li Ewropayê jî xelk hêj li miliyet û li nijadê xwe hişyar ne bûbûn û zelumên ji yek miletî hev û dû ji bo ketolîkî an protestaniyê dikuştin. Di heyamekî welê de Ehmedê Xanî bîra miliyeta xwe, bîra kurdaniya xwe biribû û ji kurdan re gotibû hon berî her tiştî kurd in, rabin ser xwe, dewleteke kurdî çêkin û bindestiya miletên din mekin.

Azîzan, Herekol (1941), »Klasîkên me – an şahir û edibên me ên kevin«, *Hawar*, hjm. 33

Lê belê mirov niqteyê datîne dawîya têbînî, tekstê binê resm û grafîkan, heger ko tekst bêjeyek tenê jî be.

116 Mirov niqteyê datîne paşîya komekeka fermanker ya nerm.

Piştî ko te pirtûka min xwend, wê li min vegeirîne.

Ka xêra xwe qedehêk şerab ji min re dagire.

117 Mirov niqteyê datîne paşîya komekeka pirsê ya endîrek.

Xifşê got ma ew dikare wî striyê bi keziya wê ve mayî jê bike.

Kojmelî pirsî ka Kerem dê kengê xwendina xwe xelas bike.

Bahoz dibêje ma wî nedikarî xwe li wî bigire.

118 Mirov niqteyê datîne paşîya pirseka retorîk.

Ma çima em di du rojan de *Mem û Zînê* nexwînin.

Ma qey Nalîn dê di parlamentoya Swêdê de jî piştgiriya kurdan neke.

Di nêv û paşîya kurtekan de

119 Divêt mirov niqteyê dayne nêv û dawîya kurtekên wekî *hw.d.*, *y.d.*, *y.w.v.*, *w.n.*, *w.v.* û kurtekên wekî van. Lê belê mirov niqteyê danayne nêvber û paşîya navên kurtkirî: *PDK* (ne *P.D.K* yan *PDK.*), *PKK* (ne *P.K.K* yan *PKK.*)

Di nêvbera hinek reqeman de

120 Mirov niqteyê datîne nêvbera reqemên saet, deqîqe û saniyeyan de.

Civîn saet 15.45-ê bi xwendina navan dest pê dike.

Demê serketina wê 2.45.08 bû. (du saet çilûpênc deqîqe û heşt saniye)

ŞANEK 1

Ji bo kertên saniyeyê mirov bihnokê bi kar tîne: 5.09,5 (pênc deqîqe neh saniye û pênc salîse).

ŞANEK 2

Di tarîxên bireqem de, şûna niqteyê di nêvbera reqeman de (25.9.1994), çêtir e ko mirov 25/9 1994 binivîse yan jî ya hêj çêtir 25-ê îlona 1994-ê ye.

ŞANEK 3

Mirov niqteyê ji bo jimarnavên rêzê bi kar tîne: *Siwarê 25. dereng ma. Hilbijêrê 89. dengê xwe neda ti kesê.*

121 Mirov niqteyê datîne pişt reqema sernivîs û beşan. Heger mirov ji bo sernivîs û beşan li şûna reqeman tîpan bi kar bîne divêt mirov kevaneka rastê dayne pişt tîpê.

1. Rewşa aborî li Ewropayê
2. Rewşa aborî li Rojhilata nêvê
- A) Rewşa aborî li Ewropayê
- B) Rewşa aborî li Rojhilata nêvê
- A – Rewşa aborî li Ewropayê
- B – Rewşa aborî li Rojhilata nêvê

Herdu nimûneyên paşiyê bi xêzika axaftinê hatine nîşan kirin. Heta ji mirovî bêt mirov vê metodê bi kar neîne çêtir e, ji ber ew bîra bersiv û diyalogê tîne bîra mirovî.

122 Gava ko mirov di tekstê de referensekê bide reqemên sernivîs û beşan hingê divêt mirov niqteyê daneyne pişt reqeman.

Binasên serneketinê ev in:

1. Pêşmergeyên birçî.
2. Sîlehên xirabe.

3. Sermaya gelek dijar.

Binasên sereke 1 û 2 ne.

»Cexrafya ji me re tiştên rûyê erdê û yên ezmanan dide zanîn.

Mirov bi çend awan dikare hînî cexrafyayê bibe:

1 – Bi dîtina hin birên erdê, bi çavên xwe. Ji bona vê yekê jî divêt mirov bikeve dinyayê û tê de bigere.

2 – Bi xwendina kitêb û seyahetnameyên ko mirovên geriyayî nivîsandine.

3 – Bi xwendina kitêbên cexrafyayê yên ko ji bo zarokên dibistanê hatine nivîsandin; wek kitêba ko di destên me de ye û em îro tê de dixwînin.«

Awayê 1 û 2 ji yê 3 çêtir mirovî hînî cografyayê dike.

Bavê Cemşid (1943), »Reşbelek – 3 – Ji eta Cemşid re«, *Ronahî*, hjm. 17, rûp. 10

123 Divêt mirov niqteyê wekî nîşandeka dehêkê bi kar neîne.

Sê niqte (...)

124 Sê niqteyên li pey êk diyar dikin ko bêje yan komekek xelas nebûye yan jî ne hatiye nivîsandin.

Ew kî... Mete Sayaran, wî gelek aniye serê şirnexiyan. (yanî: Ew kîrkujinbabê Mete Sayaran.)

— Hey min fil û fengenoz ... te, Emerî bi nermahî ji Xifşê re got. (yanî: Hey min fil û fengenoz berdayî te.)

»Min canê xwe vêsilandî bû. Rabûm, ketim nêv pêlên lehiyê. Ji nişkê ve, ji kolanekê, çend seriyên bi kum û destmal li min der bûn.

— Ne lo!... hê zû ye... ma çiman... dev jê berde... Heso digot... na herê.. guh mede....

Qet nedihat bîra wan ko ez jî bi zmanê wan dizanim, ko ez jî yek ji wan im.«

Bedir-Xan, Celadet Alî (1932), »Şêraniya zmanê kurdmançî«, *Hawar*, hjm. 8

Li Şingalê û ber bi nîvroyê wê ve, kurdên êzidî rûdinin. Ji ber tirkan ve êzidî ji (.....) re diparêzin û ji lewra kirîn û firotina wan re destûr heye.

Azîzan, Herekol (1934), »Kurd û Kurdistan: bi çavê biyaniyan«, *Hawar*, hjm. 24

Divêt mirov wekî ko Herekol Azîzanî li jorê kiriye di şûna bêjeyeka nenivîsandî de himbe hejmara tîpên bêjeyê niqteyan û kevane-kê nenivîse. Herekol Azîzanî şûna bêjeya »şeytan«-î şeş niqte nivîsandine. Heger mirov wekî wî bike divêt mirov şûna bêjeyeka wekî »xwenûhkirin«-ê jî yazdeh niqteyan binivîse; ev jî ne riyeka baş e. Ji lewra çêtir e ko mirov tenê sê niqteyan dayne cihê wan bêje û komekên nenivîsandî. Ji bo sê niqteyên di nîşankirina kurtkirineka di jêgirtinekê de li »jêgirtin û veguhostinê«, benda 15-ê, binêre.

ŞANEK

Hersê niqteyên li pey êk divêt neyên parçe kirin û nekevin du rêzan û divêt ew rêzeka nû jî nedin dest pê kirin. Û divêt mirov valahiyê neêxe nêvbera hersê niqteyên li pey êk. Ji xwe *sêniqte*, ango *elîps*, wekî nîşandekeka serbixwe di fontan de heye.

Mirov dikare *sêniqteyê* dayne cihê navê ko hemî tîpên wî ne hatîn nivîsandin.

C... A... (yanî: Celadet Alî)

? Niqtepirs

Di paşiya komekan de

125 Mirov niqtepirsê ji bo dawîlêanîna komeka pirsê bi kar tîne. Heger piştî niqtepirsê bêjeyeka nû bêt, divêt li pişt niqtepirsê valahiyekek hebe. Ticaran gelek niqtepirsan daneyne pişt êk.

Ma esker dê careka dî bi ser Şernexê de bigirin?

Ma tu li kû bûyî, ji ber me ti pêjnî ji te ne bihîst?

Yanî mirov dikare xaniyê nû ve bike?

Pirs ev e: Ma insaf ev e?

Ma ew fêm dikin ka maneya wekêkiyê çi ye?

— Ew li kû mir? Reşadî pirsî.

— Lê ezê biçim, wî got, em çend banqenotan pê bidin?

Tenê pirsên dîrek bi niqtepirsê xelas dibin.

Kê bingehên rêzimana kurdî danî?

Ez ji xwe dipirsim ka kê bingehên rêzimana kurdî danî.

Komekên ko bêjeya pirsê (*ma, ma qey, gelo, kengê û hw.d.*) tê de nebin lê bi mebesta pirsê hatibin nivîsandin gerek bi niqtepirsê xelas bibin.

— Tu saet 10.25-ê çuyî malê?

— Erê, zûtir negiham.

— Tu dê sibehî zûtir biçî?

— Ez nizanim, heta sibehî jî Xwidê kerîm e.

Piştî bêjeyeka bitenê

126 Heger mirov ji tiştekekê ne emîn be yan jî gumanê jê bike, mirov dikare niqtepirsê dayne pişt bêjeyeka bitenê di komekekê de. Û hingê mirov nîşandekê diêxe nêv kevanekan de.

Ehmedê Xanî nivîsandina »Mem û Zînê« sala 1695-ê (?) xilas kir.

Mele Şerîf bi mêraniya (?) xwe têt nas kirin.

! Niqtebang

127 Mirov niqtebangê ji bo bidawîanîna baneşan, hişyarî, hêvî, xîtab, silam û yên wekî wan bi kar tîne. Heger piştî niqtebangê bêjeyeka nû bêt, divêt li pişt niqtebangê valahiyek hebe. Gelek niqtebangan daneyne pişt êk.

Ax!

Em berî saet şeşê siharê gihan karwanî!

Te dît hemalê me Mûsayî çawa bar hilgirt!

Çi tesedif!

Di ser xeta têla tixûbî re derbas nebe!

— Lezê bike! wî bang kir.

Evîne bi dengekê bilind qêrek da: Belaya xwe ji min veke!

Ho koçera min!

Gelî guhdarên hêja!

Pîrika min ya spehî û delal!

ŞANEK

Di nameyan de piştî bêjeya pêşiyê ya silamê carinan mirov dikare bihnokê di şûna niqtebangê de bi kar bîne. Û hingê divêt bêjeya piştî bihnokê bi hûrekê dest pê bike.

Zarono!

Ev bûne deh panzdeh roj we terka mala bavê xwe da û hon çûne Bêrûtê; nik mamê xwe.

Bawer bikin êdî wext e ko em li ser vê çûyîne hinek xeber bidin. Bivê nevé hon jî honê bixwazin bizanin di pey we re û bêl we bergehê mala bavê we çawan dixuye û di pergara mala we de çi hatiye guhertin û ev çawan guhêriye û bi vê guhartinê gelo em razî ne, an em bêriya wextê berê, wextê ko hon li mal bûn, dikin.

Bavê Cemşid (1942), »Reşbelek«, *Hawar*, hjm. 44, rûp. 3

Zarono,

ev bûne deh panzdeh roj we terka mala bavê xwe da û hon çûne Bêrûtê; nik mamê xwe.

Bawer bikin êdî wext e ko em li ser vê çûyîne hinek xeber bidin.

Bavê Cemşid (1942), »Reşbelek«, *Hawar*, hjm. 44, rûp. 3

Mirov niqtebangê danayne pişti ...

128 Ne pêwîst e mirov niqtebangê dayne heger ko li pey hişyariyekê – di eynî komekê de – komekeka idiaker yan jî şertker bêt. Hingê komek şûna niqtebangê bi niqteyê xelas dibe.

Vekirî biaxive, yan dê kes ji te fêm neke.

Niho here, heger te nevêt tu dereng bimînî.

Wekî dî jî, gava hişyariyek ji komekeka gelek dirêj pêk bêt, mirov şûna niqtebangê niqteyê dinivîse.

Hingê lê bixebite ko tu ji her zarokê re elbikeka biderî peyda bikî, yeka welê ko deriyên wê xweş bên girtin- û vekirin û sîrsîr jê neyêt.

129 Mirov niqtebangê bi kar naîne heger piraniya tekstekê ji hişyariyan bêk bêt. Wekî recete, manual û yên wekî wan.

Pênc sêvan spî bike. Wan bike zûl-zûl. Zûlan di nêv ronî de di miqilkê de biqelîne. Hêj germ wan digel berfeşîr û ardewîskê dayne ber mêvanan.

Û hinek caran mirov dikare niqtebangê ji bo diyarkirina tişteka girîng bi kar bîne.

Destikê kevçîk û çetelan berbijêr biêxe qûtîka wan. Lê miqate be ko ew firr bin, da ew jêk dûr bin. Û baş kontrol bike ka kevçîk ketine têk de an no!

Piştî bêjeya bitenê

130 Mirov niqtebangê datîne pişt bêjeyeka ko ji mirovî re biecêb e. Û hingê mirov niqtebangê diêxe nêv kevanekan de.

Diya min şazdeh (!) zarok anîn, ji wan dido hêj kiçîk mirin.

Di jêgirtinan de mirov niqtebangê diêxe nêv guşekevanekê de, da şaşiyên vekît û nivîsandinê nîşan bike. Li benda 15-ê binêre.

, Bihnok

Bingehê sereke

- 131 Divêt bihnok xwendinê zelal û hêsanê bike. Yanî mirov bihnokê datîne nêvbera beşên ko di komekê de ta dereceyekê serbixwe bin, lê mirov bihnokê danayne nêvbera beşên yekgirtî. Heger piştî bihnokê bêjeyeka nû bêt, divêt li pişt bihnokê valahiyek hebe.
- Û ev qaideyên li jêrê xweştir diyar dikin ka mirov bihnokê çawa bi kar tîne.

ŞANEK

Bihnoknivîsandin ne bi hinek bêjeyan ve girêdayî ye. Yanî qaideyeka welê nîne ko bibêje divêt hertim bihnok bikeve pişt hinek bêjeyan. Ya girîng ew e ka beşên komekê çawa pêk ve girêdayî ne. Û carinan dirêjahiya komekê welê dike ko mirov bivê nevê bihnokê diêxe komekê, da komek xweştir bêt xwendin. Yanî qaideyên mitelq ji bikaranîna bihnokê re nîn in. Gelek caran bihnoknivîsandin bi daxwaza nivîskarî ve girêdayî ye; lê hinek caran jî mirov mecbûr e.

Ji bo pêkvegirêdanê

- 132 a) Mirov hertim bihnokê dinivîse heger ko di hejmartinekê de gi-hanek (*û, yan, yan jî, lê, û hw.d.*) ne hebin.

Dewletên dagirker tenê xwîn, xwêdan û hêstiran dikin pişka neteweyên bindest.

Pêwîstî bi dersên bilez lê serast, rexnegir lê ne tawankir, baş lê ne famkor hene.

Koçero hat, wî nijdevan girtin, ew bi ser ket.

Azad li malê pakiyê ji kesê re nake, li dibistanê ew çavnivsiyê ji hevalên xwe re dike.

Gava ba ne xweş be, gava hêstir hefayî be û gava feqîriyê jî bi gewiya mirovî re girtibe zor e mirov debara mala xwe bike.

Endustriyalîsm bi pêşketina zû, teknîka xurt ve girêdayî ye. (= pêşketineka zû û teknîkeka xurt)

Bide ber: Pêşketina zû ya bi teknîkeka xurt. (= pêşketina teknîkî ko xurt e)

ŞANEK 1

Divêt mirov hertim bihnokê dayne nêvbera komekên ko bi »hem ... hem ...«, »carinan ... carinan ...«, »geh ... geh ...« û yên wekî van lêk hatibin girêdan û gihanek di nêvbera wan de nebe.

Lêkolîn hem ji hevpeyvîn, hem ji tecribeyan pêk têt.

Keçika malê ya kiçik carinan xwarinê dixwe, carinan naxwe.

Eliyê Emer geh raza ye, geh hişyar e.

ŞANEK 2

Pirê caran mirov bihnokê datîne nêvbera parçeyên komekê yên ko bi *hingî-yê* lêk hatine girêdan.

Pereyên wî hingî kêmtir bin, ew pirtir merdîniyê dike.

- b) Mirov bihnokê datîne nêvbera du komekên sereke heger ew di yek komekê de lêk bên girêdan, herçend gihanek (*û, lê, yan, û hw.d.*) di nêvbera wan de hebe jî.

Wan gelek mesref li reklamê kiribûn, lê malê wan nedihat firotin.

Turîstên elmanî pir diçin Tirkiye û Suriyeyê, û pir hindik diçin Iraqê.

ŞANEK 1

Ya baş ew e ko mirov bihnokê daneyne nêvbera du komekên ko parçeyeka hevpişk di komekekê de hebin.

Rûkenê bi evînê dilê xwe germ kir û Awirî ew sot.

ŞANEK 2

Mirov bihnokê danayne nêvbera komekeka sereke û hevokeka bi gihanekê lêk hatî girêdan.

Wî ragihand ko ew newxeş e û ew dê li malê bimîne.

Li dor nêvbirên wekî parantesan

- 133 Mirov hertim bihnokê datîne dor nêvbirên wekî parantesan. Ji bîr neke ko divêt tu bihnokê daynî pêşî û paşiya nêvbirê.

Hînkirina kurdiyê, ev pirsî giring, divêt bê çareser kirin.
Pirsî birakujîyê, yanî şerê nêvxwe, hertim serê kurdan diêşîne.
Gelek aliyên baş yê lêkolînê, digel kêmaniyên wê, hene.
Piştî 1979-ê, gava ko Barzanî mir, kurdên başur di xebata xwe de hi-
nekê sist bûn.
Melayî saet 12-ê, me paşê zanî, bang dayî bû.

»Gava hon li mal bûn, bi min be, ez çêtir dixebitîm. Ez bi şefeqê ve ra-
dibûm û heta ko hon hişyar dibûn saetekê an du saetan ez bi nivîsan-
dinê mijûl dibûm.

[— — —]

Maleke bêdeng, bawer bikin, wek jiyîneke bê saz û stran e.«

Bavê Cemşid (1942), »Reşbelek«, *Hawar*, hjm. 44, rûp. 3

Li dor hinek idyomên serbixwe

134 Mîrov hertim bihnokê datîne pişt idyomên ko di komekê de ser-
bixwe ne.

a) di bêjeyên xîtabkirinê de

Gelî ciwanik û ciwanmêrino, ji we re dibêjim hon bi xêr hatin.
Niho tu dikarî pêş de bêyî, Xezal.

b) di bêjeyên bangkirin û yê wekî bangkirinê de

Wey li min, ma ew li hir e.
No, tu dizanî çênabe.

c) di hinek bêjeyên serbixwe yê dî de ko komekekê didin dest pê ki-
rin an xelas kirin

Te rastî bivêt, ez dibêjim gerek wê xwe ji mêrê xwe berdabûya.
Ez dibêjim gerek wê xwe ji mêrê xwe berdabûya, te rastî bivêt.
Ne welê hêsanî ye, mixabin.
Baş e, ez dê dereng bêm malê.

d) di beşên komeka dubarebûyî de

Ew gelek jêhatî ye, ew Rizgarê feqîr.

Gera vala li kolaneyan, tu dizanî ne baş e.

Ew mirovên ko ji xelkê xwe re gelek kar kirîn, ma çima kesê qedrê wan nezanî?

e) di nêvbera bersiv û hevoka veguhostinê de; heger ko bersiv ne bi niqtepirs û niqtebangê xelas bibe

— Ew li jêrê li hêviya te ye, Bahozi hêdîka di guhê Şevderî de got.

f) di pêşiya nimûnedan û komponentên komekê yên serbixwe de

Wan gelek se hene, bo nimûne yek ji wan gurîx e.

Ma dê çi ji gundiyan mişextî bêt, bo nimûne yên ji Dêrgulê?

Di demekê kurt de pirs dê bêt çareser kirin, lê ne berî du heyîvan.

Li dor hevokên nêvber

135 Hinek hevokên nêvber hene ko divêt hertim mirov bihnokê dayne pêşî û paşiya wan, li benda 133 û 134 f-ê binêre.

Bihnoka maneguhor

136 Heger mirov li gor qaideyan bihnokê bi rê ve neçe têgihîştina komekê dikare zor bibe bêyî ko bihnok maneya komekê biguhere. Lê di hinek rewşan de bihnok dikare birhê (tehsîrê) li maneyê bike. Van cotekomekên li jêrê bide ber êk.

Xwarineka hindik, paqij. (= xwarineka hindik û paqij)

Xwarineka hindik paqij. (= ne gelek paqij)

Ardewîskeka gelek, şîrîn. (= ardewîskeka gelek û şîrîn)

Ardewîskeka gelek şîrîn. (= ardewîskeka zêde şîrîn)

Bihnok di reqeman de

137 Bihnok, ji bilî ingilîziyê, di hemî zimanên ewropayî de wekî nîşandeka dehêkê têt bi kar anîn.

25,8 (bilêvkirin: bîstûpênc bihnok heşt)

; Niqtebihnok

138 Heger mirov hizir bike ko niqte vavêrkereka dijwar û bihnok jî vavêrkereka sist e, hingê divêt mirov niqtebihnokê bi kar bîne. Mirov niqtebihnokê diêxe nêvbera komekên – pirtir di nêvbera komekên sereke de – ko nêzîkahiyek digel êk hebin. Di pişt niqtebihnokê re bêje bi hûrekê dest pê dike. Heger piştî niqtebihnokê bêjeyeka nû bêt, divêt li pişt niqtebihnokê valahiyek hebe.

Carinan, bi şev dengê we dikim û hişyar dibim; çavên xwe li textên we digerinim. Paşê, tête bîra min, ez dibêjim sehvir e.

Bavê Cemşîd (1942), »Reşbelek«, *Hawar*, hjm. 44, rûp. 3

Hilbijartina niqtebihnok û nîşandekên dî bi dilê mirovî ve girêdayî ye. Ji lewra ne mimkin e ko mirov bibêje di filan rewşê de divêt niqtebihnok hebe û di bêvanê de divêt nebe.

139 Di hejmartina hinek tiştan de mirov dikare ji bo grûban jêk vebiqetîne niqtebihnokê bi kar bîne.

Tûrikê teji xerdel-merdel li ber dîwarî bû: destek cil û aletên tiraşkirinê; balolên nanî, mêwe û çaya germ; nexşe û berçavik tê de bûn.

Enstîtuya Kurdî ya Parîsê di gelek babetan de lêkolînan dike: ziman û ferheng; stran, çîrok û helbest; dîroka siyasî, eşairî û civakî.

Di ferhengan de niqtebihnok ji bo vavêrkirina bêjeyên manecida, û bihnok ji bo bêjeyên hevmane tîn bi kar anîn.

sempatik kesê ko pişikdariyê di hestên yekê dî de dike; baldar, têgehîştî; xwînşirîn, germ

140 Di pêşiya hevokên nêvbir yên ko zêdekirinekê çêdikin de.

Ji zimanên mirî hin hene warkor û kordûnde diçin, di pey xwe re ti tiştî nahêlin; ne kêl ne kitêb.

Azîzan, Herekol (1942), »Zimaneke û zilamek«, *Hawar*, hjm. 40

: Niqtecot

141 Mirov niqtecotê diêxe pêşiya jêgirtin, bersiv, axaftin yan tişteka wekî wê, heger ko hevokeka axêverî/nivîskarî diyar bike li pêşiya wan hebe. Û di rewşên wiha de hertim divêt piştî niqtecotê tîpa girdek hebe. Heger piştî niqtecotê bêjeyeka nû bêt, divêt li pişt niqtecotê valahiyek hebe.

Hinekan li ser Memduh Selîmî gotiye: »Ew welatparêzekê baş bû, lê xelkê qedrê wî nezanî.«

Li ser dîwarî nivîsandibûn: »Ciwanan bes bikujin!«

Biken wî pirsî: »Ma tu tam piştrast î?«

Berî lehîztokê ez fikirîm: Em dê wan avûav bibin.

Hamlet: Hebûn an nebûn, pirs ev e.

ŞANEK

Niqtecot li pêşiya pirs û baneşanan jî têt bi kar anîn, heger ko ew ne jêgirtinên dîrek ji gotinên hinekan bin. Û li hir jî piştî niqtecotê tîpa girdek têt.

Pirs ev e: Kî dikare biryar bide ka çi rast û çi xelet e?

Pêşniyara min ev e: Ji herkesê re kompûtereka belaş!

142 Mirov dikare niqtecotê wekî xêzika bersivê di diyalogan de bi kar bîne.

Şêrko: Ez dê saet 04.15-ê ji xewê hişyar bibim, da biçim karî.

Ferhat: Xêr e, ma tu nikarî hinekê di jî razî, da baş bêhna xwe vekî?

Şêrko: No, zaro û zêçên min hene, divêt wan xweyî bikim. Ji lewra jî gerek ez xwe ji karê xwe paş ve nehêlim.

143 Mirov niqtecotê diêxe pêşiya hejmirandin, nimûnedan, şirovekirin, spesîfisekirin û kurtevegustostinan. Hingê ew dikare bersiva pirsên wekî »yanî«, »mebest jê«, »bo nimûne« û »herwekî« bide. Li hir ya baş ew e ko hûrek piştî niqtecotê bêt.

Herçi heywanên kûvî, di cihê jêliyan de ev heywanên ha peyda dibin:

hirç, piling, wişk, qwîz, rovî, kêrvoşî, heftar, sîxur, kurîbeşk, beraz, gurî, siorî, jîjo seyavî, pezkovî, gornebaş, mar (textlîtê maran: koremar, marê-reş, marê-teyar, tîrmar, keşkîni, kere, dûvşûjin, stobazin, marê avî) marmarişk, kêlgeratik, gumgumok, balîfzerk, şemşemotik, dûpişt, mişk, koremişk, sêvil, xilt, cirt, zof, beqmar, mûrî (textlîtê mûriyan: reş, hesin-bazik, zer, gêrik, rêviş).

Azîzan, Herekol (1941), »Jêliyan«, *Hawar*, hjm. 34, rûp. 11

Dê sê kartên hilbijartinê bidin te: yek zer (ji PDK-yê re), yek kesk (ji YNK-yê re) û yek sor (ji Komunîstan re).

Min niho bi tesedif zanî: mêrik kup bû.

Xelilî gelek pirtûkên Erebe Şemo xwendine: *Jiyana bextewar, Şivanê kurd, Hopo, Kurdên Qefqasyayê û derwêşên kurd*. (Navên pirtûkan bi girdekê tên nivîsandin.)

Di rewşên wiha de hinek caran nivîsandina girdekê piştî niqtecotê çêtir e. Li benda 46-ê binêre.

144 Mîrov niqtecotê di hinek bêjeyên reqeman û di nêvbera hinek bêjeyên kurtkirî de bi kar tîne.

10:50 banqenot

Xanî 15:4-7 (pirtûka Xanî, beşa 15-ê, ji rêza 4-ê heta 7-ê)

Armanc 1993:10 yan jî *Armanc* 10/1993 (hejmar 10 1993)

Pîvan 1:100 000 (pîvana ji êkê ta sed hezarê)

100:5=20

ŞANEK

Niqtecotê neêxe nêvbera reqemên ko saet, deqîqe û saniyeyan diyar dikin de.

– Xêzika axaftinê

145 Di teksta çapkirî de mirov xêzikeka dirêj bi kar tîne, navê wê xêzika axaftinê ye. Mirov xêzika axaftinê li gelek cihan ji fonksiyonên cida re bi kar tîne.

Ferqeka diyar di nêvbera xêzika axaftinê (–) û bendikê (-) de heye. Xêzikên axaftinê jî du texlît in. Yek ji wan himbe *em-ê* (—) dirêj e û navê wê *em-dash* e. Ya dî himbe *en-ê* (-) dirêj e û navê wê *en-dash* e. Em di kurdiyê de ya ko navê wê *en-dash* (-) e bi kar tînin. Ji bilî ingilîziyê di zimanên dî de *em-dash* (—) nayêt bi kar anîn. Û mirov ticaran bendikê (-) di şûna xêzika axaftinê (-) de bi kar naîne.

ŞANEK Û AWARTE

Heger mirov bixwaze mirov dikare di diyalog û veguhostinê de xêzika axaftinê û xêzika bersivê bi *em-dash* (—) binivîse. Lê ji bîr neke tenê di pêşiya bersiv û diyalogan de.

— Ka tu li kû mayî?

— Karê min hebû, dereng ketim.

Ji bo vêsîh, nêvbir û lêzêdekirinan

146 Mirov dikare xêzika axaftinê ji bo vêsîhê li pêşiya tiştêkê bi kar bîne ko mirov ne li hêviyê ye.

Keftelêfteka gelek mezin – bêyî ti encam hebin.

Wekî diyarî wî bisiklêtek dixwest – kerek danê.

147 Mirov dikare xêzika axaftinê dayne dor nêvbirên ko wekî parante-san e, yan jî dayne dor ravek, rezervasyon, kurtkirin û hw.d-yên lê zêde bûyî. Divêt mirov xêzika axaftinê dayne pêşî û paşiya nêvbirê. Lê heger piştî nêvbirê komê xelas bibe ne pêwîst e. Divêt valahiyek di pêşî û paşiya xêzika axaftinê de hebe.

Ez nikarim – herhal niho – ti sozan bidim te.

Demê çareserkirina wê problemê hatiye û boriye – heger niho ne dereng jî be.

Yên teqawidbûyî, dêûbabên bitenê, yên kêmpere – evên he hemî ziyânê ji reformê dibînin.

ŞANEK 1

Mirov dikare bihnokê dayne pişt xêzika axaftinê. Û hingê ew bêyî valahî dîrek piştî xêzika axaftinê têt.

Berê hinek kes li serxwebûna başurê Kurdistanê xebitî ne – civîna li Parîsê têt bîra min –, lê ti xêrek mezin jê çênebû.

Gelek caran di rewşên wiha de mirov dikare bihnokê nenivîse bêyî ko ew birhekê li zelaliya mebestê bike.

148 Divêt mirov gelek xêzikên axaftinê neêxe eynî komekê. Heger ko mirovî bi xêzika axaftinê nêvbirek dabe komekê ne pêwîst e mirov bi xêzika axaftinê nêvbireka dî jî lê zêde bike.

Ji bo bersivê – wekî xêzika bersivê

149 Xêzika axaftinê gelek caran di veguhostinê de li şûna nîşandeka jêgirtinê wekî xêzika bersivê têt bi kar anîn. (Di vê bikaranînê de navê nîşandekê dibe *xêzika bersivê*, *xêzika veguhostinê* û *mînûsa axaftinê*.) Û hingê her bersiva nû di rêzeka nû de dest pê dibe.

Ferqeka pir giring di nêvbera xêzika bersivê û nîşandeka jêgirtinê de heye. Ew jî ev e: Xêzika bersivê ne bi sedê sed e, lê nîşandeka jêgirtinê bi sedê sed e. Yanî heger mirovî axaftina yekî veguhostibe û ew bi nîşandeka jêgirtinê nîşan kiribe divêt formûlasyon û bêjeyên di veguhostinê de sedê sed wekî yên kesê axaftî bin. Lê heger mirovî axaftina yekî di veguhostinê de bi xêzika bersivê nîşan kiribe, maneya wê ew e ko mirovî guhortin di formûlasyon û bêjeyên wî de kirine û zimanê wî serast kiriye. Ji xwe piraniya rojnamevanan li şûna nîşandeka jêgirtinê xêzika bersivê bi kar tînin.

– Ma çima tu nehatî seyranê? wî pirsî. Ma te ew ji bîr kiribû?

Bikaranîna li cihên dî

150 Xêzika axaftinê di nêvbera reqem û nêvbera navên cihan de têt bi kar anîn; di ifadeyên peryod, miqdar, qunax û hw.d de. Maneya

vê bikaranînê »ji ... ta« yan jî »di nêvbera ... û ...« ye. Gava ko mirov xêzika axaftinê bi kar tîne divêt mirov bêjeya »ji« yan »nêvber« nenivîse.

Û hingê mirov ti valahiyê naêxe pêşî û paşîya xêzika axaftinê, nemaze di teksta nivîsandî de.

Qunaxa du-sê rojan. (bilêvkirin: ji du ta sê rojan)

Heroj 1-5 heban bixwe. (bilêvkirin: ji yek ta pênc heban)

Saet 9-16-ê vekiriye. (bilêvkirin: ji saet nehê ta şazdehê vekiriye, *yan jî*: di nêvbera neh û şazdehê de vekiriye)

1-17-ê tebaxê girtiye. (bilêvkirin: ji 1 ta 17-ê tebaxê girtiye, *yan jî*: di nêvbera 1 û 17-ê tebaxê de girtiye)

Xeta Diyarbekir-Şernexê. (bilêvkirin: xeta di nêvbera Diyarbekir û Şernexê de)

Maça Wanspor-Batmansporê 12-5. (bilêvkirin: Maça di nêvbera Wanspor û Batmansporê de diwazdeh û pênc)

ŞANEK 2

Gava mirov xêzika axaftinê dayne nêvbera du tarîxên salê yên ko di eynî sedsalê de ne, hingê mirov dikare tarîxa sala paşiyê kurtkirî binivîse: 1980-99. Lê ya herî zelal ew e ko mirov hemiyê reqeman binivîse: 1980-1999. Ifadeyên wekî »200-300 mirovan« divêt wekî »2-300« neyêt nivîsandin, lewra maneya vê »di nêvbera 2 mirov û 300 mirovan de« ye.

151 Mirov dikare xêzika axaftinê dayne nêvbera navê du nivîskar, kompozîtor û y.w.w-yên ko hempa ne. Û hingê mirov valahiyê naêxe pêşî û paşîya xêzika axaftinê, nemaze di teksta nivîskî de.

Goran-Pîremêrd
Taha-Miryemxan
Kamiran-Celadet

Ji bo xwendevan şaş nebe û xêzika axaftinê bi maneya bendikê nexwîne çêtir e ko mirov navê cotnavên wiha bi gihanekan binivîse: *Goran û Pîremêrd* yan jî *Goran & Pîremêrd*.

152 Sê xêzikên axaftinê yên li pey êk, di nêv guşekewanekê de, nîşan didin ko di jêgirtin û parçegirtinê de kurtkirinên dirêj hatine kirin. Li benda 17-ê binêre.

153 Mirov dikare di deqandinekê de xêzika axaftinê wekî nîşandeka her deriyê nû bi kar bîne. Bide ber benda 23-ê.

154 Xêzika axaftinê wekî nîşandeka mînûsê têt bi kar anîn.

Ji bo xêzika axaftinê ya di nêv komekan de, li benda 8-ê binêre.

155 Mirov dikare di grafîk û tabloyan de xêzika axaftinê ji neyînê re bi kar bîne.

tirk	25 000
kurd	10 000
ereb	4 000
faris	500
cihû	200
swêdî	–
zencî	–
gurcî	300

- Bendik

Ji bo vekîtê

156 Ji bo vekîtê mirov bendikê bi kar tîne.

Xwende- geh	mal- xirab	devli- ken	pirs- yar
----------------	---------------	---------------	--------------

Di pêkvegirêdanan de

157 Gava ko mirov du bêjeyan pêk ve girê dide, ya herî baş ew e ko mirov bendikê neêxe nêvbera wan de. Lê hinek caran ji bo zelaliyê çêtir e ko mirov bendikê biêxe nêvbera wan de.

kanûna-paşiyê
pro-kurd
Rojhilata-nêvê

»Perîcar palên çiyar heta bi bilindahîyeke ecêb, şehnişîwarî tebeq tebeq, mîna diyarên bi serhev, ajotî û avakirî ne. Wek rezên me ên çêtir-xebitandî.«

Azîzan, Herekol (1934), »Kurd û Kurdistan: bi çavê biyaniyan«, *Hawar*, hjm. 24

158 Mirov hertim bendikê datîne nêvbera pêkvegirêdan û tewandinên ji reqem û bêjeyan çêbûyîn û herwiha nêvbera pêkvegirêdanên ji kurtekan jî çêbûyîn.

70-salî
Sala 1987-ê

159 Mirov dikare bendikê dayne nêvbera cotnav û cotpaşnavêkî, yan jî nêvbera herdu tîpên pêşiyê yê cotnav û cotpaşnavêkî.

Axayê-Sor, Gera-Xanî, Bavê-Têlî, Birca-Belek, Medresa-Sor
Mihemed-Emîn Zekî yan M-E Zekî (Mihemed Emîn Zekî)
Celadet-Alî Bedir-Xan yan C-A Bedir-Xan (Celadet Alî Bedir Xan)

160 Divêt mirov bendikê dayne nêvbera pêkvegirêdanên ko têkiliyên

wan pêk re hene. Hingê bendik cihê û-yekê veşartî digire.

Têkiliyên di nêvbera Swêd-Finland û Tirkiyeyê de gelek baş in.
Fehengeka kurdî-farisî-tirkî ji min re pêwîst e.
Endustriya kimyewî-zirafî li Kurdistanê pêş dikeve.
Ew mirovekê marksîst-lenînîst e.

161 Mirov hinek caran dikare bendikê biêxe nêvbera *ne-ya* neyîniyê û bêjeya li pey wê.

Tu ne-mêr î. *yan jî* Tu nemêr î.
Kesên ne-mirov rûreş in. *yan jî* Kesên nemirov rûreş in.

162 Mirov dikare bendikê biêxe nêvbera pêkvegirêdanên ko bi serê xwe nikarin wekî yek bêjeyê tenê bîn nivîsandin.

Metoda-xwe-bi-xwe-çêkirinê
Ji-ber-xwe neaxive!

Wekî beşek veşartî ji bêjeyê

163 Heger mirov bixwaze diyar bike ko beşek ji bêjeyekê hevpişk e ji bêjeyên berî xwe re jî, hingê mirov dikare bendikê bi kar bîne.

Qehwe- û çayxaneyên Diyarbekirê gelek in. (Qehwexane û çayxaneyên Diyarbekirê gelek in.)

Pirtûk-, kar- û aşxaneyên Diyarbekirê şewitîn. (Pirtûkxane, karxane û aşxaneyên Diyarbekirê şewitîn.)

Bikaranîna bendikê li cihên dî

164 Pirê caran bendik di ferhengan de wekî cihgira rayeka bêjeya te-wandî têt bi kar anîn.

kevir -ek -ên -nen

165 Mirov bendikê diêxe nêvbera reqemên telefon-, postcîro- û bankcîroyê û herwiha diêxe nêvbera salên kurtkirî. Li benda 74 û 83-ê binêre.

() Kevanek

166 Di teksta adetî de kevaneka qews têt bi kar anîn (), navekê wê jî *kevaneka parantesê* ye. Bêjeya *kevanek-ê* ji bo navê nîşandekê û *parantes* ji bo navê teksta di nêv kevanekê de ye.

Li dor nêvber û lêzêdekirinan

167 Mirov dikare nîşandeka kevanekê li dor nêvberên ko wekî parantesan in û li dor şiroveyan bi kar bîne.

Lêkolîn li ser 55 000 jinan e (25 000 yên ko xwedî pênc zarokan, 30 000 yên ko xwedî neh zarokan) û di heft salan de xelas bû.

Daxuyaniyek ji PDK-yê jî hatiye (Partiya Demokrat ya Kurdistanê).

Kanser (penceşêr) nexweşiyeka welê ye ko mirov jê xelas nabe.

ŞANEK

Gava ko agahdariyek wekî parantesekê be mirov kevanekê datîne dor wê. Van herdu nimûneyên li jêrê bide ber êk.

Cewher Namiqî (PDK) heta jê hat Parlamento parast.

Daxwaza PDK-yê hertim parastina Parlamentoyê bû.

Li rex nîşandekên di yên vavêrkirinê

168 Heger teksta di nêv kevanekê de bi serê xwe komekeka tam be, hingê mirov kevaneka paşiyê diêxe pişt niqte, niqtepirs û niqtebanga ko komekê xelas dike.

Me mizgîniyeka xweş ji we re heye. (Ma kengê we mizgînî nebû?)

Heger parantes ne komekeka serbixwe be, lê di paşiya komekê de beşek ji komekê be, hingê mirov kevaneka paşiyê diêxe pêşiya nîşandeka ko komekê xelas dike de.

Ma lêvên Narincê diqermiçin (diçin êk)?

Ew dê piştî du saetan binive (raze).

ŞANEK 1

Paranteseka ko wekî nêvberê di nêv komekekê de be hertim bi hûrekê dest pê dibe, herçend parantes komekeka serbixwe jî be. Û parantes dikare bi niqtepirs û niqtebangê xelas bibe, lê ne bi niqteyê.

Kurikî digot ko hirçek ketibû pê wî (niho em dizanin ko ew kûçikek bû!) û li pey wî hat heta nêzîkî bajarî.

ŞANEK 2

Mirov dikare bihnokê dayne pişt kevanekê. Di hejmartinên wekî di jêrê de pêwîst e mirov bihnokê dayne pişt kevanekê.

Beşdarên minaqeşeyê Mesûd Barzanî (PDK), Kemal Burkay (PSK), Celal Talebanî (YNK) û Evdila Ocalan (PKK) bûn.

Di rewşên dî de mirov dikare, bêyî ko birh li maneyê bibe, bihnokê nenivîse.

Hêzên jêk cida (di nêv wan de PKK û PÎK jî) xebateka hevpişk pêşniyar kirin.

Parantes di parantesê de

169 Ya baş ew e ko mirov di tekstê bingehî de parantesê di parantesê de çêneke. Heger ko pêwîstî hebe hingê mirov dikare kevaneka qews () ji parantesa derve re bi kar bîne û xêzika xwehr (/) jî ji bo parantesa di mal de bi kar bîne. Hinek kes guşekevanekê ji wê parantesê re bi kar tînin ko di mal de ye. Ew ne baş e, lewra ew têkilîkiyê bi guşekevaneka di jêgirtinan de çêdike.

Civîna hikûmeta nûavabûyî (ko ta niho çar caran bi devjeniyên digel hevrikan / ya dawiyê bi kuştina parlamenterê partiya çep / hatiye qut kirin) bêyî ko bigihî ti encaman xilas bû.

Kevaneka rastê

170 Mirov kevaneka rastê datîne pişt tîpên beriya sernivîs, beş û hw.d-yan. Heger mirov reqeman di şûna tîpan de bi kar bîne divêt mi-

rov niqteyê (.) dayne pişt reqemê. Mirov kevaneka rastê ji têbînî û ravekan re jî bi kar tîne.

- a) Rewşa aborî li Ewropayê 1945
- b) Rewşa aborî li USA-yê 1945
- c) Rewşa aborî li Kurdistanê 1945

Heger ko hejmirandin di paragrafekê de li pey êk bîn, hingê mirov kevaneka rastê datîne hem pişt tîpan hem pişt reqeman.

Pirsên herî giring ev in: 1) zêdekirina heqê endametiye, 2) peydakirina endaman, 3) arîkariya ji xelkê û 4) kompûterîzekirina karûbarên komeleyê.

171 Gava ko mirov balkêşiyekê bo hinek reqem yan tîpan di tekstekê de dinivîse, hingê reqem û tîp bêyî kevaneka rastê tîn nivîsandin. Bide ber benda 122-ê.

[] Guşekevanek

172 Mirov guşekevanekê datîne dor lêzêdekirin û serastkirinên ko mirovî di jêgirtinekê de kirîn û bi wî awayî diyar dike ko ew ne paranteseka di orjînalê tekstê de ye.

Hazim di heqê Kamiran Alî Bedir-Xanî de wiha dinivîse: »Kamiran Alî [Bedir-Xan] mirovekê kurd, zimanzan û rewşenbîr bû.«

Mirov dikare guşekevanekê dayne dor jêderêxistinên di jêgirtinekê de. Li benda 15-ê binêre.

Mirov dikare rêzên helbestan yên di eynî rêzê de bi cih nebûyîn bi guşekevanekê bibe rêza jêrtir.

Malikên jêrîn ji stranên mîr Miheme ne.

Ezê li Mihemed begî fikirîme, bi vê

[xemlé bi vê kokê

Te xelît û sirme ne, rîşî berdan ser zirhokê

De tu berê şeşxanê ji bizinê biguhêrîne, ve

[nêrî wê sekinî, li pêş bihokê

Azîzan, Herekol (1934), »Bêriya Botan«, Hawar, hjm. 25

Mirov di tekstên piyes, fîlm, radyo û televîzyonê de guşekevanekê datîne dor hinek ravekan.

Cewher [bi dengê bilind]: Ez nikarim vî barî hilgirim!

Semed [xwe ditewîne]: Mereq neke, ez dê li hewara te bêm.

173 Di matematîkê de guşekevanek wekî parantesa derve û kevaneka qews wekî parantesa mal de têt bi kar anîn.

$a[8-(b+2)+c] = ba-ab+ac$

174 Di warê fonetîkê de guşekevanek ji bo bilêvkirina dangan têt bi kar anîn. Bêjeya *périphérie* di fonetîkê de dibe: [periferî]

}} Kemberkevanek

175 Kemberkevanek diyar dike ko hinek agahdarî pêk ve girêdayî ne. Û hingê mirov berê kemberkevanekê dide wan agahdariyên ko pêk ve girêdayî ne. Divêt kemberkevanek hewqes mezin be ko xwe li dor hemî insuran bipêçe.

Xelef	}	grub 1
Mîrza		
Piling		
Eşref		
Mehmûd		
Kerem	}	grub 2
Xalid		
Cemîl		

176 Di ilmê kûmeyê de kemberkevanek dorpêçiyê li wan hêmanan (elemanan) dike ko di kûmeyekê de ne.

{10, 7, 5} kûmeya hejmara deh, heft û pêncê

» « Nîşandeka jêgirtinê

177 Mirov nîşandeka jêgirtinê datîne dor teksta ko mirovî ji derekê girtî û valahiyê naêxe nêvbera wan û tekstê. Şiklê hemî nîşandekên jêgirtinê ne wekî êk in. Di kurdiyê de nîşandekên cida ji jêgirtinê re tèn bi kar anîn. Min di vê pirtûkê de nîşandeka jêgirtinê ya wekî »pepikên qazê« bi kar aniyê. Celadet Alî Bedir-Xanî jî ey-nî nîşandek bi kar aniyê.

Ferqek di nêvbera nîşandeka ko min û Celadetî bi kar aniyê de ew e ko min berê serikê nîşandekê nik jêgirtinê ve (« ») kiriye, û Celadetî piştî nîşandekê daye jêgirtinê (« »). Bi awayê min zelaltir diyar dibe ka jêgirtin li kû dest pê dike û li kû xelas dibe.

Di pirtûk û kovaran de spehîtir e ko mirov »pepikên qazê« (« ») di şûna nîşandeka jêgirtinê ya adetî (” ”) de bi kar bîne. Lê di rojnemeyan de belkî çêtir be ko mirov nîşandeka jêgirtinê ya adetî (” ”) bi kar bîne.

»Hon bi xêr bèn«, wî got.

"Hon bi xêr bèn", wî got. (nîşandeka jêgirtinê ya sexte)

Li jêrê bi nimûneyan diyar dibe ka nîşandeka jêgirtinê di zimanên cida de çawa ye.

Ziman	Jêgirtin	Jêgirtin di jêgirtinê de
danîmarkî	»ord«	»ord«
elmanî	„Wort“	,Wort‘
	»Wort«	›Wort‹
fransî	« mot »	« mot »
	«mot»	«mot»
ingilîzî	“word”	‘word’
italî	«parola»	«parola»
norweçî	«ord»	«ord»
swêdî	”ord”	’ord’
	»ord«	’ord’
	«ord»	’ord’
tirkî	“sözcük”	‘sözcük’

Li dor jêgirtinê

178 Mirov dikare nîşandeka jêgirtinê dayne dor jêgirtin û bersivan. Li benda 11 û 18-ê binêre.

179 Heger jêgirtinek di jêgirtineka dî de hebe, hingê mirov apostrofê (fonksyona wê li hir wekî nîşandeka jêgirtinê ya kit e) datîne dor jêgirtina di mal de. Li nimûneya di benda 14-ê de binêre.

Li dor navê berhem û navan

180 Di nêv tekstê de, piraniya caran, mirov nîşandeka jêgirtinê datîne dor navê berhemên edebî, şano, hiner, stran, beste û y.w.w-yan, herwiha mirov datîne dor navê gemî, balafir û yên wekî wan jî. Bi nîşandeka jêgirtinê mirov rê li ber şaştegiştinê digire.

Di heqê Ehmedê Xanî û kitêba wî »Mem û Zînê« de, bi min be, mirov dikare jê bêtir jî bibêje. Belê Xanî jî xudan kitêb e. Lê Xanî pêxember e jî. Pêxemberê diyaneta me a milî, pêxemberê ola me a nijadîn.

Azizan, Herekol (1941), »Klasikên me – an şahir û edibên me ên kevin«, *Hawar*, hjm. 33

Ma hayê te ji strana »Eysanê« heye?

Li benda 40-ê binêre.

181 Mirov dikare nîşandeka jêgirtinê dayne dor navên delalî û kêmqedriyê, nemaze heger ew hinekê xerîb bin.

»Keskosorê« mala Melî delalkirî mezin bû.

»Mûçir« di zarokiya xwe de têra xwe belakir bû.

Ji bo bêje yan idyomekê bide diyar kirin

182 Mirov dikare nîşandeka jêgirtinê dayne dor bêjeyekê heger mirov bixwaze balê bikişîne ser neqandina bêjeyê yan jî awayê bikaranîna bêjeyê.

Rojnamevanî »nêrîngeh« di maneya fokosê de bi kar aniyê.

Li bendên 34–39-ê binêre.

183 Mirov dikare nîşandeka jêgirtinê dayne dor bêjeyên nû yên biyanî, ko hêj di nêv zimanî de ne heliyane. Ji bîr neke ko bikaranîna nîşandekê bi vê mebestê bi demî ve girêdayî ye, gava ko ew bêjeya biyanî »kedî« bû hêdî ne pêwîst e tu wê bi nîşandeka jêgirtinê nîşan bikî.

Lê belê bêjeyên ko mirov miweqet ji zimanekê dî emanet dike, divêt hertim bi nîşandeka jêgirtinê bîn nîşan kirin. Piştî ko mirov bêjeyeka biyanî di nêv teksta xwe de cara pêşiyê bi nîşandeka jêgirtinê nîşan kir, hêdî ne pêwîst e ko mirov her cara ko mirov wê bêjeyê di eynî tekstê de dinivîse bi nîşandeka jêgirtinê nîşan bike.

Ve çend sal e min qet ava »live-ê« venexwarî û heta ji min bêt ezê ava liveê venexwim da serxweş nebim.

184 Bi nîşandeka jêgirtinê mirov dikare diyar bike ko mirov bêjeyek ne bi maneya xwe ya eslî, yan jî bi maneyeka îronîk bi kar aniye.

Di şerê di nêvbera PDK û PKK-yê de gelek mirov nehatine kuştin, »tenê« 950 kes hatine kuştin.

Divêt mirov lê miqate be ko nîşandeka jêgirtinê ji bo vê fonksiyonê gelek bi kar neîne. Nîşandeka jêgirtinê ne aleteka welê ye ko gava mirov xîret neke bêjeyek yan formûlasyoneka çêtir bibîne û hema bi wê xwe xelas bike. Li jêrê hinek nimûne hene ko diyar dikin ka mirov çawa nîşandeka jêgirtinê şaş yan ne di cihê xwe de bi kar tîne.

Axaftina wî dilê guhdaran »şad« kir û hemiyar jê re li çepikan êxistin. (Ravek: *Li gor ko mirov ji komekê fêm dike şadî li hir di maneya xwe ya rast de ye û ti mebesta wê ya îronîk nîne.*)

Hinek sûtaren gundî »terrê« xwe derêxistin û li kolaneyan geriyan. (Ravek: *Erê bêjeya »terr« bêjeyeka kolaneyê ye, lê ji ber ko ew digel bêjeya »sûtar« hatiye bi kar anîn di cihê xwe de ye û ne pêwîst e bi nîşandeka jêgirtinê bêt nîşan kirin.*)

185 Mirov hinek caran dikare bijartinekê di nêvbera nîşandeka jêgirtinê û bêjeyên »ne ji xwe ve, xwidêgiravî« de bike. Lê bila li bîra te

be ko mirov nikare herdu varyantan pêk re bi kar bîne.

Navê wî »Şeşper« e.

Ne ji xwe ve navê wî Şeşper e.

Xwidêgiravî navê wî Şeşper e.

Li dor nîşandekên vavêrkirinê yên dî

186 Heger ko teksta di nêv nîşandeka jêgirtinê de komekeka serbixwe be, hingê mirov nîşandeka jêgirtinê ya paşiyê datîne pişt nîşandekên vavêrkirinê – niqte, niqtepirs, niqtebang – yên ko komekê xelas dikin.

Wî bi dengê nerm got: »Em dikarin sibehî li ser wê biaxivin.«

Heger ko jêgirtineka di paşiya komekekê de ne komekeka serbixwe be, hingê mirov nîşandeka jêgirtinê ya paşiyê datîne pêşiya nîşandekên vavêrkirinê yên paşiyê.

Di rojnameyan de digotin ew e »cerbeka baş«.

Li bendên 12–13-ê binêre.

Li dor beşek ji bêjeyekê

187 Divêt mirov lê nexebite ko nîşandeka jêgirtinê dayne dor beşek ji bêjeyekê. Lê belê gava mirov hinek bêjeyan pêk ve girê dide bivênevê dibe ko welê bike. Di rewşên wiha de ya baş ew e ko mirov bendikê biêxe nêvbera wan de.

Hinek »xweşhal«-mrovên ewropî lê dixebitin pirtûkxaneyeka xweser di heqê kurdan de vekin.

Lê şaşiyeka gelek mezin e ko mirov parkîta tewandinê dayne derveyê nîşandeka jêgirtinê.

Nenivîse

Wan »optimîsm«a xwe winda kirin.

Ew dê »Mem û Zîn«ê bixwînin.

Holê binivîse

Wan »optimîsma« xwe winda kirin.

Ew dê »Mem û Zînê« bixwînin.

Ştexalî li ser «divêtê» ye. Divêt holê bikin; divêt holê bête çêkirin.

Bedir-Xan, Celadet Alî (1943), »Merhele«, *Roja Nû*, hjm. 1, rûp. 2

Wekî nîşandeka dubarekirinê

188 Mîrov dikare nîşandeka jêgirtinê ji bo dubarekirina bêjeyên di rêza didoyê de bi kar bîne, heger ew bêje wekî ya di rêza ser xwe re be. Ji bîr neke ko mirov nîşandekê datîne rasta hemî bêjeyan û ti-caran danayne rasta reqeman.

Mîrza Hesên	axa	Haco	naîbê	Cezîrê	sed	(100)	lîre	Sûrî
»	Seîd	»	Deqorî	»	»	sed	(100)	»
»	Qedrî	beg	Cemîl	Paşa	sed	(100)	»	»
»	Mustafa	»	Şahîn	naîbê	Sirocê	pênçe	(50)	»
»	Seîd	»	Îshaq	»	Cezîrê	»	(50)	»
»	Şêxo	axa	naîbê	Çiyayê	Kurd	»	(50)	»
»	Faîq	»	»	»	»	»	(50)	»
»	Cemîl	»	»	Ezazê	»	»	(50)	»
»	Mihemed Filîz	ji axên	Çiyayê	Kurd	»	(10)	»	»

»Di taxa kurdan de« (1943), *Roja Nû*, hjm. 18, rûp. 2

Makîneyên nivîsandinê yên otomatîk 8

» » yên manuel 15

Daktîloyên nûvar » » 15

' Apostrof

Wekî nîşandeka jêavêtinê

189 Gava ko mirov hinek tîpan ji hinek bêjeyan diavêje û forma axaftinê ya bêjeyan bi kar tîne, hingê mirov nîşandeka apostrofê datîne cihê tîpên ko li der ve mayîn.

Nej'xweve ew jî zelum e. (Nejixweve ew jî zelum e.)

Heger tu l'xwe negirî û j'min re firek av d'piyanê de bînî dê baş be.

(Heger tu li xwe negirî û ji min re firek av di piyanê de bînî dê baş be.)

»Di wê navê de bi dengê hêdîka celabî ji ribatî re digo:

– E' karwankî dibînin xwe ş' çiyê berdan.

Ribatî got-ê: Cilên wan çî ne, rengên wan çawan in?

Celabî bi dengê niviz car-dî go: Ew bi xwe gir û bilind in; şal û şapik li ber wan e, bi kum û kefiyên eskûdarî ne û di lingên wa de çarûx in, xencer di ser rexta re girêdane, hemî bi hev re tîn; yek di pey yekî naçit.

Ribatî: Serê xwe vala neêşîne ew şernexî ne, çenda hij hev jî nakin lê tucara hevdû jî bernadin. Dengê xwe neke bila biborin.«

M. Sadiq, Evdîlkerîmê & Bedir-Xan Celadet Alî (1943), »Zaravayê Cizîrê«, *Ronahî*, hjm. 20, rûp. 14

Lê belê mirov nîşandeka apostrofê danayne cihê wan tîpên ko di axaftinê de winda bûne û di nivîsandinê de jî windabûyî tîn nivîsandin, ji ber ew forma tîp jê windabûyî bûye formeka nû û cihê xwe girtiye.

Ka ji mi re bibêje te roja çarşemê çî kir. (Forma rast ya kevin ev e: Ka ji

min re bibêje te roja çarşembê çî kir. (Yanî apostrof nakeve cihê *n*-ya

min-ê û *b*-ya çarşembê.)

Wekî nîşandeka tewandinê

190 Di kurdiyê de têkilêkiyek di bikaranîna apostrofê de heye. Celadet Alî Bedir-Xan ti nîşandekan danayne nêvbera reqem, hejmar û tarîxên tewandî û parkîta tewandinê. Hinek kes apostrofê (') û hinek jî bendikê (-) datînin nêvbera reqem, hejmar û tarîxên tewandî û parkîta wan.

Bi ya min, riya herî baş ew e ko mirov bendikê bi kar bîne, ji ber apostrof xeta rêzê xirab dike û welê dike ko çavên mirovî ji rêzê derdikevin û paşê jî li rêzê vedigerin. Bênişandekî jî rê lê vedike ko mirov reqeman baş vavêr neke û di resmê bêjeyê de kirêtiyekê çêdike. Lê bendik hem ji rêzê dernakeve, hem resmê bêjeyê xirab nake û hem jî arîkariya çavên mirovî dike ko mirov pêş de here û xwendina xwe bêyî ko bihilingive berdewam bike.

Ez 1986-ê hatim Swêdê. (Kamiran Alî Bedir-Xan û kurdên li Swêdê)

Ez 1986ê hatim Swêdê. (Celadet Alî Bedir-Xan)

Ez 1986'ê hatim Swêdê. (kurdên ji tirkî û ingilîziyê birh standîn)

»Şeva 31-ê tebaxê digihîne yekê îlonê, refên elemanî [...]«

Bedir-Xan, Kamiran Alî (1943), »Dewran«, *Roja Nû*, hjm. 19, rûp. 1

»Di sala 1877an di şerê ûris û tirkî de zora tirkan çû bû û herçî milletên Belqanê hene ji bindestiya tirkan xelas bû bûn.«

Azîzan, Herekol (1942), »Zilamek û zimanek«, *Hawar*, hjm. 40

ŞANEK

Bila li bîra te be ko ticaran navên tewandî bi nîşandeka apostrofê û bendikê nayên nîşan kirin.

Xalidên gundê we gelek in.

Xalid-ên gundê we gelek in. (Formeka şaş e.)

Celadetî xwe bi kurdiyê ve êşand.

Celadet-î xwe bi kurdiyê ve êşand. (Formeka şaş e.)

Wekî nîşandeka jêgirtinê

191 Mirov apostrofê – di vê rewşa he de navê wê nîşandeka jêgirtinê ye – datîne dor jêgirtinên di jêgirtinekê de. Li benda 14-ê binêre.

192 Di zimannasiyê de mirov apostrofê datîne dor agahdariyên li ser maneya bêjeyekê.

Bêjeya *demokrasiyê* 'idarekirina gelî' ji grekiyê hatiye.

Aksent

´ Aksenta akût

193 Nîşandeka aksenta akûtê (´) di kurdiyê de nîne, tenê di hinek bêje û navên biyanî de têt bi kar anîn.

Linné, Montân, Sundén, chargé-d'affaires

` Aksenta grav

194 Nîşandeka aksenta gravê (`) di kurdiyê de ji ya aksenta akûtê jî kêmtir e û tenê di hinek bêje û navên ko ji fransiyê hatîne de têt bi kar anîn.

crème de la crème, Père-Lachaise

/ Xêzika xwehr

Wekî alternatîf

195 Di hinek tekstan de xêzika xwehr wekî nîşandeka alternatîfê têt bi kar anîn. Û hingê ew cihê *yan jî-yê* digire.

mêrkirî/mêrnekirî
jînanî/jînnanî
sax/mirî

Lê di tekstê de çêtir e ko mirov binivîse *yan jî* û xêzika xwehr bi kar neîne.

Hemî zelumên jînanî yan jî jînnanî hatibûn dîlanê, lê cardî jî wan nekarîn eqilê ti »tiştîran« bixirigînin.

Bi maneya »her ...«

196 Mirov dikare xêzika xwehr bi maneya »her ...« bi kar bîne.

10 km/saet	(bilêvkin: deh kîlometre di her saetekê de)
100 000 DM/sal	(bilêvkin: sed hezar markê elmanî di her salekê de)
100 kes/km ²	(bilêvkin: kîlometreyeka çarçik ji her sed kesan re)

Di agahdariyên demî de

197 Mirov dikare xêzika xwehr di agahdariyên tarîx, periyod û demê guhorîna demî de bi kar bîne.

27/11 1994
sala bacê 1994/95
dor sala 1993/94-ê
di nîsan/gulanê de (*yan jî*: nîsan–gulan)

Bikaranîna wekî dî

198 Mirov dikare xêzika xwehr di kurteka ingilîzî *c/o* (care of, yanî 'li nik') de bi kar bîne.

199 Heger ko her rêz ne bi serê xwe be, mirov dikare xêzika xwehr ji bo diyarkirina rêzeka nû di helbestekê de bi kar bîne. Bila li bîra te be ko hingê divêt li pêşî û paşîya xêzika xwehr valahî hebe.

[...] Ey dost-i bi dil be yarê qencan / ya qenc bibe neyarê qencan / Ew qenc in û qencyê dizanin / Ew xeyr ji qencyê nizanin / Hindî ko bi wan bikî cefayê / ew dê bikin bi dil wefayê / Zinhar mebe mihîbê xiraban / ne dost ne dijminê kilaban / Ger dost bî dê bikin te mirdar / W'er dijmin î dê bikin birîndar / Ev himmete xasê aşîqan e / Ev mertebe raha sadiqan e [...]

Xanî, Ehmedê (1947), »Mem û Zîn«, Amûdê/Heleb, rûp. 129

[...] Kanî dîwan, ne diyar e xafa mîr / Ka çîrokbêj, dengbêj li kû kanî pîr / Teter li kû, Axayê-Sor û ew reng / Tenbûr û ney, kemeçê û zirne deng / Kanî dawet, qelîsêl û medfûnî / Tirşik, parêv, arok, mehîr, hêkrûnî / Kanî civat, fîl û şetrenc, ka zindan / Ko tê de mir, şahê mexrib, Mîr-Alan / Dotmîr li kû, ka mîr Şeref, mîr Ezîn / Kanî bavê sitîya Zîn, mîr Zengîn [...]

Azîzan, Herekol (1934), »Bêriya-Botan«, Hawar, hjm. 25

200 Mirov dikare xêzika xwehr digel hinek niqteyan (./.) ji bo diyarkirina paşîya rûperekê bi kar bîne.

./ (rûper xelas)

.../... (rûperî biqulîpîne)

201 Mirov dikare xêzika xwehr wekî nîşandeka kertê bi kar bîne.

Heger hema hon tenê $\frac{3}{8}$ bidîn me dê ne xirab be.

202 Mirov dikare xêzika xwehr wekî nîşandeka »hemberiyê« bi kar bîne.

Şerê Îran/Iraqê

Nakokiya Bakur/Başurê

Têkiliyên Tirkiye/Fransayê

\ Xêzika xwehr ya pêşûpaş

203 Ev nîşandeka he pir kêr têt bi kar anîn. Tenê di kompûteran de bi navê »backslash« têt nas kirin û bi kar anîn.

§ Nîşandeka paragrafê

204 Nîşandeka paragrafê madeyên qanûn, protokol û yên wekî wan nîşan dike. Nîşandeka paragrafê tenê bi reqeman re têt bi kar anîn. Lê îro di protokolan de mirov tenê reqeman dinivîse, herçend mirov wê bi paragraf bi nav bike jî.

205 Mirov nîşandeka paragrafê datîne pêşiya reqemê: § 8 (bilêvkirin: paragrafa heştê). Ji bîr neke ko hertim divêt valahî di nêvbera nîşandeka paragrafê û reqemê de hebe.

Heger di balkêşiyekê de mebesta mirovî gelek paragraf jî bin ne pêwîst e mirov gelek nîşandekên paragrafê binivîse. Yanî wiha binivîse: Li § 23–25-ê binêre (ne §§§ 23–25).

% Nîşandeka sedêkê û ‰ Nîşandeka hezarêkê

206 Nîşandeka sedêkê (%) û nîşandeka hezarêkê (‰) tenê bi reqeman re têt nivîsandin. Ji bîr neke ko hertim divêt valahî di nêvbera nîşandek û reqeman de hebe.

% 50 (bilêvkirin: ji sedê pêncî) ‰ 10 (bilêvkirin: ji hezarê deh)

Ne baş e ko mirov van nîşandekan bi tekstê binivîse. Lê mirov dikare bibêje »100-êkî« û »1000-êkî«.

Hinek nîşandekên dî

207 Ev (®) nîşandeka û-yê ye û wekî nimûne mirov dikare wê biêxe nêvbera navê du şirketan û navê du nivîskaran: *Mercedes & Volvo*,

Celadet & Kamiran.

\$ nîşandeka dolarê emerîkî

£ nîşandeka pundê ingilîzî

Nîşandekên matematîkî

208 Ji bo dehêkê bihnok têt bi kar anîn, ne niqte.

- + plûs
- mînûs (eynî wekî xêzika axaftinê ye)
- x nîşandeka derbdanê/caranê (10x10 = 100)
- = himbe, teme ...
- ± plûs an mînûs
- ÷ nîşandeka lêkvekirinê/dabeşkirinê
- . nîşandeka derbdanê/caranê (bide ber x-ê)
- : nîşandeka lêkvekirinê/dabeşkirinê
- xêzika kertê (eynî wekî xêzika axaftinê ye)
- / xêzika kertê (eynî wekî xêzika xwehr e)
- > mezintir e ji ...
- < kiçiktir e ji ...
- ≥ mezintir yan jî himbe, teme ... ye
- ≤ kiçiktir yan jî himbe, teme ... ye
- ≠ ne himbe, ne teme ...
- ≈ hema-hema himbe, hema-hema teme ...
- ~ dişibihe ...
- ≡ himbe, teme ... ye, lê têt
- π nîşandeka pî-yê
- α nîşandeka varyasyonê
- β nîşandeka beta-yê
- ∞ nîşandeka bêdawîtiyê
- √ nîşandeka çarra-yê
- ° nîşandeka dereceyê
- ′ nîşandeka *fot* û *deqîqeyê*:
30° 13′ (30 derece û 13 deqîqe)
- ″ nîşandeka *tum* û *saniyeyê*:
23° 15′ 20″ (23 derece 15 deqîqe û 20 saniye)

IV. Servehî

Herfên translîterasyonê

209 Gava ko em teksteka bi zimanê erebî translîtere dikin bo zimanê kurdî divêt em hinek herfên translîterasyonê bi kar bînin ko di elfabeya kurdiyê de nînin.

Lihevkirineka nêvneteweyî ya giştî ji bo translîterasyona ji erebiyê nîne. Meyla giştî ew e ko mirov niqteyekê deyne binê wan dengdarên zimanê erebî ko di elfabeyên latînî de nînin, herwiha xêzikekê deyne ser dengdêrên dirêj.

Di lîsteya jêrî de ez dê herfên zimanê erebî û miadilên wan yên bi zimanê kurdî binivîsînim. Stûna pêşiyê bilêvkirina herfan li gor zimanê erebî ye. Stûna didoyê herfên zimanê erebî bi xwe ne. Stûna siyê bilêvkirina herfên erebiyê li gor medreseyan kurdan e. Stûna çarê herfên translîterasyonê ne.

telefiza	herfên	telefiza	herfên
‘erebiyê	‘erebiyê	medreseyan	translîterasyonê
elif	ا	elif	a <small>Li bendên 210 û 211-ê binêre.</small>
ba’	ب	bê	b
ta’	ت	tê	t
şa’	ث	şê	ş
cîm	ج	cîm	c
ha’	ح	hê	h <i>yan</i> h
xa’	خ	xê	x
dal	د	dal	d
zal	ذ	zal	z
ra’	ر	rê	r
za’	ز	zeyn	z
sîn	س	sîn	s
şîn	ش	şîn	ş
şad	ص	şad	ş
dad	ض	dad	d
ta’	ط	tê	t
za’	ظ	zê	z
‘eyn	ع	‘eyn	‘ <i>yan</i> ’

xeyn	غ	xeyn	خ yan x̄
fa'	ف	fê	f
qaf	ق	qaf	q
kaf	ك	kaf	k
lam	ل	lam	l
mîm	م	mîm	m
nûn	ن	nûn	n
ha'	ه	hê	h
waw	و	waw	w
ya'	ی	yê	y

Ji bilî van herfan hinek herf dî jî hene ko di erebiyê de nînin lê belê di soraniyê de hene. Ew jî ev in:

—	ه ه	e	e
—	پ	pê	p
—	چ	çê	ç
—	ژ	jê	j
—	ف	vê	v
—	گ	gê	g
—	ز yan ز	rê (qelew)	r̄
—	ل	lam (qelew)	l̄
—	ۆ	o	o
—	ئ	ê	ê
—	وو	û	û
—	وئ	wê	wê

Ingilîz gava herfên erebiyê translîtere dikin, ji bo »ث«-yê »th«, »ت« yan »ş« dinivîsînin; ji bo »ذ«-yê »dh« yan »د« dinivîsînin. Ji ber ko di elfabeya kurdiyê de her dengê bi herfekê têt nivîsandin divêt em ji van herfan re hinekên yektîp peyda bikin.

Heçî »ث« ye, hinek ingilîz şûna »th«-yê »ş« dinivîsînin û ev ji zimanê me re lêhatîtir e. Ev herf di zimanê me de carinan dibe »s« û carinan dibe »t«: »eser« û »mîrat«

Divêt em herfekê ji »ذ«-ê re bibînin û min »z«-yeka du niqte li binî afirand »z«. Ev deng di kurdiyê de dibe »z«.

Danîna du niqteyan li binê »ş« û »z«-yê ji danîna xêzikekê çêtir

e lewra gava mirov binê tekst yan bêjeyekê xet dike xet û xêzik têkilêk dibin.

ŞANEK

Celadet Alî Bedir-Xanî ji herfa »ح« û »غ«-yê re »ه« û »خ« pejirandi-bûn. Dengdarên erebiyê bi danîna niqteyekê li binê herfan tèn translîtere kirin, lewra çêtir e ko em jî istiqrarekê bêxin herfên translîterasyonê û niqteyekê deynin binê »ه« û »خ«-yê û wekî »ه« »خ« binivîsînin. Yanî: »hakim« û »xayîn«

Dengdêr

210 Dengdêrên erebiyê bi *ser*, *cir* û *ber-ê* û »elif«, »yê« û »waw-ê« ve girêdayî ne. Navê *ser*, *cir* û *ber-ê* bi zimanê erebî *fetħe*, *kesre* û *çemme ye*.

1. Dengdêrên kurt

e = ji bo fetħeyê (serê)

i = ji bo kesreyê (cirê)

u = ji bo çemmeyê (berê)

ketebe, min, recul

2. Dengdêrên dirêj

a = ji bo fetħeya ko *elifli* pey têt

î = ji bo kesreya ko *yê* li pey têt

û = ji bo çemmeya ko *waw* li pey têt

kane, dîn, resûl

Hinek nîşandekên di

211 Ev jî hinek nîşandek in ko di erebiyê de tèn bi kar anîn:

(^ω) *şedde* Ev nîşandek du dengdarên di hev de nîşan dike.

kull, Ellah

(°) *sukûn* Ev diyar dike ko piştî dengdarekê dengdêrek nayê û mirov li ser dengdarê radiweste. Wekî herf nayêt nivîsandin.

mescid, şikl

(T) *medde* Ev nîşandek di serê bêjeyan de dibe »a«, di nêva bêjeyan de dibe hemze + a

amene, Qur'an, mel'an

(/) *tenwîn* Ev nîşandek forma nebinavkirî ya navdêran nîşan dike û di dawiya bêjeyan de dibe *-un, -en, yan -in*

reculun, feresen, musawatin

(°) *hemze* Wekî nîşandek (°*yan*°) tête nivîsandin, nabe herf.

me'kel

(*el-*) Ev daçeka binavkirinê ye û heger ne di destpêka komekekê de be hertim bi hûrekê têt nivîsandin.

el-mulk, el-erq

ŞANEK

Ji bîr neke ko ev herfên translîterasyonê tenê di tekstên bi zimanê erebî de têt bi kar anîn. Bêjeyên kurdîyê yên ko bi eslê xwe ji erebîyê hatine, bi herfên tarnslîterasyonê nayên nivîsandin.

Bo nimûne çemmayên erebîyê, yên ko *waw*-ek nade pey, di zimanê kurdî de dibin »i«:

hukûmet *dibe* hikûmet
munaqeşe *dibe* minaqeşe

Lê belê mirov dikare klasîkên kurdan, yên wekî *Mem û Zîn* û *Dîwana Melayê Cizerî* bi herfên translîterasyonê binivîsîne. Ev qeydeyeka awarte ye û tenê ji bo klasîkan e.

Nîşandekên serastkirinê

212 Gava ko mirov tekstekê an destnivîsekê li ser kaxezê serast dike mirov hinek nîşandekên serastkirinê bi kar tîne. Li jêrê lîsteyeka nîşandekên serastkirinê heye. Her serastkerê belkî di karê xwe de van nîşandekan hemiyan bi kar neîne, lê belê naskirina wan karê mirovî hêsanî dike.

Di stûna pêşiyê de me'neyên wan hatine nivîsandin, di stûna didoyê de awayê bikaranîna wan hatine nivîsandin û di stûna paşiyê de nîşandekên ko mirov datîne marjînalê hatine nivîsandin.

Enstrûksyon	Bikaranîn	Li marjînalê
Neguhore	---- Li binê herf(an)	Ⓢ
Herfê jê bibe	Li ser herfê	ƒ
Bêje(yan) jê bibe	┌─┐ Li ser bêje(yan)	ƒ
Herfê jê bibe û bigire	↗ Li ser herfê	ƒ̂
Bêje(yan) jê bibe û bigire	⊕ Li ser bêje(yan)	ƒ̂
Teksta li marjînalê bêxe hir	∟	∟ (Teksta nû)
Herfê biguhore	Li ser herfê	Herfa nû li hir binivîsîne
Bêje(yan) biguhore	┌─┐ Li ser bêje(yan)	Bêje(yên) nû li hir binivîsîne
Biguhore bike niqte, niqtecot, bihnok, niqtebihnok û hw.d.	Li ser herfê	•, •̇, •̈, •̉, (,)
Niqte, niqtecot, bihnok, niqtebihnok û hw.d. bêxe hir	∟	•, •̇, •̈, •̉, (,)

Enstrûksyon	Bikaranîn	Li marjînalê
Kevanekan bêxe hir	∟	(∟)
Biguhore bike nîşandeka jêgirtinê	Li ser herfê	ḡ ḡ an ḡ ḡ ḡ ḡ an ḡ ḡ
Nîşandeka jêgirtinê bêxe hir	∟	ḡ ḡ an ḡ ḡ ḡ ḡ an ḡ ḡ
Nîşandeka apostrofê bêxe hir	∟	ḡ
Bike bilindek	Li ser herfê	7 wekî: ḡ
Bike nizmek	Li ser herfê	∟ wekî: ḡ
Biguhore bike sêniqte	Li ser herfê	...
Sêniqteyan bêxe hir	∟	...
Biguhore bike bendik	Li ser herfê	┌┐
Bendikê bêxe hir	∟	┌┐
Herfê biguhore, bike italîk	Li ser herfê	⓪
Fontê şaş	Herf(an) bêxe nêv xelekê ○	⊗ an f.ş.
Bike italîk	— Li binê herf û bêje(yan)	Ⓛ an ital.
Italîkê bike normal	Herf û bêje(yan) bêxe nêv xelekê ○	ℓ an norm.
Bike girdek	≡ Li binê herf û bêje(yan)	≡ an gird.
Bike hûrek	≡ Li binê herf û bêje(yan)	≡ an hûr.
Reş bike	~~~~ Li binê herf û bêje(yan)	~~~~ an reş.
Bike reş û italîk	≡ Li binê herf û bêje(yan)	ℓ an reş û ital.

Enstrûksyon	Bikaranîn	Li marjînalê
Girdekan bike hûrek	Herf û bêje(yan) bêxe nêv xelekê ○	≠ an hûr.
Nîvgirdekan bike hûrek	Herf û bêje(yan) bêxe nêv xelekê ○	≠ an hûr.
Bigire, valahiyê rake	○ Herfan pêk ve girê bide	○
Valahiyê bêxe nêvbera herfan	Li nêvbera herfan	┘ Puntoyan binivîsîne
Valahiya nêvbera herfan rake	↑ Li nêvbera herfan	↑ Puntoyan binivîsîne
Valahiyê bêxe nêvbera bêjeyan	┘ Li nêvbera bêjeyan	┘ Puntoyan binivîsîne
Valahiya nêvbera bêjeyan rake	↑ Li nêvbera bêjeyan	↑
Nêvbera rêzan bike normal	(Herdu aliyên rêzan) pêkve girê bide	
Nêvbera rêzan fireh bike	—┐	Puntoyan binivîsîne
Nêvbera paragrafan fireh bike	┐—	Puntoyan binivîsîne
Nêvbera rêzan bigire	→	Puntoyan binivîsîne
Nêvbera paragrafan bigire	←	Puntoyan binivîsîne
Dest bi paragrafeka nû bike	┘	┘
Paragrafê rake	↪	↪
Cihê herf û bêje(yan) biguhore	┘	┘
Cihê rêzan biguhore	≡	≡

Enstrûksyon	Bikaranîn	Li marjînalê
Bîne nêvê (senterê)	☐	☐
Têçûyîyê bêxe hir	☐	☐ Pîvana têçûyîyê binivîse
Têçûyîyê jê bibe	☐←	☐
Milê rastê ve bibe	☐→	☐
Milê çepê ve bibe	☐←	☐
Stûnê bike himbe vê pîvanê	↔	↔ Pîvanê binivîsîne
Ber bi jor bibe	↑ Vê tekstê bide ☐ aliyê jorî	☐
Ber bi jêr bibe	☐ Vê tekstê bide ↓ aliyê jêrê	☐
Xêza binî jê bibe	≡	≡
Kîtekirin şaş e	↙	↙ Ya rast binivîsîne
Ta hire jê bibe	→	≡
Ji hire û pêve jê bibe	←	≡
em-dashê bêxe hir	∟	∟em
en-dashê bêxe hir	∟	∟en

Ferhengok

kurdî-îngilîzî-swêdî-tirkî

- awarte** /ing. exception, irregular /sw. undantag, oregelbundet /tirk. istisna, kuraldışı
- baneşan** /ing. exclamation, interjection /sw. utrop /tirk. ünlem
- beş** /ing. chapter /sw. avsnitt /tirk. bölüm
- bêje** /ing. word /sw. ord /tirk. sözcük
- bêjeyên demdiyarker** /ing. indication of time /sw. tidsuppgifter /tirk. zaman sözcükleri
- bendik** /ing. hyphen /sw. bindestreck /tirk. kısa çizgi, tire işareti
- bersiv** /ing. reply /sw. replik; svar /tirk. yanıt, cevap
- bigir** /ing. receiver /sw. mottagare /tirk. alıcı
- bihnok** /ing. comma /sw. komma /tirk. virgül
- bilêvkirin** /ing. pronunciation /sw. uttal /tirk. telâffuz
- binavkirî** /ing. definite /sw. bestämd /tirk. belirli
- binsernivîs** /ing. subheading /sw. underrubrik /tirk. altbaşlık
- binxetkirin** /ing. underlining /sw. understrykning /tirk. altını çizme
- bireser** /ing. object /sw. objekt /tirk. tümleç
- daçek** /ing. preposition /sw. preposition, partikel /tirk. takı
- dehêk** /ing. decimal (point) /sw. decimal /tirk. ondalık
- dengdar** /ing. consonant /sw. konsonant /tirk. ünsüz
- dengdêr** /ing. vowel /sw. vokal /tirk. ünlü
- destxet** /ing. calligraphy /sw. kalligrafi /tirk. elyazısı
- diyalog** /ing. dialogue /sw. dialog /tirk. diyalog
- eded/hejmar** /ing. numeral /sw. tal /tirk. sayı
- font** /ing. typeface /sw. typsnitt /tirk. font; hurufat
- gelejimar** /ing. plural /sw. plural /tirk. çoğul
- gihanek** /ing. conjunction /sw. konjunktion, bindeord /tirk. bağlaç
- girdek** /ing. capital letter /sw. versal /tirk. büyük harf, majüskül
- guşekevanek** /ing. (square) brackets /sw. hakparantes /tirk. köşeli ayraç
- hevenav** /ing. common noun /sw. appellativ, artnamn /tirk. cins ismi
- hevok** /ing. sub-clause /sw. bisats /tirk. yan cümle
- hevoka nêvbirr** /ing. insert /sw. inskott, inskjuten sats /tirk. ara cümle
- hevoka veguhostinê** /ing. reporting clause, introductory mateial /sw. anföringsfras /tirk. alıntı cümlesi

hêman /ing. element, constituent (component) part
/sw. beståndsdel, element /tirk. eleman, unsur

hoker /ing. adverb /sw. adverb /tirk. belirteç

hûrek /ing. lower-case /sw. gemen /tirk. küçük harf, minüskül

idyom /ing. idiom /sw. fras; idiom /tirk. degim; ağız; tabir

inwan /ing. title /sw. titel /tirk. ünvan

ıqtıbas /ing. extract /sw. utdrag /tirk. iktibas; yazı pasajı

jêgirtin /ing. quotation /sw. citat /tirk. alıntı

jêgirtin di jêgirtinê de /ing. quotation within quotation /sw. citat i citat
/tirk. alıntı içinde alıntı

jimarnav /ing. numeral /sw. räkneord /tirk. sayı adı

jimarnavê rêzê /ing. ordinal numeral adjective /sw. ordningstal
/tirk. sıra sayıları

kemberkevanek /ing. braces /sw. klammer /tirk. köşeli parantez

kert /ing. (improper) fraction /sw. bråktal /tirk. kesir sayı

kevanek /ing. parentheses /sw. parantes /tirk. parantez

kırar /ing. subject /sw. subjekt /tirk. özne

kît /ing. syllable /sw. stavelse /tirk. hece

kîte kirin /ing. spell out by syllables, spelling /sw. avstava /tirk. hecelemek

komek /ing. clause, phrase, sentence /sw. mening, sats /tirk. cümle, tümce

komeka sereke /ing. main clause /sw. huvudsats /tirk. ana cümle

kurtek /ing. abbreviation /sw. förkortning /tirk. kısaltma

kurtevegúhostin /ing. account, summary /sw. referat
/tirk. özet; yazanak; rapor

lêker /ing. verb /sw. verb /tirk. eylem, fiil

marjinal /ing. margin /sw. marginal /tirk. marjinal, kenar

navdêr /ing. noun /sw. substantiv /tirk. ad, isim

navê delaliyê /ing. pet name /sw. smeknamn
/tirk. sevilen bir kimseye takılan ad

navê kêmqedriyê /ing. nickname, sobriquet /sw. öknamn
/tirk. lakap, takma ad

nebinavkirî /ing. indefinite /sw. obestånd /tirk. belirsiz

nêvber /ing. interval /sw. intervall /tirk. ara(lık)

nêvbersernivîs /ing. part heading /sw. mellanrubrik /tirk. ara başlık

nêvbeş /ing. part, section /sw. delavsnitt /tirk. ara bölüm

nêverok /ing. contents; content /sw. innehåll(sförteckning) /tirk. içerik

nimre /ing. number /sw. nummer /tirk. numara

niqte /ing. full stop, period /sw. punkt /tirk. nokta
niqtebang /ing. exclamation point /sw. utropstecken /tirk. ünlem imi
niqtebihnok /ing. semicolon /sw. semikolon /tirk. noktalı virgül
niqtotecot /ing. colon /sw. kolon /tirk. iki nokta
niqtépîrs /ing. question mark /sw. frågetecken /tirk. soru imi
niqteşanî /ing. punctuation /sw. interpunktion, ortografi /tirk. noktalama
nîşandek /ing. sign, mark /sw. tecken /tirk. im; işaret
nîşandeka jêgirtinê /ing. quotation mark /sw. citationstecken
/tirk. tırnak imi
nîşandekên vavêrkirinê /ing. punctuation marks /sw. skiljetecken
/tirk. yazı imleri/işaretleri
nîvgirdek /ing. small capital /sw. kapitäl /tirk. orta büyük harf
paragraf /ing. paragraph /sw. stycke /tirk. paragraf
parantes /ing. parantes /sw. parantes /tirk. parantez
parkît /ing. suffix /sw. suffix /tirk. son ek
paşeroj /ing. future /sw. framtid /tirk. gelecek
paşnav /ing. surname, family name /sw. tillnamn; efternamn /tirk. soyadı
paşnot /ing. endnote /sw. slutnot /tirk. bölüm sonu notu
pronav /ing. pronoun /sw. pronom /tirk. adıl, zamir
punto /ing. punto /sw. punkt /tirk. punto; nokta
ravek /ing. explanation /sw. förklaring(?) /tirk. açıklama
rayek /ing. etymon, root /sw. stam /tirk. kök
rengdêr /ing. adjective /sw. adjektiv /tirk. sıfat
reqem /ing. figure /sw. siffer /tirk. rakam
rexnegir /ing. critic; reviewer /sw. recensent; kritiker /tirk. eleştirmen
rexnegirê edebî /ing. literary critic /sw. litteraturkritiker
/tirk. edebiyat eleştirmeni
rexsernivîs /ing. side heading /sw. kantrubrik /tirk. yan başlık
rêza vala /ing. blank line /sw. tom rad /tirk. boş satır
rêzsernivîs /ing. run-in sidehead /sw. radrubrik /tirk. satır başlığı
serenav /ing. personal name /sw. egennamn, personnamn /tirk. özel isim
sernivîs /ing. headline; caption /sw. rubrik /tirk. başlık
şanek /ing. mark /sw. märke /tirk. belirti
tekst /ing. text /sw. text /tirk. tekst, metin
tewang /ing. declination /sw. böjning, deklination /tirk. çekim
têbînî /ing. footnote /sw. fotnot /tirk. dibnot
têçûyî /ing. indent /sw. indrag /tirk. satır başı boşluğu

têçûyiya hilawistî /ing. hanging indention /sw. hängande indrag

/tirk. asılı paragraf

valahî /ing. space /sw. mellanslag /tirk. boşluk

vebijartin /ing. sorting /sw. sortering /tirk. ayıklama

veguhostin /ing. quote; translate /sw. anföring /tirk. aktarma, nakil

veguhostina dîrek /ing. direct speech /sw. direkt anföring

/tirk. direkt aktarma

veguhostina dîrek ya serastkirî /ing. (edited) direct speech /sw. redigerad

direkt anföring /tirk. düzeltilmiş direkt aktarma

veguhostina endîrek /ing. indirect speech /sw. indirekt anföring

/tirk. endirekt aktarma

vekî /ing. spelling, division into syllables /sw. avstavning /tirk. heceleme

vekîandin /ing. divide ... into syllable, dictate /sw. avstava, diktera

/tirk. hecelemek

veqetandek /ing. article /sw. artikel /tirk. ek

vêsih /ing. break, paus /sw. paus /tirk. ara; durak

xêzika axaftinê /ing. dash, en-dash, em-dash /sw. pratminus, tankstreck

/tirk. uzun çizgi; konuşma çizgisi

xêzika xwehr /ing. solidus; slash /sw. snedstreck /tirk. eğik çizgi

yekejimar /ing. singular /sw. singular /tirk. tekil

zayend /ing. gender /sw. genus /tirk. cinsiyet

Serkanî

- Bayezidî, Mele Mehmûdê (1858), *Tercimeya Şerefnameyê*, Petersburg
- Bedir Khan, Sureya (1928), *The Case of Kurdistan Against Turkey*, Philadelphia
- Bedir-Xan, Celadet Alî (1932–1943), *Hawar*, Şam, hjm. 1–57
- Bedir-Xan, Celadet Alî (1942–1945), *Ronahî*, Şam, hjm. 1–28
- Bedir-Xan, Celadet Alî (1992 /1933/), *Bir Kürt Aydınından Mustafa Kemal'e Mektup*, İstanbul: Doz Yayınları
- Bedir-Xan, Celadet Alî (?), *Ferbenga kurdî-fransî*, Çap nebûye
- Bedir-Xan, Celadet Emîr & Lescot, Roger (1990), *Kürtçe Grameri*, Paris: Institut kurde de Paris
- Bedir-Xan, Kamiran Alî (1943–1946), *Roja Nû*, Beyrût, hjm. 1–73
- Bedir-Xan, Kamiran Alî (1953), *Langue kurde*, Paris
- Bedir-Xan, Kamiran Alî (1986), *Türkçe İzahlı Kürtçe Gramer*, Özgürlük Yolu Yayınları
- Bedir-Xan, Kamiran Alî (1989), *Le kurde sans peine*, Paris: Institut kurde de Paris
- Blau, Joyce (1975), *Le kurde de 'Amadiya et de Djabal Sindjar*, Paris, Librairie C. Klincksieck
- Blau, Joyce (1991), *Kürtçe/Türkçe, Kürtçe/Fransızca, Kürtçe/İngilizce Sözlük*, İstanbul: Sosyal Yayınları
- Butcher, Judith (1996), *Copy-editing*, Cambridge: The Cambridge Handbook, 3rd. ed.
- Dagens Nyheter (1988), *Dagens Nyheter Skrivregler*, Stockholm: Dagens Nyheter Förlag
- Dil Derneği (1995), *Yazım Klavuzu*, Ankara: Dil Derneği
- Drillon, Jacques (1991), *Traité de la ponctuation française*, Paris: Gallimard
- Engdahl, Magnus, *û hinekên dî* (1985), *Stora engelsk-svenska ordboken*, Stockholm: Esselte Studium
- Enwall, Jeannie & Lötmarker, Ruth (1995), *Fransk-svensk ordbok*, Stockholm: Natur och Kultur
- Francis, Annette (1995), *Smart English*, New York: Penguin
- Gewranî, Elî Seydo (1985), *Ferbenga kurd[iya] nûjen*, Iman/Urdu
- Girodet, Jean (1989), *Savoir les règles de l'orthographe*,

- Paris: Bordas
- Hacî Maruf, Ewrehmanî (1986), *Nûsînî kurdî be elfubê 'erebî*, Bexda
 - Hellmark, Christer (1991), *Typografisk handbok*, Stockholm: Ytterlids/Ordfront
 - Holmberg, Per Olof, *û hinekên dî* (1993), *Modern fransk grammatik*, Stockholm: Almqvist & Wiksell
 - Korkmaz, Zeynep (1992) *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK
 - Malmîsanij, Mihemed (1994), *Cizira Botanlı Bedirhaniler ve Bedirhani Ailesi Derneği'nin Tutanakları*, Stockholm: APEC
 - Mukriyanî, Hejar (1991), *Ferhengê kurdî-farisî*, Tehran: Siruş
 - Smith, Frank (1986), *Läsning*, Stockholm: Almqvist & Wiksell
 - Svartvik, Jan & Sager, Olof (1985), *Modern engelsk grammatik*, Stockholm: Almqvist & Wiksell
 - Svenska språknämnden (1991), *Svenska skrivregler*, Stockholm: Almqvist & Wiksell
 - Türk Dil Kurumu (1988), *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK, Cilt 1–2
 - The Economist (1996), *Style Guide*, London: Profile Books Ltd.
 - Thurén, Torsten (1991), *Vetenskapsteori för nybörjare*, Stockholm: Runa
 - Tidningarnas Telegrambyrå (1988), *TT-språket*, Stockholm
 - University of Chicago (1993), *Chicago Manual of Style*, Chicago: University of Chicago Press, 14th edition
 - von Le Coq, Albert (1903), *Kurdische Texte*, Berlîn
 - Xanî, Ehmedê (1947), *Mem û Zîn*, Amûdê/Heleb
 - Xanî, Ehmedê (1903), *Eqîda îmanê*, (ji von Le Coq)
 - Xanî, Ehmedê (1903), *Nûbihara biçûkan*, (ji von Le Coq)
 - Åkerblom, Hans (1988), *Läsinlärning: från teori till praktik*, Stockholm: Almqvist & Wiksell
 - *Armanç*, kovareka yekheyîvî, li Stockholmê derdikeve, hjm. 1–176
 - *Dîdar*, kovara Yekîtiya Ciwanên Kurd li Swêdê, hjm. 1–20
 - *Çira*, kovara Komeleya Nivîskarên Kurd li Swêdê, hjm. 1–8
 - *Hêvî*, kovara Enstîtuya Kurdî ya Parîsê, hjm. 1–8
 - *Kurmancî*, kovara Enstîtuya Kurdî ya Parîsê, hjm. 1–18
 - *Nûdem*, kovareka sêheyîvî, li Stockholmê derdikeve, hjm. 1–22

Endeks

Di vê endeksê de reqem nimreyên bendan nîşan didin û reqemên reşkirî cihên bingehî diyar dikin. Ji ber ko ew bêje û babetên ko hon lê digerin dibe ko ne bi nav û sernavê we hizirkirî be, pêwîst e hon çavên xwe li hemiyê endeksê bigerînin.

A.

aksent

aksenta akût 193

aksenta grav 194

apostrof 110, 179, **189–192**, 212

di jêgirtinê de 179

asterîsk 25

Avesta 67

B.

bakur/başur 51

baneşan 13, 22, 45, 127, 141

bankcîro 74

bendik 18, 53, 110, 145, 151, **156–165**,

187, 212

bi cotnavan re 51

bi nimreyan re 74

bi jimarnavên rêzê û tewangê re
80, 190

bi kurtekên salan re 83

bi hejmar û rengdêran re 91

bersiv 2, 4, **18**, 178

beş **1–5**, 8, 24, 26, 28, 121–122, 170

bêjeyên biyanî 50, 183, 193

bêjeyên demdiyarker **65**, 66

bihnok 23, 109–110, 127, **131–137**,

138

piştî kevanekan 168

piştî xêzika axaftinê 147

berî kertên saniyeyê 82, 120

di hejmarên mezin de 72

bihnoka dehêkê 72, **82**, 89, 110, 123,
137, 208

bihnoka maneguhor 136

binsernivîs 1–2, 5, 8

binxetkirin 2–3, 37

C.

cotnav 51, 152, 159

Ç.

çeka pereyan 73

D.

daire 57–58, 60–61

demsal 65

deqandin 23, 153

deqîqe 89, 111, 120, 144, 208

derbdan, caran 208

derece 111, 208

desîmal, fed bikire »dehêk« û »bih-
noka dehêkê«

dezgehên birêvebir **57–62**

diyagram 23

diyalog 2, 18, 21, 142, 145

dolarê emerîkî 207

E.

ededên kiçik 71, 87

elfabe 42, 209

eşîr (nav) 69

‘eyn 209

F.

ferheng 7, 23, 139, 164

f i r r kirin 38

film 40, 67

fonetîk 174

font 2–3, 5, 16, 24, 124, 212

fot III, 208

fransî 29, 65, 75, 104, 109, 177, 194

G.

gelejimar 78, 92–103

gihanek 23, 58, 132, 151

girdek 3, II, 23, 39, **43–49**, 51–52, 54,

56, **58–65**, **67–69**, 106, 141, 143

guşekevanek **172–174**

di jêgirtin û iqtibasan de 15, 17,

130, 152, 172

wekî parantesê 169

di matematîkê de 173

di fonetîkê de 174

H.

hejmarên girover **73**, 78

hejmarên mezin **72–74**

senifandina wan 72–73

hejmar an tîp? 73, 76

helbest II4, **172**, **199**

hemze 211

herêm 51, 69

hevenav 47

yên kesan 60

yên nesl û gruban 52–53

yên rojan 65

yên qanûnan 67

yên pîvanan 105

yên zanyarî 54

yên dezgehan 57, 60

yên hişînahiyan 52–54

yên texlîtan 52, 54

hevok 132, 141

hevoka nêvbir **135**, 140

hevoka veguhostinê 22, 134, 141

heyîv (meh) 65, 84–86

hezarêk (‰) 206

hêman 7, 72, **95**

hoker 102 Şanek 3

»hon« yan »tu«? 68

hûrek 2, **43**, **46–54**, 56, **58–67**, 69,

106, 127, 138, 143, 168, 211–212

I.

imza 33

Incîl 67

ingilîz(î) 18, 68, 72, 75, 89, 137, 145,

198, 207, 209

inwan 50

iqtibas 9, **16–17**

ISBN û ISSN 74

italîk 15, 29, 34, 37, 40, 212

Î.

îronî 35, 184

J.

jimarnav **70–81**

yên bingehî 77

tewanga wan 78–79, 81

jimarnavên rêzê **79–81**, 120

jêavêtin

di jêgirtinê de 15, 172

di iqtibasan de 17, 152

bi apostrofê 189
jêgirtin 9–13, 18, 27, 44–45, 124, 130,
141, 149, 152, 169, 177–178, 186
jêgirtin di jêgirtinê de 14, 179, 191
guhartin di jêgirtinê de 15, 20
serastkirina jêgirtinê 15, 172

K.

katalog 6
kemberkevanek 175–176
kert 70–71, 89, 120, 201, 208
kevanek 25, 28, 34, 109, 112, 121, 124,
126, 130, 166–171, 173, 212
kevaneka rastê 25, 121, 170, 171
kitêbên dînî 48, 67
kît 43
klasîk 10, 78–79, 102–103, 211
komeka daxwazê 33
komele 55–56
komîsyon, komîte 58–59
kompûter 203
kovar û rojname 40, 55
kurtek 104–107, 110, 119
di heyîvan de 85
di pîvanan de 70, 105
di hevenavan de 60
ji bo rojan 85, 104
bi girdekan re 56, 106
bi reqeman re 75
di salan de 83, 87, 158, 165
kurtkirin 15, 21, 75, 85, 124, 147, 152

L.

latînî 42, 209
hevenavên latînî 54
lêker 20, 22, 78, 92, 95
lêzêdekirin 146, 167, 172

lîsteya kurtekan 104

logotîp 56

M.

medde 211
Mem û Zîn 102–103, 115, 180, 199,
211
miqdar 70–71, 90, 150
mînûs 154, 149, 208
mîr û melik 41, 50, 60

N.

name 33, 40, 127
nameyên resmî 33, 127
navên aliyên cografîk 51
navên cihên cografîk 51, 63, 69
navên daireyan 57–58, 60–61
navên delalîyê 181
navên filman 40, 67
navên gemiyan 180
navên heyîvan (mehan) 65, 84–86
navên ji zimanê erebî 42, 209
navên kesan 41–42, 48, 54, 64, 67
navên kêmqedriyê 181
navên komeleyan 55–56
navên kurtkirî 119, 124, 159
navên nivîskaran
di lîsteya serkaniyan de 28–29,
151, 207
navên pîrbêje 49–50
navên pirtûkan 40, 67
navên rojan 65, 85
navên şirketan 55, 62, 207
navnîşan 33
nexşe 110
nexweşî 54
newroz 65

nêvber 75, 76, 150, 165
 nêvbersernivîs 1–2
 nêvbeş 2, 5, 28
 nêvbirên wekî parentesan 8, **133**,
 140, 146, 147–148, 167–168
 nêverok 1, 5, 6, 20–23, 37
 nimre 5, 74
 nimrekirin 5, 26, 31, 70, **74**, 81
 nimreya bankcîroyê 74
 nimreya postcîroyê 74
 nimreya posteyê 74
 nimreya telefonê **74**, 165
 nimreya xwidêdanê 74
 niqte 2, 12, 23–24, **115–124**, 138, 168,
 209, 212
 di tarîx û saetan de 89
 bi hejmar û reqeman re 72, 80,
 82, 120–121, 208
 şûna niqtebihnokê 116, 128
 bi valahiyê re 109–110
 di kurtekan de 104–107, 119
 li rex nîşandekên dî 12, 168, 170,
 186, 200
 niqtebang **127–130**
 digel nîşandekên dî 13, 168, 186
 di nêv guşekevanekê de 15, 130
 bi valahiyê re 109, 127
 niqtebihnok **138–140**, 212
 bi valahiyê re 109
 niqtecot 12, 18, 89, 109–110, **141–145**
 berî girdekan? 12, 44–46
 li pêşiya nimûnedanan 46, 143
 di kurtekan de 144
 niqtepirs 14, 109, **125–126**, 134, 168,
 186
 niqteşanî 20, **108**
 nivîskar 28–29, 151, 207

nîşandeka dubarekirinê 188
 nîşandeka hezarêkê 206
 nîşandeka jêgirtinê 10, 16, 18, 22, 29,
 35, 40, 109, 112, 149, **177–188**, 191
 bo diyarkirina bêjeyan 35, 181,
 183–185
 bo îroniyê 35, 184
 bo bersivê 18, 142, 178
 bo jêgirtinan 11–14
 nîşandeka jêgirtinê ya kit 14, 179,
 192
 nîşandeka lêkvekirinê 208
 nîşandekên matematîkî 173, 208
 nîşandeka paragrafê 204
 nîşandeka sedêkê 206
 nîşandekên serastkirinê 212
 nîşandekên vavêrkirinê 12–13, 18, 24,
 37–38, 138–139, 168, 186
 nîşandekên wekî bêjeyan **204–207**
 nîvgirdek 212
 not 29
P.
 paragraf
 dabeşkirina paragrafan 6
 nîşankirina paragrafan **2, 7–8**, 18
 parantes 114, 133, 147, **166–171**,
 172–173
 di matematîkê de 173
 di parantesê de 114, **169**, 173
 bi valahiyê re 109, **112**
 an nîşandekêka dî 147
 parantesa derve 169, 173
 parkît 94–95, 97, 102, 103, 187, 190
 partiyên siyasî 56
 paşnot **24–26**, 28
 peryod 66, 150

pêkvegîrêdan 132, 212
bi bendikê 156, 160
ya cotnavan 51, 157, 159
ya reqem û bêjeyan 91, 158
di vekîtê de 156, 162
pîrsên retorîk 118
pîvan 105
postcîro 74
poste (nimre) 74
pronav 20, 68, 78
yên îşarkî 79, 99, 102
yên nebinavkirî 97–98, 100–103
yên tewandî 93
yên xweser 93
protokol 17, 23, 30–31, 204
pundê ingilîzî 207
punto 16, 212

Q.

qanûn 67, 204
Qur'an 67
qurîş 90

R.

referens 122
rengdêr
ji navên kesan 64
ji navên eşîran 69
bi reqeman re 91
bi veqetandekan re 102
reqem 25–26, 28–29, 70–91, 105,
110–111, 120–122, 137, 144, 150,
158, 165, 170–171, 188, 190,
204–206
reşkirin 37, 212
rexsernivîs 2
rêxistin 33, 55–56

rêza vala 2, 7–8
rêzên helbestan 114, 172, 199
rêzsernivîs 2
roj (hevenavên wan) 65, 85
rojên taybetî 65–66
rojname û kovar 40, 55
rûper 5, 7, 24, 26, 28, 200

S.

saet(nivîsandin) 70, 89, 120, 144
sal 72–75, 78–79, 83, 87, 91, 150, 165
salîse 89, 120
saniye 89, 105, 111, 120, 144, 208
sedêk (%) 206
sedsal 66, 150
senifandina hejmar û nimreyan
72–74
serenav 41–42, 48, 51
serenavên kesan 48, 64, 67–68
serkanî 27–29
sernivîs 1–4, 5, 31, 115, 121–122, 170
nimrekirina sernivîsan 121–122,
170
sêniqte 15, 124, 200, 212
sê xêzikên axaftinê 15, 17, 152
sîstema Harvardê 27–29
sîstema-nivîskar-salê 28–29
sîstema Oxfordê 28
sorani 79, 209
stran, 40, 180
sukûn 211

Ş.

şedde 211

T.

tablo 23, 70, 155

tarîx **81**, 83–84, **86–87**, 120, 150,
190, 197
tekstên çapkirî 7, 145
tekstên daktîloyê **37–38**
tekstên lêkolînan 3, 27, 55
telefon (nimre) **74**, 165
tewang **92–98**
 navdêrên binavkirî 94–96
 navdêrên nebinavkirî 97–98
 ya gazîkirinê 92
 ya pronavan 93
Tewrat 67
têbînî 24–25, 115, 170
têçûyî 7–8, 18, 212
têçûyîya hilawistî 7
ûpografî I, 107
translîterasyon **209–211**
 dengdêr 210
 nîşandekên dî 211
»tu« yan »hon«? 68
tum III, 208

V.

valahî 7, 38, **108–115**, 124–125, 127,
131, 138, 141, 147, 150–151, 177, 199
di hejmaran de **72**, 76, 82, 110,
205–206
van û *von*-ên biyanî 43
veguhostin 9–10, 18, 70, 124, 145
 kurteveguhostin 9, 21, 144
 veguhostina giştî 22
 veguhostina dîrek 9, 19–20, 44
 veguhostina endîrek 9, 19–20
 veguhostina dîrek-serastkirî 9, 19
 forma klasîk ya veguhostinê 10
vekîrî û vekîrandin I, 64, 130, **156**
veqetandek

navdêrên binavkirî 99
navdêrên nebinavkirî 100–102
tewanga navd. nebinavkirî 103
vêsih 146

X.

xêzika axaftinê (mînûsê) 2, 18, 121,
145–155, 208
di deqandinê de 23, 153
di komekan de 8, 18, 147–148
bi valahiyê re 113
wekî mînûsê 154
di jêgirtin/iqtibasana de 15, 17, 152
di nêvbera reqeman de 75, 150
xêzika bersivê 2, 18, 134, 142, 145,
149
xêzika xwehr **195–202**
 di tarîxan de 86, 114, 197
 bo rêzên helbestan 199
 bo parantesê 169
xêzika xwehr ya pêşûpaş 203
xwidêdan (ji dayikê bûn) 74

Z.

zayend **78**, 79, 92–102
zelalnivîsandina navan 33
zimanê axaftinê 21, 102, 189